

MIKSZÁTH KÁLMÁN

BESZTERCE OSTROMA

(EGY KÜLÖNC EMBER TÖRTÉNETE)

TARTALOM

BEVEZETÉS

ELSŐ RÉSZ

ESTELLA

MÁSODIK RÉSZ

KEDÉLYES ATYAFIAK

HARMADIK RÉSZ

A TÚSZ

NEGYEDIK RÉSZ

AZ ÉJ

FÜGGELÉK

BEVEZETÉS

Eszterdők sora óta együtt szoktam vacsorálni az István főherceg vendéglőben az én igen t. barátommal, gróf Pongrácz Károly képviselővel és tábornokkal. A hosszú téli estéken sokszor csak ketten ülünk a szokott asztalnál, lenge fátyol alatt, amely szivarjaink füstjéből szövődik, s ha már kifogyott az aktuális beszélgetési anyag, szívesen csúszunk kijebbe a jelentől, az élményekben, színekben duzzadó múlt felé. Egymást ilyenkor szinte nem is látjuk, hanem csak a múltat.

Sok, sok év alatt egyszer is, másszor is fölemlegette *Pongrácz István grófot*, az ő vitézi cselekedeteit, hadjáratát, egész excentrikus lényét. Rokonok jöttek az asztalhoz; azok ismét új meg új vonást fedtek fel előttem Pongrácz Istvánról. Egy napon rájöttem, hogy a megboldogult gróffal magam is találkoztam volt egy ízben, láttam szemtől szembe és beszéltem vele. Most már érdekelni kezdett az alak, a *megírás szempontjából*. Kérdezősködtem utána, fürkésztem lelkének rugóit; akik őt közelebbről ismerték, mind azt mondták:

- István grófnak volt esze, de nem sok, ambíciója is volt, de sok; szerepelni akart mindenáron, de látta, hogy mint okos ember nem szerepelhet, megpróbálta tehát mint bolond ember.

Ebben igen sok ráció van. Nálunk a buták és okos emberek egyaránt akarnak szerepelni. Roppant konkurrencia van. István gróf a hálásabb térre vetette magát; beállott bolondnak. S itt gyönyörűen hagyták nagyra nőni, nem előlgetett senkinek.

A Pongrácz-család története tele van középkori fénnnyel, ragyogással. Szentmiklósi Pongrácz, kinek fejedelmek voltak adófizetői, Pongrácz Péter, a legszebb magyar levente, ki iránt egy királyné gerjedt boldogtalan szerelemre, a nagypallosú Pál, török fejek lekaszabolója, megannyi vitéz ő, annyi délceg Pongrácz-kisasszony, harmatos arcú, tollas kalapú, aranyos cipellőjű, nagy történelmi alakok anyái később, fehér ruhás várkisértetek a legkésőbb...

Olyan ez a családi történelem, mint egy mélységes tó. Aki belenéz, aki belemereng, ha nincs erős feje, megszedül. És István grófnak nem volt erős feje, és nagyon mélyen belenézett...

Elhatároztam, hogy egy elbeszélésre terjedő anyagot kiszakítok az életéből - mint mikor egy vég posztóból kihal valaki egy mellényre valót.

Csak még az engedelmet kellett megnyernem a család tagjaitól, mert a történet igen friss, hőse nem por, még csak az első álmát alussza a varini sírboltban; még el sem száradtak a koszorúk, amikkel a koporsót befedték a temetés napján.

A család azon tagjai, akiknek szólottam, szívesen beleegyeztek, s mikor az volt a kérdés, hogy költött nevet adjak az elbeszélés hősének, így szólt Károly gróf, a legidősebb Pongrácz:

- Csak hadd legyen az ő valódi neve alatt. Ha ma felkelne a sírjából, ő maga örülne a legjobban, hogy a dolgot nyomtatva olvashatja. Hiszen alkalmasint valami effélére vágyott.

Így aztán, isten nevében, belekezdhetek ebbe a középkori történetbe, melynek egyes szereplői még ma, a XIX. század végén is élnek.

ELSŐ RÉSZ ESTELLA

Az emberek igazságérzete nem áll valami kifejtett fokon. Ösmertem valaha egy öreg cincárt (görögöt), a Dugali bácsit, aki mikor a török-görög harcok epizódjait mesélték előtte, hogyan döfi le a török könyörtelenül a görögöt, ahol találja, elszörnyűködve pattant fel:

- Oh, a gaz pogány, a gaz pogány!

De mikor aztán az elbeszélő egy kanyarodással arra tért rá, hogy ha meg a görög fogja el a törököt, felkoncolja, olajba süti, szelíden morogta:

- Mit tudja tenni szegény!

(T.i. mit tudja tenni szegény görög! Hát persze olajba süti. Hiszen csak nem sütheti pampuska-zsírba, szegény görög.)

Az emberek igazságérzete ilyen mindenütt, még a történelem-írásnál is. A labanc-kuruc világ eseményei is ilyen kétféle igazságérzeten keresztülszűrve maradtak ránk. Nem feszegetjük hát azokat, nem is igen tartoznak a történetünkhöz.

Hanem az az egy bizonyos, hogy mikor a kurucok mind elfogytak, úgy gondolá a király Bécsben, hogy most már azokat is ki kellene irtani, akik csak ezután születhetnének. A király túlment a Herodes ideáin is. De mit tudta tenni szegény!

Meghozták az 1715:42. t.-cikket a várak ellen, lerontatni rendelve azokat, mert úgy kell annak lenni, hogy a sasfészekek szülik a sasokat. Hát ne legyenek sasfészek. Nincs már a sasokra többé szükség, csak egy sas maradjon: az örökkévaló sas, a két fejével.

A várakat le kell rombolni, de... (ilyen »de« mindig van a magyar törvényekben s még ha nincsen, is megtalálják) *de a kastélyok maradhatnak*. Hát mármost mi történt? Hiszen világos. A várra azt mondták, hogy kastély és kegyelmet kapott, ha befolyásos famíliaé volt; a kastélyt pedig, föltéve, hogy gyámoltalan özvegy vagy árvák kezén lógott, megtették várnak és pusztulnia kellett.

Nedec vára is azon a címen menekült, hogy kastély. Igaz is, hogy nem fekszik hegyen, mogorva sziklán, hanem két hatalmas négyszögben terül el közönséges módon, mint egy óriási kaszárnya. Egyebekben valódi vár bástyákkal, felvonó-híddal, toronnyal, tömlőccel, kápolnával, földalatti utakkal, süllyesztőkkel. Még régi muskétás ágyú is volt hozzá vagy nyolc darab.

Ebben a várban lakott néhány év előtt (még tíz év előtt is) Pongrácz István.

Zsolna és Várna között fekszik a Semiramis-hegy, melyen valaha Ludmilla királyné, »a tót Semiramis« palotája állott. Utálatos, kopár hegy, kiélt, kifáradt, nem terem azon semmi élő növény, csak egy-egy szál árvalányhaj, némelykor éjjel elhallatszik a bömbölése egészen Budetinig. Mert azt mondják, hogy a belsejében zúg-morog valami, sejtik is a környékbeliak benne a tűzokádót. No, hiszen csak azt lessék. A Semiramis még okádni is lusta.

Hanem a csúf Semiramisért kárpótlásul ott van a gyönyörű vadregényes út Sztrecsnó és Óvár között. Szeszélyes alakzatú sziklák nagy üregekkel (ezek egyikében lakott a hatalmas Nohták madár, aki a Szvatopluk király kisebbik lányát elragadta, feleségül vette, gyermekeket nemzett vele), ezeréves fák, a völgybe száguldó patakok váltakoznak egymással tarkabarkán.

Várnak és várúrnak való hely ez; itt még az őskor szörnyetegei élnek, nem a jelenkoré. Itt nem prüsszöl a vonatok gőzgépe, hanem ehelyett az erdei szellem, a Jarinkó köhécse, akinek csak egy szeme van, az is hátul a nyakcsigolyáján; egyre köhög, s mindenik köhintésénél eltűnik a föld színéről két bocskor, ami összesen egy tótot jelent. Mindenik köhögésnél meghal egy tót. Hát még mikor náthája van a Jarinkónak kolera idején!

Hej, ha a Jarinkót sikerülne valahogy agyonütni, elpusztítani, mindjárt be lehetne vetni zabbal a temetőket.

Mélységes csönd van itt, megdermesztő méltóság, fönség ül a hegyek, sziklák tetején. Kuss! Ide ugyan be nem tolakodik a XIX. század.

Azért élt itt kedvére Pongrácz István, s mintha valami hasonlatosságban lenne a Jarinkóval, bár elől volt a szeme, mint a többi emberé, mégis hátrafelé látott, mint a Jarinkó a magáéval.

Különben derék szál legény volt, magas, daliás, feltűnő piros arccal, hetyke bajusszal. Nem volt más hibája, csak hogy sántított egy kicsit. Azt is ő maga akarta így. Mikor egy vitézi roham alkalmával megbotlott a lova egy sáncban, olyan szerencsétlenül bukott le, hogy eltörte a lábát.

Persze rögtön elhítták hozzá a gbelai javasembert, a vén Sztrelnyik Matykót, aki értett az eltört lábak helyreállításához, ebmarás gyógyításához s mindenféle kuruzslásokhoz. István gróf ráírvallt:

- Meg tudod-e gyógyítani a lábamat?

- Olyan lesz, mint a másik - felelte Matykó.

- No, hát fogj hozzá. De ha nagyon fáj - látod ezt a pisztolyt -, menten keresztüllőlek; ha nem fáj, öt aranyat kapsz.

- Jaj, az nem lehet, hogy ne fájjon - ellenveté Matykó -, csak ha a helyére nem igazítom, de akkor örökre sántítani fog méltóságod.

- Szamár vagy, Matykó! - nevetett a fiatal főúr. - Hát mi szüksége van az úrnak a lábára? Az csak a parasztnál numerus, te ostoba. Nem látom be, mit keressen az én lábam a régi helyén, ha kellemetlenséggel jár az odaköltözése? Gyógyíts engem, öreg, fájdalom nélkül!

Így maradt egész életére sántán, nagy sopánkodására az asszonyoknak, akik mikor meglátták, rendesen felsóhajtottak: »De kár, hogy biceg!« Azok a bolondos asszonyok mindjárt a táncra gondolnak, s a táncnál még az úrnak is a maga lábaira van szüksége. Erre bizonyosan nem gondolt Pongrácz István.

Hanem iszen az asszonyokra sem gondolt sokat, hiába vetették ki rá hálójukat a szomszédos kastélyok kisasszonyai, menyecskéi. Mars miatt hozzá nem férhetett Ámor. A folytonos háborúzások...

Hogyan a háborúzások? Hiszen a közeli emberöltőben nem ivott a mi vizeinkből ellenség lova, sem odakünn nem jártunk hódítóban.

Úgy, de Pongrácz István a maga szakállára viselt háborúkat. Montecuculli szerint eddig a háborúhoz három dolog kellett: pénz, pénz és pénz, és a pénzmagon kívül is kellett még hozzá két összeveszett hatalom. De Pongrácz nélkül csinálta. Ő saját maga ellen viselt hadjáratokat.

A nedeci várhoz csinos kis uradalom járult, annak a földjeit, rétjeit kiadta használatul a parasztnak hadiszolgálatok fejében. Valahányszor feltűzték a vár fokára a harci zászlót a Pongrácz-címerrel, a kürtöt tartó kézzel kék mezőben, s megfűjták a kürtöt a vártoronyban, gyülekezniök kellett a parasztnak a várudvarra, ahol is egyszerre átalakultak katonákká. De

különben is gondoskodtak róla Pongrácz hajdúi, akik báránnyévérbe mártott karddal járták sorba a parasztházakat:

- Vojna bude ludja! (Háború lesz, emberek!)

A vár fegyverterme tele volt régi vitézi ruhákkal, páncélok, jelmezekkel, a Mátyás korabeli fekete-sereg egyenruhájától kezdve le egész a vasas németig. A szegény tótokat ezekbe a ruhákba bújatták. Volt ott török spáhi, Rákóczi-felé brigadéros, Svehla vitéz, keresztes lovag, s mintha egy középkori katonai temető alakjai egyszerre ugrottak volna ki Mihály arkangyal trombita-szavára a sírjaikból és valamennyien tótul beszélnének, még Gara palatinus is, akinek a ruháit Nedec várában őrizték, és most Moravina Petro, a gbelai molnár izmos tagjait fedték.

- Na dve stranke chlapci! (Két pártra szakadjatok fiúk!)

Egy nyugalmazott csász. kir. őrnagy, Forget nevű, volt az ellenség vezére, ki Gbelán lakott, s ezért a vezéri hivatalért ötven pozsonyi mérő búzát és egy hízott ártányt húzott évenként Pongrácztól. A két részre osztott sereg egyik felét ő vezette a kocka szerint, vagy ostromra, vagy védelemre. Mert Forget és Pongrácz közt kocka döntött, vagy a levegőbe dobott pénzen a »sas« vagy »írás«. Aki jót dobott, az választotta a pozíciót, vagy kimenni és ostrommal bevenni a várat, vagy bent maradni és nem engedni az ellenfelet a falak közé. Sokszor napokig, hetekig tartott az ádáz ostrom. Kirohanások, nyílt ökölközetek a vár előtt, az egész környék nagy derűtségére, s bizony a fizetett ellenség, Forget uram, úgy elagyabugyalta néha Pongrácz Istvánt, hogy ágyba kellett feküdnie. Mindez a maga középkori formájában ment; a háború után, ha a gróf győzött, Te deum-ot tartottak a várkapolnában, amelyre a környékbeli urak és hölgyek is hivatalosak voltak. A Te deum után magnum áldomás következett, ökörsütés a hadaknak, bál fent a termekben az úri résznek.

Ámbátor a rangbeli emberek nem igen engedték a maguk feleségeit és leányait a nedeci várba. A kurtanemesi házakból teltek ki a női vendégek, a rangbeli urak azt mondták:

- Nincs asszony a háznál, hát nem vihetjük mi sem a fehérségeinket.

Amire aztán felkacagott Pongrácz István:

- Hát majd szerzek asszonyt a házhoz.

És a legközelebbi zsolnai vásáron, ahol valami kopott cirkusz-társulat mutogatta magát, mikor meglátta Donna Estellát kurta kétarasos atlaszszoknyájában és annak a csodálatos produkcióit, magához intette a cirkusz-igazgatót.

- Hogy adod nekem azt a kisasszonyt?

Az igazgató lekapta fejéről a sapkáját és mély alázattal mondá:

- Hatszáz forintért.

István gróf kivette a tárcáját és fizetett.

- Hadd szálljon le a lórul az a személy. Azután vitesd el a kocsimra, direktor; ott áll a nagyvendéglő udvarán.

Donna Estella csinos leány volt, pompás idomokkal, nagy mellel, hajlékony, mint az acélpenge, vörhőnyeges haja jól illett vakító fehérségű, kissé szeplős arcához. Szemei nem voltak sem egészen kékek, sem feketék. Éppen a szemek különös alakja és színe tette a leányt érdekessé. Mintha két beszteerci szilva villogna, csillogna a rőt pillák alatt.

Sajátságos japán típus volt, bár a direktor nehezen hozta Japánból, de Granadából sem, mivelhogy Donna Estella, azonkívül hogy németül, tótul tratyogott valamit, csak magyarul beszélt, azt is gömöri akcentussal.

Nem sokat ért. Látszott a szemeiből, az arcából, egész lényéből, hogy már nagyon *sokat tapasztalt*. A sok tapasztalat pedig csak a férfiúnak ékesség.

De nem is valami gyöngédebb érzelmek húzták feléje István grófot, csak egy ötlet, hogy valami asszony legyen ezentúl a várban. Egy várasszony.

Az ördögbe is, ez pompásan fog festeni. Az ódon szekrények a várfolyosókon úgyis tele vannak aranypaszomántos szoknyákkal, asszonyi kacabájokkal, piciny karmazsin csizmákkal, gyöngyvarrottas cipellőkkel, hadd viselje őket valaki. Bolondságnak is elég bolondság lesz, de ezenfelül ki is fizeti magát.

Így került Donna Estella a nedeci várba és lassan-lassan nélkülözhetetlen lett a grófra - ki tovább élt az ő különködéseinek. Délelőtt kisebb hadgyakorlatokat tartott cselédjeivel és az újoncokkal, akiket lépni tanítgatott.

- Szeno - szlama, szeno - szlama! (Szalma- és szénacsutak volt lábaikhoz kötve.) Estella, mint markotányosnő, rövid ruhában, csinos patrontáskával, két kulacsból bort és rozspálinkát szolgáltat fel a katonáknak. Aki jól viselte magát, szabad volt neki az Estellát megcsókolni. A hadjáratoknál mint amazon lovagolt és verekedett a gróf balján. Pont délben messze, egész Mozig, Podzámekig elhangzó kürtszó jelentette a környéknek, hogy Nedec várának ura ebédhez ül. Minden program szerint ment. A hatalmas ódon lovagterembe, mely ebédlőül szolgált, már úgy nyitott be Estella, mint egy középkori várasszony, brokátselyem-ruhában, tollas barettel; széke mögé szőkefürtös, selyemharisnyás apród állt, ezüstvirágos kék bársony rokokó frakkban, egész térdig érő skófiummal kivarrt, fehér atlasz mellényben.

Az asztalhoz ülők kezét csókoltak az úrnőnek, elsőbben maga Pongrácz István, lovagi módon térdeplőre hajlítva a jobb lábát, amelyikre nem bicegett, utána az »ezredes« (voltaképpen tisztartó), Pamutkay János, azután Holub Mihály udvari káplán és a »hadsegéd« (voltaképpen Kovács János várnagy), majd a »saját lengyelem«, ahogy Pruzsinszky Szaniszlót nevezte, s végre az íródiák, Bakra Ferenc, ki a hadjáratok történetét írogatta tornyos cellájában, szép kalligrafikus betűkkel, pergamen levelekre, úgy, mint réges-régen volt szokásban.

Minden ételt előbb a várnagy kóstolt meg, s ha ökegyelmén nem látszottak mérgezési tünetek, akkor sorba ment a tál. A pecsenyéjénél felállott Pongrácz István s egy felköszöntőt mondott Ferenc József király egészségére (mindennap azt az egy felköszöntőt), amikor is három mozsár-lövés dördült el odakünn. A következő tálnál a többi urak közül emelkedett fel valamelyik, aki soros volt, ékes szavakban kiemelve Nedec urának érdemeit és hadi vitézségét, mire újra három mozsár pukkant el a vár előtti sáncban.

Ebéd után csibukra gyújtott a várúr s környezetével kiült az erkélyre, egy nap úgy, mint másnap, intvén a várnagynak:

- Hozza elő kegyelmed a kincstárt!

Kovács János elő is hozta a »kincstárt«, körülbelül egy rőfös zacskót, amely tele volt rézkrajcárokkal, imitt-amott úszkálván köztük egy suszter-tallér.

Künn az erkély alatt már össze voltak gyűlve a környék gyerekei, koldusai és léhűtői, várván a mindennapi pénzszerzést. Különös öröme telt ebben István grófnak, amint belemarkolva a zsákba, két kézzel hajigálta le a garasokat és krajcárokat olyanformán, mint mikor búzát vetnek, hogy a pénzek minél szélesebb ívben szóródjanak el az árokba, a bozót közé, a tövises

bokrok alá. No, volt ott zsibongás, láрма és dulakodás, amint egymás hátán bukfencezve rohantak a zsákmány után. István úr úgy kacagott, tapsolt, mint egy gyermek.

Az erkélyről, miután a pipák kiégtek, a csontterembe vonultak az urak, kivéven a káplánt, annak nem volt szabad.

- Az úr szolgája ne mászkáljon az ördög vermeibe - figyelmeztette István gróf mindannyiszor.

A káplán nem ment be a csontterembe, ahol minden csontból volt (minden bútora szarvas-agancsokból készülén), de a leggonoszabb csont volt Estella, aki már ott várta őket trikóban, kurta tüll szoknyában, mely a csípőit verdeste kacérul, mint a lepkeszárny.

A terem át volt idomítva trapéz-mutatványokra, s Estella kedvvel csinálta nyaktörő produkcióit, mígnem István gróf végigheveredve a pamlagon, elszenderedett. Akkor azután beszüntek a mutatványok, az urak és Estella kiosontak lábujjhegyen, és csak az apród maradt benn, hogy egy-egy zöld gallyal a legyeket kergesse s az alvó főúr arcára hűs szellőt hajtson.

De még ezzel nem telt be a napirend. Mikor a gróf fölébredt, kikocsizott, ha ugyan Estella megengedte, mert Estella úgy tett, mintha szerelmes volna bele, mintha örjöngne utána. Valószínű, hogy csak ravaszkodott, hogy csak a szerencsáját akarta megalapítani. Azt gondolta magában: »Ez a bolond gróf utoljára is feleségül vesz, ha okosan viselem magamat.«

És próbálta magát okosan viselni. Mikor át akart kocsizni valamelyik szomszéd kastélyba, ahol kisasszonyok is voltak, Estella a kellő pillanatban odaugrott és a négy prűszkölő ló elé vetette magát, szétszórt hajjal, a szenvedélytől égő arccal kiáltva:

- Csak az én holttestemen keresztül megy ön oda!

Máskor pedig, amint megindult a négy ló, egy hirtelen iramodással felugrott az ostorhegyes hátára és ott ült a szőrén, hosszú kék ruhája úszni látszott a ló balján, mint egy felhő, kivette a zsebéből a kötését, s míg a ló száguldott alatta, hányta-vetette a kevély fejét, ő egészen nyugodtan kötögetett. Igazán olyan szép volt ilyenkor, mint egy boszorkány. A népek útközben, ha így látták, ugyancsak vetették magokra a keresztet.

István gróf pedig részint nevetett, részint bosszankodott. »Csak nem mehetek így szégyenszemre Motesiczkyékhez!« Otthon azután vette a korbácsot, és, mint valami makrancos gyereket, ütötte, verte Estellát, hogy kék foltok maradtak a vállain napokig.

Az csak összeszorította az apró egérfogait és gondolta magában:

»Jól van, csak üss, de azért mégis Pongrácz Istvánné lesz belőlem.«

Ez ugyan nem látszott valószínűnek, mert Pongrácz István csak úgy szerette Estellát, ahogy egy állatot szokás, egy ügyes kutyát; meg se látta benne a nőt. Hiába várta a szép komédiásné évekig, hogy egyszer csak vacsora után mégis kedve támad kifűzni a saját kezeivel a ruhaderekeit.

Nem, nem. Hisz vacsora után más volt a programon. A vacsora után együtt borozgatott a lengyelével, Pruzsinszky Szaniszlóval (hiszen minden jóra való várban kell, hogy legyen egy lengyel). Pruzsinszky anekdotákat beszélt neki és mindenféle történeteket, amiket jártában-keltében fűszerezett.

Mikor a tizenegy órát ütötte, megveregette a Szaniszló vállait:

- Derék ember vagy, lengyelkém, soha ki nem fogysz a beszédből, hanem most már eredj a szobádba és feküdj le. Az inas majd bevisz egy kulacsot a párnád alá, hogy ha éjjel fölébredsz, húzhass belőle egyet.

Azután maga is bement a hálósobájába, levetkőzött és behívta az apródját, meg a diákokat.

Az apród a lábait vakarta, a diák pedig ősei történetéből olvasott fel fejezeteket. Az ősök elringatták a hóbortos unokát, ki tovább szötte azt álmában, amit ők megkezdték, s ki tovább csinálta másnap ébren, amit éjszaka ő közöttük álmodott.

Hogy bolond volt-e Pongrácz István? Ki tudja! A vélemények megoszlottak efelett a környéken. Bolond-e valaki azért, hogy úgy él, mint egy király? Hogy az emberi akarat erejét tovább nyújtja, mint a többiek. »Én nem akarok a XIX. században élni, visszamegyek a XVII-ikbe, mert nekem úgy tetszik. Az idő jöhet, mehet, de engem nem visz, oda állok, ahová akarok.«

Normális agyvelő volt-e, egy kis különködéssel, vagy pedig tényleg hiányzott az egyik kereke? Nyegle allűr volt-e nála ez a várurasdi, vagy betegség? Hisz minden egyébről okosan, rendszeresen beszélt és gondokozott.

Meglehet, hogy az embereknek nemcsak a sorsát gyúrják át a viszonyok, hanem az agyvelejét is. Ha nem örökölt volna egy várat Pongrácz István, talán lett volna belőle ügyvéd, orvos és nem tudom én mi; de mert egy várat örökölt és egy várhoz való nevet, hát lett az »utolsó várúr« ahogy magát a leveleiben aláírta.

De különben az örűtség relatív dolog. Az abnormis embernek a rendes ember látszik különösnek. S ha az abnormis emberek volnának többségben, akkor talán a rendes eszűeké volna a Lipótmező.

Nem, ezekbe én nem avatkozom, egyszerűen úgy beszélem el Pongrácz István dolgait, ahogy történtek.

Ő maga is tudott arról, hogy bolondnak tartják, s szinte jólesett neki. Egyszer Podzámeken megszólított egy cseperedő parasztleánykát:

- Hogy hívnak?

- Ancsurkának - szólt a leányka reszketve, haloványra váltan.

- Ugye félsz tőlem? Ugye azt mondták neked, hogy bolond vagyok? No, ne hazudj, valld meg, hogy azt mondták. Itt van az ujjam az orrodon, megösmérem, ha nem szólsz igazat.

- Hát igaz, azt beszélnek.

- No látod. Ezek az emberek! (Szomorúan mosolygott.) Pedig lásd, senkit se bántok. Jó ember vagyok én. (Megsimogatta a gyermeklány szőke haját.) De te is derék leány vagy. Mít hozzak neked a városból?

A gyermek elpirult, fölemelte köténykáját az arca elé s az alól selypíté szégyenlősen:

- Egy kis festéket hozhatnál, uraság!

- Ejnye, te kis ringyó! - kiáltá a gróf hirtelen megdühödve, s úgy vágta pofon két oldalról, hogy majd kicsattant az orcája a vörösségtől. Nem kellett ahhoz már festék.

Undorodott némelykor az emberektől, a mostaniaktól, az élőkől. Szíve ott volt a régieknél, órákig elnézte a Medicis Katalin arcképét (abba volt szerelmes), gyakran hozott neki virágot is, teletűzdelte a kép ráámáját szegfűkkel, jácintokkal. Hiszen a jácintokat szerette Katalin!

Így élt, semmit se törődve a jelennel (újság nem járt a várba), mindennap az az élet, és soha abban évek hosszú soráig semmi változás; reggel mise, aztán hadgyakorlatok, délután a pénzszórás, trapéz-produkciók a csontteremben, este korhelykedés a lengyellel. A körülötte lévő emberek is maradtak a régiek és apródonkint olyan bolondok lettek, mint az uruk; kezdték

komolyan elhinni, hogy egy középkori oligarchát szolgálnak a középkorban és hogy mindez egész rendben van, csak a káplán, Holub kötötte ki magának a jövő évi konvencióban, hogy ő is bejárhasson ezentúl a *csontterembe*. (Hát igaz is, miért ne gyönyörködhetne ő is a művészetben?)

Nem, talán sohasem történt volna semmi változás a várúr életében (s én most meg se írhatnám ezt az elbeszélést), ha olyan bolond szomszédjai nem lettek volna, mint Behenczy Pál báró és a fia, Károly.

A lapusnyai szelidgesztenye-erdő fölött, egy kődobásnyira a fürge Vágtól, amelyen a »tót flotta« jár (fát és terményeket szállító tótok talpakon), egy völgyhajlásnál kibukkan a Behenczyek várkastélya. Van az tán ezer esztendő is; olyanok a falai, mint a korom. Elhagyatva, dülöben áll itt, lakatlanul, a balszárnya össze is horpadt, csak a jobboldal áll a hatalmas toronnyal, melyben csak akkor kondul meg a harang, ha egy Behenczyt temetnek valahol a világon.

A Behenczyek roppant gazdagok voltak; mikor Pál úrnak az apja meghalt Bécsben, így szólt fiához halálos ágyán:

- Annyi aranyat hagyok, fiacskám, hogy megolvastva leves helyett eszed, bor helyett ha iszod, még se bírsz rajta túladni.

Két nagy uradalom volt Trencsénben (a vitéz Thurzók után), egy az Alföldön, palota Bécsben, Pesten, tömérdek készpénz, műkincs.

S mégis mind elfogyott. Mert hát Behenczy Pál nem levesre és borra olvasztotta fel az aranyakat (így nem bírt volna velök), hanem asszonyi csókokra, az az igazi nektár.

S amit azok a dámák meghagytak, akik magukat festik, azt aztán segítették elvinni azok a többi dámák, akiket Giergl festett a kártyalapokra.

Egyszóval minden elúszott, Behenczy Pálnak negyvenéves korában nem maradt egybe, csak egy Károly nevű kamasz fia és a Vág melletti ócska kastély, ahonnan a predikátum van, de az uradalom nélkül. Az a zsidóé.

Nem volt egy talpalatnyi földjük sem, csak amin a kastély állott, s hogy mégsem voltak földönfutók, azt Behenczynének (egy gróf Czobor-leánynak) lehet köszönni, ki férjétől elhagyatva halt meg Grácban, s tíz-tízezer forintnyi évi vitalíciumot hagyott fiának és férjének.

A vitalíciumot félévenként kapták, s volt akkor hegyen-völgyön tivornya, muri, míg az összegből tartott. A fiú Bécsben lumpolt, az apa Pesten vagy megfordítva, de sohasem együtt. Hanem iszen mennyi ideig tartott nekik ötezer forint. Tíz-húsz napig! A félév első hónapjának végén már összehozta őket a nyomor a trencsényi ősi kastélyban, ahol aztán úgy tengették életüket öt hónapig (mire ismét eljön a kiröpülés ideje), mint Toldi Miklós lova.

Egy vénasszonyuk volt ott, aki a kastélyra felügyelt, az főzött volna nekik, de a vénasszonyhoz egy élestár is kellett volna, s az már nem volt. Úgy éltek, mint a nomád népek. Vadakat ettek, ha lőttek és halakat is, ha a Vágban fogtak.

De ha vad nincsen, olykor jó a szelíd állat is. Hiába, az ember olyan különösen van alkotva, hogy az éhségét még az a tudat sem csillapítja le, hogy ő báró. Sok eltévedt falusi tyúk és liba halála pecsételte meg ezt az alapigazságot. Sőt Károly úrfi egyszer esti szürkületben egy ártatlan borjút is lőtt a Szlabi Miklós lucernásában.

A borjú, a tyúkok és a libák szegény parasztoké voltak, akik sok galyibát, sok lármát csináltak emiatt; jártak panaszra fűhöz-fához, de én istenem, ilyen csekélységekért csak nem lehetett Behenczyéket kikérni a főrendiháztól!

Végre is a környék vénei lecsillapították a haragos utódokat:

- Ugyan ne panaszkodjatok, szamarak, hogy a Behenczy urak szegények, éhesek, és hogy valamit ehessenek, azért pusztítanak benneteket. Ez a jó. Ez a természetes. Egy-két tyúkocskát nem a világ! De láttátok volna őket gazdagon, negyven év előtt, mikor jól voltak lakva. Akkor volt meg a jó étvágyuk. Az volt csak a pusztítás, amit akkor műveltek közöttünk.

Jó időben, nyáron még csak eljárógattak ide-oda vendégnek a közel lakó apró nemesekhez és papokhoz, de a téli félév keserves szokott lenni - a vígan töltött elejét kivéve. A négy-öt pénztelen hónap valóságos örökkévalóság egy ilyen odúban, hitel nélkül, mód nélkül, elzárva öles hóval, járatlan utakkal a világtól.

Nyáron a nyomorúság úgyszólván incselkedik az emberrel, de télen őszinte, kiállhatatlan. No, de egy jó oldala mégis van, hogy közel hozza azokat, akik benne leledzenek. Lám, amint megkapják a pénzt, a félév első napján, a bőség, mint ahogy a fázék széttolja a paraszat a tűzhelyen, elszakítja az apát és fiút, míg a nyomor aztán újra összehozza őket, mint a lapát a hamut.

Egy ilyen téli campagne alatt istennek tetsző egyetértés volt köztük. Megosztották barátságosan az életgondokat, s gyakorta szólt így az öreg:

- Mindenünk fogytán van, borunk, dohányunk, élelmünk. Láss valami után!

Károly báró ügyes, élelmes, ötlet-gazdag s csinos fiatalember volt. Egy kis svihákságot sem kellett kérnie a szomszédból; ha nekiindult, többnyire sikerrel járt s egypár napra valót szerzett. Hiszen mindig akad valaki, akin lehetséges egy kis eret vágni. Az isten bölcsen rendezte be a világot - nem ok nélkül teremtette az ostoba embereket. Ezek a leghasznosabbak.

Mire a Károly szerzeménye elfogyott, addig az öreg Pál báró (ámbar még nem volt öreg, csak negyvenhét éves) okvetlenül kiesztelt valamit, önként ajánlkozván: »Most rajtam a sor«, s ez a kölcsönös támogatás apa és fiú között igazán meghatározó volt. Mert a kölcsönösség az igazság. Semmi sincs ingyen. Lári-fári, hogy Illést egy holló táplálta. Vagy ha táplálta is, bizonyosan volt rá valami különös oka.

Hanem egyszer, tél vége felé, nagyon megnehezedett ez az élet. Ilyenkor van a felföldön az inség, kivált ha ősszel nem adott nekik a föld elég krumplit. A gondviselés a tótokkal a krumpli útján beszél. Ha sok krumpli van, az annyit jelent: »Szeretlek, tótocskák, szaporodjatok!« Ha nincs krumplitermés, akkor az istenke haragszik: »Minek vagytok ti a világon, tótocskák?« És a *Jarinkó* ilyenkor még jobban elkezd köhécselni.

Az általános szegénység még jobban megszorongatta az ócska kastély lakóit. Bolond egy matézis. Ha az egyik semmihez egy másik semmi jön, hogy az akkor még kevesebb! Pedig úgy volt. Rozsákné egy napon kikaparta fakanalával az utolsó maradék zsírt is a bődönből, mikor az utolsó galambfőőket megsütötte, azután odaállt a báró urak elé és ünnepélyesen lekapcsolván a gazdasszonyi kötelességét, azt kérde:

- Hát holnap mit eszünk?

- Azt maga tudja, Rozsákné. Hát mi van még?

- Főzni való semmi.

- Hát sütni való? - kérde Pál báró.

- Ez a csíz itt! - felelte Rozsákné gúnyosan, a kis fakalítkára mutatva, ahol egy sovány csízecske gubbaszkodott. - Nincs már itt egyéb élő állat. Mert a macskánk, a cirmos is elvándorolt, mert nem bírta tovább a koplalást, felszedte szegény a sátorfáját.

- Kár érte, mert szükség esetén meg lehetett volna enni.

- No, csak ne nyugtalankodjék, asszony néni (nagy ínség idején mindig *asszony néni* volt Rozsákné, a bőség napjaiban ellenben »vén boszorkány«). A baj kétségtelenül a nyakunkon van, de majd lerázzuk... kiokoskodunk a fiammal valamit. Inkább nézzen le kend, néni, a pincébe, és turkálja fel jól gereblyével a homokot, hátha találna még ott valahol egy palack bort.

Rozsákné lement a pincébe, de könnyebb lyukas hídon aranyat találni, mint abban a pincében bort, hát persze nem is talált.

Azalatt a bárók elfogyasztották a három galambfiókot (csak már legalább töltelékjük volna), aztán meghányták-vetették a legközvetlenebb jövőt, s abban állapodtak meg, hogy Károly báró legott átmegyen Krivánkára a paphoz (aki iskolatársa volt) és vagy tíz forintot kér tőle kölcsön. De ha öt lesz, akkor is jó.

Rögtön is útra kelt a fiatal báró, s nagy aggodalmakkal, reményekkel várta az öreg, ráhagyván, miket vásároljon útközben. Egy verdung dohányt a zsidótól, vásároljon két font húst a mészárosától, egy kis cukrot, kávé a lapusnyai boltostól.

Az est is beköszöntött, de Károly nem jött, az öreg éjfélig várta, csak egyre nem jött. Minden neszre fölriadt, nyugtalan lett, végre felköltötte Rozsáknét is.

- Képzelve csak, a kis báró nem jött haza.

- Hát bánom is én - szólt Rozsákné nagyot ásítva és a másik oldalára fordult a vacokban. - Rossz pénz el nem vész.

- Félek, Rozsákné, nagyon félek.

- Mitől fél?

- Hogy, teszem azt, megették a farkasok.

Erre aztán a Rozsákné is felkelt, felöltözött és elpityeredett.

- Csakugyan, a farkasok. Meglehet, uram, meglehet. Kivált, ha olyan éhesek voltak, mint mi vagyunk.

Pál báró bement a szobájába, lehajtotta a fejét az asztalra, úgy látszott, mintha egészen össze volna a lelke zúzva, mintha sírna. Mindenféle gondolatok kavartak a fejében. Hátha nem kapott pénzt? Hátha kapott és elköltötte? Vagy ha valami baja esett útközben?

- Szegény uram, mégis jó ember! - sóhajtott Rozsákné, mikor így látta. - Mennyire szereti ezt a fiacskáját!

Azután addig nógatta, míg befeküdt az ágyába.

- No, nem lesz semmi baja, no, csak feküdjék le a méltóságos úr. Ne vesztesse azt a drága testi erőt a lelki töprengésekre. Pihenjen le, uram. Én majd ébren várom a kis bárót, és ha eljön, felébresztem.

Pál bárónak rémes álmai voltak. A farkast látta álmában, aki megtámadja Károly úrfi a lapusnyai erdő szélén és széttépi, fölfalja. Egyszer csak, amint lakmározik belőle, ráakad a zsebében a dohányra, amit a zsidótól hoz, megszagolja s egy nagyot prüsszent, de olyan nagyot - hogy erre fölébredt Pál báró.

Fényes nappal volt már, és voltaképpen ő maga, Pál báró prüsszentett, olyan füst-macska ment az orrába Károly úrfi pipájából, ki apja ágyánál ült és kedélyesen pöfékelt.

- Hát itt vagy? - kiáltá az öreg örvendezve. - No, kutyamája, csak hogy itt vagy. Hát mármost beszélj! Megvan-e a pénzecske?

Károly úr megcsörgette feleletül a zsebeit.

- Mennyit adott?

- Tíz forintot - mondá vidáman.

- Derék iskolatárs! Mégis veszed hát valami hasznát, hogy iskolába jártál. Talán, ha húszat kértél volna...

- Lesz több is - felelte a fiú rejtélyesen. - Ez csak előleg.

- Hogy-hogy? - kérde az öreg tompán.

- Ez egyszer fölön fogtam a szerencsét.

- Ne beszélj!

- A krivánkaiak templomot építettek, amint tudod, a tornyuk is készen van már, csak a harang hiányzik bele. A pap elbeszélte, hogy együtt van a pénzük a harangra, kerek hatszáz forint, s hogy holnap indulnak Besztercebányára megvenni. Bárcsak olyan harangot kaphatnának - mondá -, mint ez a mienk a toronyban. Szóból szó lett, atyám, eladtam nekik a harangunkat!

Az öreg Pál csak úgy nyelte a szót egy darabig, hanem az utolsó mondatnál elöntötte a harag, vörös lett, mint a skarlát posztó, és kiugrott az ágyából.

- Alávaló korcs fajzat! - kiáltá rikácsolva, az öklével rohanván a fiúnak, ki az ajtó felé hátrált. - Hát volna lelked elpocsékolni a szent harangot, mely ösatyáidat elsiratta? Nem! Soha, soha! Takarodj ki a házamból, elfajzott utód. Sohasem akarlak látni többé. Én kikergetlek innen és megátkozlak.

Kezeit átokra emelte fel, szemeiben s arcán a Behenczy bárók arisztokratikus gögje fénylett.

Rozsákné rémülettel rohant be s aztán a saját testével fedezte a Károly báró menekülését, ki leakasztván köpönyegét, fogta a hegymászó botját, félreapta a kalapját, s füttyörészve indult el vándorútjára Nedec felé, gróf Pongrácz Istvánhoz.

Dél felé lassan-lassan lehült a Pál báró haragja, s megszólítá a sírdogáló Rozsáknét:

- Hát kend, vén banya, mit pityereg? Öltözzön inkább fel, húzza fel a csizmáját, aztán menjen át íziben Krivánkára és mondja meg a papnak, hogy tiszteltetem, és ha lehet, még ma *jöjjenek el a harangért*.

A vén asszony ijedten vetett magára keresztet.

- Én uram teremtőm, hát akkor miért haragudott annyira Károlykára?

Pál báró elmosolyodott.

- Nem volt az harag, Rozsákné, hanem csak egy kis politika.

Hát igaz is, nem való a gyereket rontani, hogy most a hatszáz forintot megossza vele; elég nagy a világ, hadd menjen és keressen magának valamit.

Az elkergetett fiú egyenesen Nedec várába tartott, beállítván Pongrácz Istvánhoz, megvedlett ruháiban, lucskosan, zúzmarásan, veres orral, veres fülekkel, úgy nézett ki nagy smaragdzöld köpenyében, mint egy garabonciás diák.

A várúr csak nagynehezen ösmert rá:

- Ohó ne, te a fiatal Behenczy vagy. Hát mit kívánsz tőlünk? (Szerette használni a fejedelmi többlest.)

Károly úrfi pszichológus volt, mindig arra törekedett, hogy ad hominem beszéljen; kihez-kihez a maga hangján. Színészi pózba vágta magát.

- Vitéz bátyámuram! Eljöttem udvarodhoz, hogy itt oldaladnál megtaláljam a szerencsét...

Minden szó olyan volt, mintha hájjal kennék a hátát, de mégis közbevágott:

- Rossz helyen jársz, öcsém, itt nem a szerencse lakik, de a becsület.

- Éppen azért hoztam ide kardomat - folytatá a kis báró pátosszal - a te szolgálatodra.

- Ősi kardodat? (István gróf felkacagott és kacagása ijesztő volt, mint az örülteké.) Ezt a dorongot, hahaha!

Az úrfi nem jött zavarba, mosolyogva lógatván kezében póznaszerű botját.

- A bot is kard a vitéz ember kezében, bátya, míg ellenben a kard se más piszkafánál a gyávánál.

- No, ez derekasan van mondva, leülhetsz. (Még csak most kínálta meg üléssel.) És most már mondd meg nekem, mi szél hajtott ide?

Károly elbeszélte, hogy az apjával meghasonlott, az öreg el akarta adni a tornyukbeli Rákóczi-féle harangot Krivánka községének, a fiú nem tűrhette, hogy az elődök örömének, bánatának hirdetője arra degradálódjék, hogy szurtos parasztokat sirasson s piszkoslábú tót leányokat hívogasson misére, vecsernyére, s elkeseredésében elbujdosott a meggyalázott ősi hajlékból.

- No, ez derekasan volt téve - kiáltott fel Pongrácz; - itthon vagy itt, öcsém, ezentúl. Hanem hát lássuk csak, milyen foglalkozásban. Mert énnálam mindenki dolgozik. Mihez értesz?

Károly úrfi elgondolkodott.

- Mindenhez - mondá kisvártatva.

- Azaz semmihez. Tehát lengyelnek volnál alkalmas. De lengyelem már van. Milyen tudományt tanultál?

- A doktori tudományt. Orvosnövendő voltam.

- Báró létedre?

- Anyám óhajtására történt. Anyám idegbeteg asszony volt, víziói, hallucinációi voltak. Valami hóbotos szellem azt súgta neki, »fiad fog meggyógyítani«, s ezért aztán erőnek-erejével orvosnak neveltetett.

István gróf felsóhajtott.

- Hallottam erről valamit. Anyád az utolsó Czobor-lány volt. S igaza lehetett neki. Azt beszéltek, hogy temiattad való bánatában halt meg, s ha meghalt, meggyógyult. Te gyógyítottad meg.

Az utolsó Behenczy bűnbánóan horgasztotta le fejét, nagy fekete szemeiből könnyek szivárogtak. Kész színész volt.

- Egy gyermekkori stikli volt. Szánom-bánom.

- Anyád nevét írtad egy váltóra. Igaz?

- Igaz - szólt reszketeg hangon, zokogásra fakadva.

Pongrácz István nem szerette a síró férfiakat, idegesen dobolt ujjaival az asztalon, aztán rápattant indulatosan:

- Ne bögj, te csacsi! Nem vagy te asszony! Hanem igyekezz észre térni. Gyerek voltál, amit csináltál, nem számít. A gyerekek ostobák, csak a csecsemők okosak. A csecsemők igazi zsenik. Nem ösmertem még tíz éven aluli gyereket, aki ne lett volna lángész. Az emberi lény tízesztendőös korában kezd számár lenni, és némelyik nagyon sokáig folytatja. De nem erről van most szó, Behenczy, beszéljünk a te jövődről; ha az orvosi tudományt tanultad, hát megfogadlak udvari orvosomnak. Ezentúl te fogod megkóstolni az asztalnál az ételeket, nem a várnagy. De értesz-e valamit a doktorsághoz?

- Értek.

- De ne hazudj, mert rajtakaplak.

- Nem hazudtam.

- Hm.

A várúr felkelt, nyugtalanul járt fel s alá a nagy dolgozó teremben, aztán megállott a Medicis Katalin képe előtt, háromszor meghajtotta magát előtte, azután visszatért az ifjúhoz, s nagy, szőrös kezét a vállára tette:

- No, ha értesz a doktorsághoz, hékás, vizsgálj meg engem s állapítsd meg, örült vagyok-e én vagy sem. Mutassam a nyelvemet?

S ezzel ráöltötte a nyelvét, mint egy piros pengéjű pallost. A fiatal Behenczy nevetve tiltakozott.

- Ne a nyelvedet mutasd, bátya. A nyelved jó, egészséges. Hanem számolj tízet *visszafelé*.

Nem vette tréfára, számolni kezdé folyékonyan: »Tíz, kilenc, nyolc, hét, hat, öt, négy, három, kettő, egy.«

- Bravó! Nagyon jól van, István gróf. Nincs a te eszednek körömfeketényi baja se, ne félj semmit, olyan józan az, mint akár a Deák Ferencé.

- Igazán mondod?

- Becsületemre.

- S ezt ezekből a számokból látod? Magyarázd meg az okaidat.

A fiatal Behenczy sietett okos, komoly képet vágni.

- Hát látod, a megbomlott elme kerekai még járnak, a bolond ember is beszél még, gépiesen, szavakat, mondatokat, amikben összefüggés is van, amiket megszokott, órákig el lehet vele beszélni, anélkül, hogy csak egyet is zökkenne a logikája. A bolond ember számolni is tud, mert már megszokta, hogy az egy után a kettő jön, majd a három és így tovább, de a *visszafelé számoláshoz* már a megbomlott elmegépezet nem elegendő; ahhoz az elmének bizonyos

feszereje kell. Ez csálhatatlan módszer. Az egyetemen nem tanítják, de a kuruzsló aggastyánok a nép közt erről ismerik meg a beteg elmét.

István gróf melegen megrázta a kezeit.

- Te okos fiú vagy, Károly. Ezentúl nálam maradsz mint várorvos, s esetleg hadi szolgálatokra is használlak. Úgyis nagy dolgok lesznek a nyáron - tette hozzá felcsillanó szemekkel, agyagsárgás szakállát meglegedetten simogatva. - A háború meg van üzenve!

Valóban nagy dolgok készültek. A budetini vár, mely hajdan a jeszenici Szunyoghoké volt (most gróf Lazsánszky-birtok), ez idő szerint honvédkaszárnya. A parancsnok (szintén egy Pongrácz gróf) derék, kedélyes ember, egy nap meglátogatta Nedec urát és így szólt hozzá.

- Kedves István. Mi hadgyakorlatot tartunk a nyáron; s minthogy valamely pont bevétele a kitűzött feladat, engedd meg, hogy egy igazi várat vehessünk be, a te váradat, a te katonáid ellen.

A gróf majd a nyakába borult az őrnagynak örömében. Igazi háború. Igazi honvédek. Igazi királynak az emberei. Ez már valami!

- Hurráh! Elfogadom a hadüzenetet!

S ezzel másnap egy lovas herold által, ki mellén a Pongrácz-címet viselte, egy fehér kesztyűt küldött a budetini tisztikarnak.

A vártoronyban pedig egész nap kongott a vészhirdető harang, s felváltva harsogott a kürt.

A gyülekező katonakötelezett parasztoknak aztán a tornácról kiáltozta le a »hadsegéd«:

- Katonák! Péter-Pál napján háború lesz. A mi urunk öméltósága hadserege fegyverre kel a király őfelsége budetini legényeivel!

Az összegyűlt tótok vidáman, katonásan ütötték össze a bocskoros bokáikat és tovább adták a harci jelszót:

- Megyünk a király ellen!

Négyszáz és egynéhány esztendeje múlt már, ahogy ez a szó *komolyan* hangzott ezekben a völgyekben, mikor Szentmiklósi Pongrácz, a nagy oligarcha, üzent a hadat Ulászló királynak, meg azután később az öreg Hunyadinak... Azok az ős tölgyfák a felvonóhíd mellett még talán hallották csemete korukban.

Péter-Pál napja még messze volt, de már addig is hadi zajjal, készülődéssel telt meg a vidék. A »Rákóczi vojna« óta nem volt még ilyen felfordulás erre felé. István gróf kölcsönt vett fel a birtokaira. Pozsonyban megbukott egy színtársulat; legott odasietett a várnagy; megvette a vitézi darabok kosztümeit az árverésen, hogy a hadi ruhatár szaporodjék. A »Klojka« nevű szép darab birtokát, a rétséggel együtt, az önkénteseknek osztotta ki használatba, a hadi létszám gyarapítása végett. A Beszkid-hegységből egyre szállingóztak le a bonyikok a jó pecsenye hírére, s a várban csakugyan menedéket, szolgálatot találtak, katonaruhába öltözködtek.

A harci mámor átragadt az egész vidékre, mert szép a háború, mihelyt ki van belőle zárva a halál. Hiszen még a pokol is csinos hely lehet, csak a katlanokat kell kihajigálni belőle, amelyekben a bűnösöket főzik. Az orgonafa rügyezésétől a mályva-rózsa hullásáig, tavasz kezdetétől a nyár derekáig folytak a hadgyakorlatok nemcsak a várudvaron, hanem a fálvakban is a káplárságokra felosztott csoportok közt. Még a gyerekek is ellopdosták a fészerekből az üres pálinka-hordócskákat, s egész napokon doboltak és exerciroztak.

A felnőtt tótok éppen úgy hittek és gyönyörködtek a »játékban«, mint a gyerekek a magukéban.

- A nagy urak komoly dolgában sok a bolondság - mondta a gbelai pap, tiszteletes Melitorisz Pál úr -, bizonyára a bolondságaikban is kell valami komolyságnak lenni.

- Ki tudja, milyen dolga, baja lehet a királlyal! - okoskodának mások - de akármilyen legyen, urunkat ne hagyjuk.

A bálványozásig szerette a röghöz ragadt nép. Hiszen nem verte élére a pénzt, sem nem vitte elkártvázni Budapestre, mint a többi mágnások, hanem őrájuk költötte, amiye termett, még azt is, amiye nem termett. Mert amikor az isten nem ád, a zsidó mégis csak ád. Bizony, bizony tele volt már szántva a telekkönyvi lapja barázdákkal.

Ezalatt a várban az erődítési munkálatokat lázas sürgéssel vitték keresztül Forget uram tervei szerint, de amellet rendes medréből ki nem tért a napi élet. A fiatal Behenczy, ki az »előlkóstoló« címét és szerepét viselte, mindjobban megmelegedett az új otthonban. A szeretetreméltó kalandor lassankint be tudta venni a szíveket, ebéd és vacsora fölött oly szeretetreméltó volt szellemes ötleteivel, lebilincselő modorával, hogy a gróf akárhányszor felkiáltott:

- Ez a fickó valóságos kincs.

S különös elismerése fejében piros pünkösdi napján kinevezte a Beszkidről leszökdösött zsványezred tulajdonosának és vezérének. Az »ezred« elnevezés természetesen csak egy olyan szólam volt, mert éppen még kilencszázkilencvenkét ember hiányzott az ezredhez. Nyolc szemenszedett gazemberből állt a létszám, akiket a vármegye mindenfelé köröztetett, de Forget uram szerint éppen alkalmasak lesznek az ágyúk esetleges elsütéséhez, mivelhogy ezek az ódon hadi szörnyetegek sokkal veszélyesebbek azokra, akik elsütik, mint azokra, akikre rácéloznak.

Az új ezred-tulajdonos úgy élt Nedecen, mint a pók, de mivel mindinkább közeledett július elseje (s vele az ötezer forintos ráta), kezdte nem sokra nézni a szép karriert, amit csinált. (Pedig ha így kedvez a szerencse, még táborszernagyságig is fölvihte volna.) Mind szemtelenebb és vakmerőbb lett, utoljára már ő kezdte dirigálni István grófot. Csipkedte, szurkálta, bosszantotta, de az úgy tett vele, mint egy nagy kutya, ha valami apró dongó molesztálja, csendesen kitért előle.

- Te voltaképpen nevetségessé teszed magadat, István, ezekkel a sületlen katonai komédiákkal. Hiábavalóságokra pocsékolod el az életedet.

A várúr lenézően, nyugodt fenséggel mosolygott, csak Shakespeare vághatna olyan arcot, ha azt mondanák neki: »Ne rontsd hiábavalóságra a papirost!«

- No, no - szólt Pongrácz István és egy barackot nyomott hálátlan kedvence fejére. (Volt valami ebben a bolondban a nagy emberből, mint ahogy minden nagy emberben van valami a bolondból.)

Egy nap azonban egy új esemény adta magát elő; a gróf a kertjében sétált s egy gyönyörű rózsát látott kinyílván az üvegházban. A kertész nagyra volt vele, magasztalta:

- Arra való, hogy egy királyné keblén hervadjon el!

Pongrácz bosszúsan morogta:

- Hallgass, oktondi! Hol vegyek én a te rózsádnak egy királynét!

- Van a környéken elég szép leány. Ott van a Motesiczky kisasszony - jegyzé meg Pamutkay ezredes, aki szeretne volna megházasítani urát a vagyonos kisasszonnyal -, különb az, mint egy királyné.

- Hát küldjétek el neki, mit bánom én.

A tisztartó-ezredes kapott a kicsikart parancson, rögtön lóra ültetett egy lovászt és a rózsaszálat elküldte a szépséges Motesiczky Erzsébetnek Bardoncára.

A lovász visszatért és csomagot hozott viszonzásul a grófnak. Erzsébet kisasszony elfogadta a rózsát, de visszaküldte a töviseit. Egy könyv volt a csomagban, a Cervantes: Don Quijote de la Mancha-ja.

A lengyel, aki nem szeretne volna, hogy a gróf megnősüljön (itt akart már ő meghalni), figyelmeztette a dologra: »No, ez bizony célzás attól a gonosz leánytól, úgyis olyan, mint egy ördög.«

- Célzás? No, akkor elolvassuk.

S meghagyta a diáknak, hogy esténként ez lesz az olvasmány a családi krónika helyett.

A könyv nagy hatást tett István grófra. Olvasd, olvasd! Egész éjjel olvasta a diák. Reggel búskomoran szedte fel magára a ruháit, s kiment a várkertbe. A tavasz üde pompája ragyogott füveken, fákön. Éppen akkor nyíltak az almafák, halaványpiros virággal beborított gallyaik csendesen ringatóztak a reggeli szélben. István gróf nekiesett e kis asszonyitest-színű virágoknak, tépdelte lázasan, szorgalmasan, mint ahogy a hernyókat szokás leszedni.

Egyszer csak ott termett Estella a háta mögött, markotányos ruhában, s gyöngéden, nyájasan megszólította:

- Mit csinál ön?

István gróf összerezte, aztán dúlt arccal felelt:

- Azt, amit Herodes. Ölöm ezeket az almacecsemőket. Birkózom az istennel! Aki valamit elront, az az istennel száll perbe.

- Jöjjön fel, feküdjék le, hallom, nem aludt az éjjel, azért olyan kedvetlen.

- Nem vagyok én kedvetlen, hanem csak bolond. Mert lásd, Estella, az okos ember a pondrót szedi le a fákról, hogy a gyümölcsben kárt ne csinálhasson a pondró, én pedig magát a gyümölcsöt tépdeselem le virág korában, hogy a pondrónak ne legyen mit ennie. A dolog majdnem egyre megy. Igaz-e, Estella? No, felelj hát, de okosan, mert ha nem, pofon ütlek.

Végtelen keserűség, düh ömlött el szavain, s homlokán sötétlő fellegek húzódtak. A hozzá intézett kérdésekre visszas feleleteket adott s általában furcsán viselte magát. Pamutkay előtt olyasvalamit mondott, hogy fel fogja oszlatni a katonaságot.

A káplán szemrehányást tett neki, hogy elmulasztotta a misét. Először történt két évtized óta.

- Hát van isten? - kérdé tétova tekintettel.

- Van - felelte a káplán kenetteljesen.

- Láttá? - förmedt rá a gróf és hátat fordított neki.

A bárányszelíd ember eddig is gyakran vált a hókaeszével minden ok nélkül rabiátussá, kötekedővé, de most még valami végtelen lehangoltság s megbánás járult ehhez. Ebéd előtt felült a Mókus nevű rőtsárga kancájára és ellovagolt Budetinbe a honvédparancsnokhoz, aki felette nyájasan fogadta:

- Isten hozott, kedves rokon, mit hoztál?
- A békét. Eljöttem neked megmondani, hogy a háborúból semmi se lesz.
- Ugyan! De hát miért nem?
- Mert megszólnának miatta.
- Mióta lettél oly skrupulózus?
- Beállottam okos embernek.

S ezzel elrohant, hasztalan kiáltozta utána a parancsnok:

- István, István, gondold meg, mit csinálsz!

Éppen idejében ért haza az ebédhez, mely ma is úgy folyt le, mint mindig, a szokott tósztokkal és mozsárdurrogásokkal, csak Behenczy kóstolgatta szórakozottabban az ételeket. Amint hivatal valami, megunja az ember. Aztán a sok kóstolgatásban egy idő óta másra támadt kedve. Az Estella piros, duzzadt száját szerette volna egyszer megkóstolni.

Hiszen nem lehet az nehéz dolog - de mégis vannak előzményei. Még arra a hitvány levesre is rá kell fűjni előbb s csak azután viheti az ember a szájához.

Károly úr elkezdte a negyedik-ötödik pohár bor után az Estella lábait nyomogatni az asztal alatt, míg a káplánnal az égitestekről diskurált, a kis medvéről, a nagy medvéről, a sánta kaszásról, a fiastyúkról.

Estella csak állta egy darabig, de aztán felpattant:

- Ugyan, Behenczy, hagyjon békét! Mit nyomogatja a lábamat? Szóljon nyíltan, ha valami baja van. Akar valamit?

Vidám hahota támadt e váratlan szavakra, csak a káplán pirult el szemérmesen, Pamutkay a hasát fogta nevetésben, a lengyel pedig felkurjantott: »Hej, kópé, kópé«, s éppen meg akarta a fejbúbját veregetni tréfásan, mikor egyszerre megfagyott benne a vér a csodálkozástól, látván, hogy a Behenczy helyén (a mellette való hely) senki sem ül.

- Jézus Mária! - sikoltott fel Estella, s halotti halaványság borította el még csak az imént pajzán arcát.

Ő vette észre legelőbb, hogy a föld megnyílt, s egy szempillanat nem sok, elnyelte zaj nélkül Behenczyt székestül, szalvétástól, mely a térdére volt terítve, még csak annyit se tudott mondani, hogy »mukk«.

Dermesztő hangulat támadt. A várúr homlokán vészjósló piros foltok ütődtek ki.

- Így szoktak bánni a Pongráczok azokkal - mondá fagyosan, mogorván, mintegy magyarázatul -, akik a női szemérem ellen vétenek asztaluknál.

Egy darabig senki sem szakította meg a kínos csendet, melyet a meglepetés okozott, mert csak a várnagy ismerte az épület titkait s tudott az asztalon levő gombról is, amelynek megnyomása mozgásba hozza a süllyesztőt.

Ah, ravasz kis Estella. Bizony nem igen volt az ő szemérme megsértve, nem is igen botránkozott meg a csinos Behenczy fiú *kezdemenyező lépésein*, ő csak Pongrácz Istvánnak akarta tudtul adni: »Vedd már észre, te mamlasz, hogy szép vagyok, hogy kíváncsú vagyok, lám, mások észreveszik.«

Ördögös Estella, most végre ki volt elégítve a hiúsága. Pongrácz István fölindult és elsüllyesztette a vakmerő vállalkozót, a vetélytársat. Oh, milyen diadalmasan tombolt a szíve, s hogy sietett vissza arcába a pillanatnyira eltűnt vér, szemeibe a kacér zománc. Hiszen ez egy kis vallomás volt.

Hangja játszi lett, hajlékony, enyelgő.

- Ej, ej, uram, ön nagyon kegyetlen. Így bánni ezzel az emberrel. Azért a csekélységért.

- Hát valami csekélységet akart? - kérde a lengyel alamuszi bambasággal.

- Nem mondta meg, mit akart - felelte Estella gyermekes naivitással. - Hiszen nem adtak neki rá időt. Nem tudom. Honnan tudnám?

S ez a kedves, tréfás affektálása az ártatlanságnak éppen ötle, oly igéző, olyan kecses valami volt, hogy az ember szeretne volna agyoncsókolni.

- Akármilyen akart - fűzte odább a társalgást a lengyel -, de ezt bizonyára nem.

- Persze. De hát hol is van ő most voltaképpen?

- Lent a várbörtönben - felelte István gróf, kihez a kérdést intézte Estella.

- A börtönben? Szent isten! (Ijedten csapta össze a kezét.) És meddig marad ott?

- Amíg ki nem eresztem, vagy...

- Még vagy is van?

- Vagy amíg le nem fejeztetem.

Az asztalnál ülők összenéztek. No, ez lenne még csak a komédia. Valóban, a grófon gyanús tünetek kezdtek mutatkozni tegnap óta.

- Nem, az nem lehet - rebegte Estella önkénytelen.

- Hogyne lehetne - veté ellen a gróf könnyedén s némi csodálkozással, hogy mért ne lehetne -, hiszen van pallosunk a fegyvertárban.

- Persze, persze - válaszoló szelíden, csillapítóan Pamutkay -, de nincsen már pallosjogunk.

- Ostobaság! Nem a jog szeli el a nyakat, hanem a pallos.

Asztalbontás után elmaradt a mai pénzszerzés, a várúr rá se gyújtott, ki se ment a tornácra, hanem a szobájába zárkózott. A visszamaradt urak aggódalmasan bújtak össze, hogy megbeszéljék a különös incidenst.

- A gróf szerelmes önbe, kisasszony - vélte a lengyel -, s könnyen elkövet valami országra szóló skandalumot. Egy raptus és megvan, olyat talál tenni, hogy arról koldulunk valamennyien. Mintha percenkint borulna az elméje. Valamit csinálnunk kell. Menjen ön utána és kérjen Behenczynek kegyelmet.

- Ha tudtam volna, ha csak sejtettem volna - tördelte a kezét Estella, de a sopánkodásain keresztülvilágolt az öröm. - Ha úgy van is, de eddig eltitkolta.

- Eltitkolta-e? - vigyorgott a káplán gonoszul.

Bármennyire érezte is Estella szerencsését, nem titkolhatta önmaga előtt másrészt, hogy a gróf elméje bizonyos megfeszített állapotban van. Egy húr elpattanhat, egy sróf kieshet, tény, hogy a viselkedése meglepő és borzadalmas.

Hamar átöltözött talpig feketébe. Volt a ruhatárban egy kosztüm, szakasztott a Medicis Kataliné, hosszú, uszályos bársony ruha, gyöngyökkel rakott dudoros derékkal és ujjakkal, malachit gombocskákkal, szép ametiszt-köves diadémmal. A Pongrácz grófnők szindarabokat játszottak itt valaha. Estella felöltözött, átidomította a fürtjeit a diadém alá, s aztán parancsolá, hogy az apród fogja az uszályát (tudta, mennyire hatnak István grófra a ceremóniák), és lassú, méltóságteljes léptekkel benyitott a szobájába.

A gróf gondolatokba mélyedve, meredten, hülyén nézett maga elé, majd, amint fölpillantott, összerázkódék:

- Katalin! - susogta.

- Én csak az Estella vagyok, uram!

- Mit akarsz? - förmedt rá keményen a gróf.

Estella intett az apródnak, hogy távozzék; akkor aztán közelebb lépett hozzá és térdre vetette magát előtte.

- Kegyelem Behenczynek! Kegyelem!

- Ugyan ne ízetlenkedj! - felelte István úr teljesen közömbös hangon. - Hadd lakoljon a jellemtelen kutya.

- De hiszen nem tett, uram, voltaképpen semmi rosszat.

- Hálátlan. Ide vettem a házamhoz, mint földönfutót, s ő mégis hozzád nyúlt, pedig azt se tudta, hogy nem vagy-e te a szeretőm? És mégis meg merte cselekedni.

Újra megjelentek homlokán a veres foltok; a szemei szikráztak és egész testében reszketett a dühtől, míg a santa lábával görcsösen ütögette a padlót.

Estella érezte, hogy elérkezett a helyzet magaslatára, most erről a pontról kell betörnie a szerencse kapuját. Egy villámgyors mozdulattal a grófra vetette magát. Nem térdepelt már, hanem a gróf nyakát tartotta átnyalábolva.

- István, te szeretsz engem!

István gróf felkacagott, undorszerű mozdulattal igyekezett menekülni.

- Ugyan eredj! Ne dörgölődj hozzám a testeddel! Hát megőrültél, azt hinni, hogy szeretlek. Estella, te ostobább vagy egy libánál. Ugyan no, ereszd el a nyakamat. Ejnye, hol az a korbács, te rongy!

A leány sértődötten szökött fel, megszisszent, mintha egy kígyó marta volna meg, elöntötték szemeit a könnyek, de e könnyek alatt már gyúladoztak a villámok.

Az ajtónál hirtelen visszafordult:

- Igazán nem szeretsz?

- Takarodj! - kiáltá utána a várúr közömbösen, könyörtelenül.

Elment, s künn, túl az ajtón, letörülte a könnyeket, átment a várnagy lakására.

- Nagy baj van, Kovács bácsi - mondá -, Behenczyt le fogja az úr fejeztetni.

A szegény, becsületes Kovács János íziben gyomorgörcsöket kapott a hír hallatára. Jaj, hamar az ágyba, hozzanak zabzacskót, melegített tányért a gyomrára!

- Jaj, lelkecském - nyögte -, hisz akkor mi mindnyájan a börtönbe kerülünk. Istenem, istenem, hát már csakugyan megyen az esze? Eddig se volt sok, eddig is csak egy csepp volt, amennyi

csak nekünk volt elég. De most már az sincsen. Hát mit tegyünk, édes galambom, kisasszonykám?

- Hát semmit se tegyen, János bácsi - felelte Estella -, csak hunyja be a szemét, de hunyja be jól, aztán ki ne nyissa jó sokáig. És a többit bízza rám. Mindent én vállalom.

Az öreg úr egyszeribe pedzeni kezdé a dolgot, behunyta a szemeit és a falnak fordult, Estella pedig felágaskodott a feje fölé és leakasztá nagy fűrgén a drót karikáról a rozsdás, öreg börtönkulcsot.

Estella lábujjhegyen kiosont a szobából, hosszú uszályát maga körül tekerve, lement a nyirkos lépcsőkön a börtönig. Nem volt éppen nehéz ráakadni a Behenczy föld alatti cellájára, mert éktelen lármával dörömbözött.

A nehéz ajtókulcs megcsikordult a zárban, Behenczy rekedt ordítása kihallatszott a föld alatti folyosóra.

- Nyisd ki már, bátya, mert dühbe jövök.

Estella benyitott, de a sötét lyukban sem ő nem látta a foglyot, sem az őt.

- Micsoda buta tréfa volt az. Kikérem magamnak.

Behenczy azt hitte, hogy István gróf nyitja rá az ajtót.

- Lassan, Behenczy - szólt Estella csendesen. - Én vagyok. Ne lármázzon olyan nagyon. Mert a dolog nem éppen tréfa.

- Hogy-hogy? Csak nem vagyok talán komolyan börtönbe vetve? Én, egy magyar főnemes. Ilyen még nem történt, mióta a világ áll.

- Hallgasson. A világ régen áll. Azóta sok történt. Még az is megtörténhetik, hogy István gróf lefejezteti.

- Engem? - szólt meghökkenve, s a fogai vacogni kezdtek. - De hát istenem, miért? Azért, hogy a lábait nyomogattam?

- Azért, mert az elméje elmenőben van...

- De hisz ebbe beleszól a törvény, az országgyűlés.

- Beleszólhat, de a fejét vissza nem ragaszthatja a nyakához. És miután csak egy feje van...

- Bizony, csak egy.

- A régi királyok - sajnos - nem adtak kettőt vagy hármat a báróknak sem.

- Ha adtak volna is - hasadozott ki az akasztófahumor Behenczyből -, hol lenne az én többi fejem már azóta! Oh, Estella - tört ki most siránkozó hangon -, oh, édes Estellácska, mentsen meg. Hiszen úgyis maga az oka. Vagyis az én nagy szerelmem. Vagyis, hogy megszólalt az asztalnál.

- Hagyjuk ezt most, hiszen éppen azt jöttem megbeszélni, de úgy látszik, nem lesz könnyű dolog. Mert csak a szökésről lehet szó. De innen nem lehet kijutni, csak a várudvarra, s mit ér, ha a várudvarról szinte nem lehet kijutni a kapuőrség miatt. Hanem talán kigondolok valamit.

- Oh, Estella - kiáltá most pátosszal -, feleségül veszek, ha megmentesz. Báróné lesz belőled.

Kár, hogy a sötétben nem lehetett látni Estella arcán a hatást, de a felelet hangjában volt valami gúnyoros.

- No iszen, nagy boldogság is a maga feleségének lenni, bárónénak, éhes macskának selyem pántlikával a nyakán. Ej no, hát mit ígér még?

- Örök hűségemet, Estella.

- Hm, az örök hűség szép dolog lehet, hanem megfőzve, megsütve nem táplál el két jó étvágyú embert.

- Hát az én tízezer forint járandóságom? Egy hét múlva lesz július elseje. Fölcsípem a félévi ötezrest, s úgy élünk belőle kettecskén, ha jól beosztjuk, mint két gerlice egy ágon.

- De ha az ág letörik?

- Ne kínozz, Estella, adj inkább egy csókot. Huh, egy undok varangyos békára hágtam. Tele van ez a hely békákkal, patkányokkal. Ne fuss hát, Estellácska!

Behenczy Estella után iramodott, hogy átkarolja, de Estella elugrott és az ajtó felé menekült.

- Hát meg sem csókolsz? - lihegte Behenczy.

- Nem.

- Hát nem szeretsz és meg sem szabadítasz? - sziszegte tompán, hörögve.

- Várj - susogta Estella. - Eljövök.

Ezzel tovaillant, rácsukta újra a börtönajtót, s a föld alatti folyosóról kijutott a második várudvarra, ahol a cselédek, lovászok, katonák csoportokba verődve beszéltek az elsüllyedt Behenczy esetét. Egész regekor volt már akkor kiásva az emlékezetekből az ördögös csapóajtórul. Még az ős várurak, még talán a Nedeczyek csináltatták azt az ebédlőben.

Mert hát, ahol vár volt, mindég akadtak afféle legyeskedő lovagok, akik lanttal kezdték először az ablak alatt s aztán eljutottak az ebédlőig. Azok a tündérszép várasszonyok, akiknek a képeik ott függnek a mennysínű teremben, bizony azok is szerettek belekóstolni az almába (tisztelet a kivételeknek), s néha ők kínálták, mint Éva Ádámot, néha pedig hagyták magukat rábeszélteni. Ha aztán a várúr észrevette, bezzeg jó volt a csapóajtó, melyet nem ok nélkül alkalmaztak oda, ahová az asszony a legkedvesebb emberét ülteti az asztalnál.

- Nyergeld fel a lovamat, Matykó! - parancsolá Estella az egyik lovásznak.

Míg a kis fekete bontalábú lovat nyergelték, azalatt átöltözött szokott háziruhájába, kurta, gránátszín dolmányt vett, tengerzöld hosszú szoknyát, s könnyedén pattant a nyeregbe, be se téve lábát a kengyelbe.

Künn a kapunál odaszólt a tisztelgő strázsának.

- Nini, Makovnyik! (Makovnyik József káplár volt a strázsások egyike.) Egy zsák rózsakrumplit rendeltem a faluból. Ha valaki elhozná, át ne vegyék, míg én nem látom. Mert a múltkor is megcsaltak.

- Értem, kérem alássan.

- Várjanak meg vele, vagy ha nem akarna várni az illető, jöjjön el holnap reggel.

- Igenis, értem.

Pici sarkantyújával megszurta a Fecskét és elvágtatott. Még utána nézett a szép teremtsnek a strázsá egy kicsinyég. Makovnyik hamiskásan sodorgatta a bajuszát: »Uraknak való maszlag«, aztán elnyelte az út pora, mely a délutáni napfény szikrázó morzsáival összekeveredve, fehéres,

csillámló föllegnek látszott. Ki-kibukkant néha a ló és úrnője alakja, de csak halaványan, úgy messziről, mint egy tejben úszó légy.

Estella megállt a legszélső falusi háznál; egyetlen ablaka volt, kék szegéllyel körülfestve, s rozmaring-cserép volt benne.

Aláhajlott lován és bezörgetett:

- Itthon vagy, Ancsura?

Csinos, kackiás parasztmenyecske dugta ki a pirospozsgás arcát.

- Itthon vagyok, »nagyasszonyka«. (Ez volt az Estella titulusa.)

- Hát az urad itthon van-e?

- Az uram fát fűrészel az erdőben.

- No, az jó - felelte Estella, leugrott a lováról és bevezette a kapuajtón az udvarra.

- Kösd be ezt a lovat az istállóba, de szaporán, Ancsura, nincsen veszteni való időnk, aztán gyere a szobába és vetközz le.

A lovat bekötötte Ancsurka mihamar, de a vetkőzés furcsának látszott előtte. Lesütötte a szemeit és zavartan nézett maga elé.

- No, számár. Hiszen nem vagyok én férfi!

- De mikor mégis szégyenlem magam.

- De lásd, én is vetkőződöm. Ruhát akarok veled cserélni.

Ez aztán felbátorítá s még inkább két fényes arany, amit Estella a markába nyomott. Egy-másután hullottak le a szoknyák, egyre jobban szépült az egész formás alakja, minden szoknyával nyert. Az üde, egészséges női test illata, vagy a rozmaring virágé, betöltötte az egész szobát.

- Az ingvállat is levessem?

- Persze.

- Jaj, de legalább ide ne nézzen, nagyasszonyka.

Mikor átöltöztek, Estella lett a parasztmenyecske (ejnye, de helyes egy jószág), s Ancsura lett az úriasszony.

- Mármost hozd elő a kordován csizmádat is, meg a kisingelt nagy fehér gyolcskendődet, hadd kössem be a fejemet!

- Teremtő istenem, mi lesz ebből?

- Semmise, te bohó. Átmégysz azután a kamrába és megtöltesz egy hosszú zsákot krumplival. De indulj, egy-kettő-három, szaporán.

Indult volna, de a hosszú úri szoknyában nem tudott mozogni, minduntalan megbotlott, elesett, olyan ügyetlen lett a munkában, mintha egész életében kávéban élt volna; utoljára is maga Estella rakta meg a zsákot krumplival, aztán fölhajította könnyedén, mintha csak egy kásmir sál lenne, a vállára (pehely volt ez az ő acélizmainak), és megindult vele ruganyos, hetyke léptekkel a vár felé.

- Pochválem pan Jézis Krisztus - köszönté a strázsát a kapunál.

- Mindörökké ámen, édes húgom - felelte az egyik őr -, nincs itthon a »panicska«, kilovagolt, de azt üzenete, hogy várd meg.

A csintalan Makovnyik még bele is kötött:

- Hopsza, valami hernyó van a hátadon - s ezen ürügy alatt egyet csípett a habfehér vállán, amelyről a zsák miatt mélyebben lecsúszott az ingváll.

A menyecske nem jött zavarba, visszafelelt nagy dévajkodva, kackiásan ringatván a derekát mozgékony csípőin.

- Ha kend hernyó, én akkor macska vagyok, ha kend csíp, én karmolok. Nézze meg az ember, milyen csúf nagy hernyó!

Ezzel eltűnt a kapuboltozat alatt, a két emberből álló strázsa pedig járt a magasra emelt lándzsákkal tovább is fel s alá, nézegetve alant a varini kéményeket. Legjobban füstölt a paplaké. Vajon mit főzhet most a tiszteletes asszony? A vidék álomra látszott készülődni. A kihűlt, szelíd tekintetű égbolt éppen csak hogy még mosolygott, honnan pedig még egy órával előbb szikraszemerkek szóródtak szét az erdőkre, a barna falusi szalmafedelekre. Az alkonyat tompa nyugalma közelgett nesztelen lépteivel, s a nap bágyadtan, alétan ereszkedett a hegyek cikkcakkos kék palánkja mögé. Nem volt az már az az előbbi izzó, tündöklő égitest. A melege nélkül, a fénye nélkül az is elvesztené a tekintélyét. Olyan haszontalan cifráság volna az égen, mint egy vándorló tojássárgája...

Jó félóra múlva újra mutatkozott a menyecske a boltíves kapu alatt, hol buzogányok, csáklók és bőrvédrek lógtak a falakról. Künn a varini toronyban megkondult az esteli harang. Talán szándékosan ezt a percet várta, mikor a strázsa imádkozik és rá nem ér incselkedni.

- Nem jön még az »asszonyka«, bátyikák? Mert már nem várhatom tovább.

- Hát csak eredj isten hírével, fiacskám. Hátrahagyta az asszony, hogy gyere el reggel.

Szíve hangosan dobogott a félelemtől. Jaj, ha valamelyik megtapogatja a zsákot!

Már künn volt, szabadabban lélegzett fel s nekibátorodott léptekkel ereszkedett le a várkaputól a keskeny gyalogösvényre, mely mogyoróbokrok és páfrányok között vezetett a Roch-erdőbe. Szeretett volna sietni, de a zsák nehéz volt, még neki, az akrobatanőnek is. Csak bent az erdőben, a fenyők közt, eresztette le lihegve, fűjva.

- No, gyere ki már. Oh, de borzasztó nehéz vagy.

A megoldott zsákból Behenczy Károly bújt elő. Legelső dolga volt az összekuszált haját, bajuszát megigazítani, aztán teleszívni tüdejét a málnaillatos erdei levegővel.

- Majd megfúltam ebben az átkozott zsákban. No, csakhogy itt vagyunk, de már most hova, merre? Mit gondol a *báróné*?

Estella a szeme közé mosolygott, míg a kendőjével a verejtéket törülgette felhevült arcáról. Csurom-csap volt a szép rótt haja is.

- Amerre akarod, te cudar. - S tenyerével megveregette, megpaskolta szerelmesen, incselkedően a balpofáját.

Köröskörül mély csend volt. Az erdő költészetet lehelt. Néha egy madár mozdult meg a gallyon vagy a fészekben, az erdő füvei között egy gyík suhant, s újra csönd támadt. Mintha hallani lehetne a föld páráját... ha nem zavarná a lapusnyai kenderáztatókból idehangzó béka-kuruttyolás. Az az időpont az, mikor a természet ruhát vált. Kocsonyaszerű vonalak ereszkednek alá az égből lassan, szinte láthatatlanul. A legszemérmesebb asszony se tudná annyira

észrevétlenül átcserélni az ingét, mint a természet. A színek jönnek, mennek, illannak gyorsan, mind-mind barnábbnak adva helyet. Mintha egy láthatatlan, óriás kéz a festékeit keverné ebben a nagy tégelyben (amit mi világnak mondunk), s addig vegyítene a fehérbe barnát, barnábat, legbarnábat, míg egyszer csak hopp - éjszaka van.

- Gyere, siessünk, báróné, mert hátha üldözőbe vesznek.

*

És most már térjünk vissza a *bolond* Pongrácz Istvánhoz. De hát igazán bolond volt-e?

Az isten tudja. Mi nem. Mit tud az ember, hogy ítélkezni merjen egy koponya tartalma felett, a maga koponyájának az erejével.

Valóságos szemtelenség volna. A legbölcsebb ember is húzza meg magát szerényen. Mert miből áll a nagy bölcsessége? Talán abból, hogy legfeljebb egy félróffel tovább lát a másiknál, a közönséges eszűnél, egy félróffel, egy olyan horizontba, amely egy billió mérföldre terjed. Az egész mély látás csak egy valamivel kisebb vakság. Hát érdemes ezért a csekélységért annyi hűhót csinálni? Szétosztályozni az embereket, hogy ezek az okosak, emezek a nem okosak, azok a bolondok, mintha a mákszemeket szétraknák: kis mákszemek, nagy mákszemek.

Megállapodott határozatot akarnának hozni Pongrácz felett, hogy mi van a koponyájában; zűrzavar van-e ott, a szerkezetben rendellenesség vagy vízzel van-e elöntve az agyvelő?

Ugyan - hát látunk mi oda? Hiszen ti bölcs emberek, nem hogy egy fejet belülről, de egy fejről levett cylinderkalapot ha megnéztek, de jól megnéztek (magam tapasztaltam akárhányszor), nem vagytok képesek a falon *még körülbelül sem* eltalálni, hogy az a kalap a földre téve meddig ér fel - s ti akarnátok meghatározni, mekkora nagy és mekkora kicsiny egy koponya *belülről*?

Könnyű kimondani könnyedén Pongráczról, hogy a bolondokházába való, de biztosak vagytok-e abban, hogy ma az lenne a véleményetek róla, akkor is, ha ezelőtt négyszáz esztendővel él, s hússzezer katonája lett volna?

Ugye nem? Ugye csak annyit lehet megállapítani higgadtan, hogy Pongrácz István egy visszamaradt bölény, egy későn született ember, mint ahogy vannak *előre született* emberek, akiket szinte hajlandók a bolondokházába küldeni szűkeszű kortársaik.

Íme tehát az a hübnere a ti óriási bölcsességteknek, hogy mindenelőtt kíváncsiak, *pontos, alkalmas időben való megjelenés a világon*. Ez a nagy archimedesi pont, ahonnan ítélkeztek.

S még jó, aki előre születik - mert azt még megérti, megbecsüli egy eljövendő kor és szánón mosolyog felettetek, bolondokon, akik fölfogni nem tudtátok, de mit tegyen egy *elkészett lény*, például a mi Pongráczunk; annak a kora vissza nem térhet tanúságot tenni a józansága mellett. Azért kell az elkészett embert nagyobb óvatossággal tárgyalni, nagyobb kíméléssel elemezni.

Éppen lefeküdt volt már későn este és a lábait vakarta az apród, amikor Ferenc diák, hóna alatt a krónikával, azt a hírt hozta, hogy Estella délután kilovagolt és még mostanáig se tért haza.

»Hadd fújja ki magát a szabad levegőn« - gondolta a várúr, eszébe jutván az ebéd utáni jelenet, s nyugodtan intett a diáknak, hogy olvasson.

De még két-három lapot se fordított, mikor egyszerre csak megkondult a vártoronyban a lármaharang, szaggatottan, féloldalra verten: bim-bum! bim-bum!

Fürgén ugrott ki ágyából a várúr! Ez a veszély szava! A veszély gondolata gyönyörűséget okozott neki, visszaadta kedvét, ruganyosságát. Bezzeg a diák ijedtében még fület se csinált a könyvben.

Egy perc alatt felöltözött s künn termett a gyülekező, megriadt várnép között.

- Mi a baj? - szólott le férfias, csengő hangon.

- Megszökött a rab - hörögte Kovács várnagy.

- Semmi az - felelte a várúr hidegen, nyugodtan -, arra valók vagytok, hogy elfogjátok. Nyolc »kozák« azonnal lóra üljön és visszahozza.

Egy perc alatt már nyeregben ültek a kozákok. Tetszett a gyorsaság István grófnak, a zaj, a harcias kép az éjben, a megcsillanó lámpások, a fegyvercsörgés, az induló paripák lábdobaja, mindez szinte visszacserélte a vígabb lelkét, jókedvűen petyegetett az ujjával.

...De hogyan szökhették meg Behenczy? Ez volt az első fölmerült kérdés. Nosza, hamar törvényszéket ülni, vizsgálatot tartani, tanúkat kihallgatni. Meg kell gyűjtani a fáklyákat. Költsétek fel a káplánt, hadd hozza el a feszületet. Eskü alatt tegyen vallomást mindenki. Jaj a fejének, aki vétekben leledzik.

No, ugyan nem volt nehéz az igazságot utolérni, fölösmerni. Ott terpeszkedett, mint egy keresztbe tett gerenda a találgatás útján. Az örök láttak bejönni egy parasztasszonyt, krumpliszákkal a vállán, a várnagy látott a börtönben egy zsáknyi krumplit szétgurulva, az örök újra láttak egy asszonyt kimenni teli zsákkal. Hát vagy az történt, hogy Behenczy átváltozott a börtönben burgonyává, de ez nem valószínű, vagy az, hogy őt vitte ki a zsákos asszony, aki nem lehetett más, mint Estella. Olyan világos ez, mint a napfény. Ilyen vakmerőség, ilyen furfang! Maguk az ördögök ringatták annak a perszónának a bölcsőjét.

- E leányzónál kettős büntény forog fenn, ezredes - mondá István gróf Pamutkayhoz, megelégedetten simogatván a szakállát. - Egy az, hogy megszöktette a rabomat, hűtlenség és árulás; a másik büntény az, hogy ő maga megszökött.

- Ő nem volt rab.

- De a patvarba, az én tulajdonom volt. Pénzért vettem. Hatszáz forintot fizettem érte. Számítsa csak ki, Bakra barátom, mennyi volna az most hét év múltán a kamatok kamataival.

Ferenc diák futott a kancelláriába a számításokat megtenni, a várúr pedig másik nyolc kozákot rendelt küldeni az elsők után, hogy ne csak Behenczyt fogják el, éppen úgy Estellát, visszahozván őt poklok-poklából is vásra verve.

- De jól megmagyarázza nekik kegyelmed, Kovács uram, mert ha most valamit elfelejtünk, nincs többé harmadik nyolc kozákunk utánuk szalasztani.

(Tizenhat veres nadrágos »kozákból« állott az állandó lovasság.)

Majd Pruzsinszkyhoz fordult s barátságosan veregette meg a vállát.

- Tudtam, hogy történnie kell valaminek, éreztem, mert lásd, lengyelkém, már nagyon üres színtelen volt a világ, egészen elposványosodva. Már azon gondolkoztam, hogy talán elválunk egymástól.

- Már hogy éntőlem? - kérde a lengyel megriadva.

- Nem, éntőlem a világ.

- Ne beszélj így, István! - hebegte a lengyel elérzékenyülve - mit csinálnék én nálad nélkül?

- Most már szó se legyen róla, hanem lefekvés előtt igyunk meg egy kupica bort, Pruzsinszky. Mit szólasz hozzá, vén cimbora?

- Hát bánja a szösz!

Bort hozatott a dolgozószobájába s billikomokat; az elsőt ráköszönté Medicis Katalinra s kiüríté egyhuzamra. A második billikommal felköszönté Lengyelországot. Pruzsinszky sírva fakadt a tószta alatt, mint egy gyermek. Istvánnak megesett a szíve rajta s elkezdte vigasztalni.

- Ne bőgj, te vén kappan, mert megharagszom.

- Szegény édes hazám, szegény Lengyelország - zokogta egyre keservesebben Pruzsinszky.

A várúr egy hatalmasat ütött öklével az asztalra és a szemei lázas fényben ragyogtak.

- No, csak ne sírj hát... visszaállítom. Ha megharagszom, visszaállítom.

A kabát ujjait felgyűrte s hatalmas izmú ökleit meglóbázta. Ereiben a vér szilaján kezdett nyargalni s halántékai lüktettek. E percben szentül hitte, hogy csak akarnia kell és visszaállítja a Szaniszló kedvéért Lengyelországot.

Pruzsinszky a nyakába borult s mennyre-földre esküdözött, hogy ilyen hősi, vakmerő szív még nem dobogott emberi testben I. Napóleon óta.

Így ittak-iddogáltak egész hajnalig, akkorra már egyenkint szállingóztak vissza a kozákok, hogy a szökevényeknek még a nyomát se találták.

- Pedig meg kell keríteni a leányt. Ha a föld mélyéből ásatom is ki. Szamarak vagytok, kozákok.

Másnap Ferenc diákot küldte ki, mint kémeket. Ferenc diák ügyes fickó, beutazza a szomszéd városokat és kiszimatolja, hol vannak.

A lengyel is erővel vele akart menni (gondolta, egy-két görbe napot csinálhat Zsolnán, Teschenben), s tíz aranyat kért a várúrtól kölcsön.

- Nem lehet - felelte István gróf nagy ravaszul. - Hová gondolsz, Szaniszló? Ne légy, kérlek, olyan könnyelmű. Minden garast össze kell raknunk a nagy célra, ha vissza akarjuk állítani a hazádat.

Pruzsinszky azonban könnyelmű volt, s sok rábeszélés és huzavona után (mert készpénzt nem szeretett kölcsönözni István gróf), akként lett meg az alku, hogy adjon hát legalább öt aranyat - és inkább ne állítsa vissza Lengyelországot.

Ferenc diák és Szaniszló egy egész hétig oda voltak, míg végre meghozták a hírt, hogy Behenczy Estellával Besztercebányára ment, és most ott éldegélnek, mint két turbékoló galamb.

- Nem soká éldegélnek - felelte nyugodtan Pongrácz István. - Írjon, domine, azonnal egy levelet a besztercebányai magisztrátusnak, hogy a leányzót, mint tulajdonomat, ezen levelemet átadó emberemtől küldjék vissza. A stílusra nézve vegye mintául vitéz elődünknek, Szentmiklósi Pongrácznak a pozsonyiakhoz írt levelét. Aztán hozza be aláírni.

Kerek malacfark módjára kunkorodó, ódon betűkkel, vörös tintájú pompás iniciálével írta meg a levelet ekképpen:

»Óvári és Szentmiklósi gróf Pongrácz István, Nedecvár örökös ura, üdvözlétét küldi Besztercebánya magisztrátusának! Báró Behenczy Károly nevű ifjú Estella nevű, tulajdonunkat képező leányzóval, kit hatszáz o. é. forintokért vettünk vala a zsolnai komédiásoktól, megszökvén, tartózkodása Besztercebányán vagyon, ennek folytán tehát felszólítjuk a nemes várost, hogy a leányzót haladéktalanul letartóztatván, e levelet átadó megbízott híveinknek, névszerint Szurina Pál őrmesternek és Komár György káplárnak kezeibe szolgáltatassák. Kikhez is hajlandók maradtunk.

Gr. Pongrácz Istv.«

István gróf átnézte az iratot s meglegedetten bólintgatta fejét és csettentett a nyelvével:

- Jó, nagyon jó, hanem még szűrje be ezt: *»egyébként kő kövön nem marad Besztercén, mivelhogy a földdel tétetik egyenlővé.«* Legszebb, amice, a világosság, az őszinteség. Nem illik zsákban macskát árulni.

A diák beírta a fenyegető passzust is, István gróf aláírta a nevét; beporozta, ráütötte aztán pecsétgyűrűjével a sigillumot, trombitát tartó kéz, fölötte egy csillag, s személyesen vitte le a már nyeregben ülő Szurinának és Komárnak.

- Adják ezt át kendtek a város polgármesterének, sehol se pihenve.

Egy harmadik lovat is vittek magukkal, egy kis szürke kancát vezetéken, sárga asszony-nyereggel; ez lesz az Estellának.

Érdekfeszülten várta a vár népe, míg visszatérnek; különösen a káplán volt izgatott. Az eléjük is ment titokban, várni őket másnap, egész a zsolnai hídig; mert hát a megtért bárány mindenha becses az úr előtt, illő, hogy a szolgál is megbecsülje.

De sajnos, a lány nélkül jövének vissza a követek és csak harmadnapra. A toronyőr messziről túlkölt, mikor a két lovas alakja feltűnt a varini úton.

A vár népe kicsődült a kapu elé, maga István gróf is ott várta a követeit.

- Hát a leány hol van? - kiáltá eléjük zordonan.

Szurina leugrott a lováról és előadta remegő hangon, hogy megérkezvén Besztercebányára, átadá a levelet a polgármesternek a városházán, aki is föltevén pápaszemét, elolvasá azt és ezt az üzenetet küldötte:

- Mondjátok meg az uratoknak, vigye szegény fejét valami hideg zuhany alá, ahelyett, hogy ilyen leveleket firkáljon.

Pongrácz István homlokán megjelentek a szokott piros foltok.

- Azt mondta? - hörgé tompán. - Igazán azt mondta?

- Szórul-szóra mondta és sorba adta a levelet a többi uraknak, akik hasukat fogták a kacagástól. Mi a Komár komámmal nem akartuk ennyibe hagyni és kijelentettük, hogy a lány nélkül egy tapodtat se megyünk, mire aztán ránk rivallt haragosan: *»Kikorbácsoltatlak benneteket a városból a hajdúim által.«*

Szentmiklósi Pongrácz ivadéka felordított, mint a sebzett oroszlán.

- Kikorbácsoltatja az én követeimet! Borzasztó!

Aztán felkiáltott a toronyörhöz:

- Kongasd meg, Korenyák, azt a vészharangot! Kongasd! Kongasd!

Majd a várnéphez fordult:

- Mindenki készüljön! Köszörüljétek a kardokat, tisztogassátok ki a fegyvereket, az ágyúkat. Reggelre indulunk Beszterce ellen!

Teljes két óráig zúgott a harang, azalatt összegyűltek a katonakötelezett parasztok a környékről.

- Reggelre indulunk Beszterce ellen! Mindenki búcsúzzon el a családjától és hajnalra itt legyen fegyverbe öltözni!

Jaj neked, Beszterce! Csak volt, többé nem lesz ilyen nevű város. Megehetik a mappáikat a könyvkereskedők! Szegény könyvkereskedők! (Pruzsinszky fogta fel erről az oldaláról a közelgő katasztrófát.)

Egész éjjel folyt a lázas hadi készülődés, egy lélek se hunyta le a szemét. Maga István gróf ügyelt, tett, rendelkezett, egy percet se vesztvén. Zaj, elevenség, nyüzsgés verte fel az ősfalak csendjét a lobogó fáklyák fényénél. De készen is lett reggelre minden. A fölkelő nappal végigkigyózott a hadba induló tábor a budetini úton. Ha le nem csapták volna Marst az istenek közül (mert még az se állandó foglalkozás a gonosz földi férgek miatt), bizony élvezete lett volna az égből ezt a hadi népet látni.

Elöl maga Pongrácz István lépkedett Waterloo nevű fekete angol kancán, Zrínyi-nyakú magyar köntösben, kócsagos kalppal; villogó, kivont kardján pajkosan futkostak a napsugarak.

Mellette balról Kovács várnagy ment széles fringiával, a »Palkó« remondán.

Utánok Mravák Mátyás vitte magasra emelve a Pongrácz-család zászlaját; játszi szellő vígan suhogtatta a finom selymet, hol begöngyölgette, hol kibontogatta negédesen a kéklő címerpajzs kevély jelvényeit.

A zászló nyomában két apród poroszkált két zömök pónin, hosszú, szőke hajuk végighullámozott ezüstpaszományos dolmánykaikon; kis gyíklesőt viseltek; azonfelül az egyik a várúr kulacsát vitte, a másik a rubinttal kirakott kötésű imakönyvét.

Méltóságteljesen kidüllesztett mellel vitte a szép művű ezüst családi buzogányt az óriás termetű Kral Demeter.

Egy filozóf kinézésű számár egy dobót húzott nagy flegmával. Semmi indulat, semmi harag nem látszott rajta Beszterce ellen.

Mögötte két bocskoros tót baktatott gyalog, póznákra kötött lámpákkal, ezek voltak a lámpavivők, éjjeli menetek esetére.

Egy szekéren ócska napernyő alatt ült balról a szakács, jobbról a káplán. Szemben velök két röhögő konyhaszolgálo.

Most következett a híres lapusnyai banda trombitás hangszerekkel. Nyolcan voltak, csinos, fekete zsinórzatú halinákban, újdonszerű bocskorokban, kalapjaik körül madzagra fűzött csigák képezték a nagyobb díszet.

Jaj, de most kavargó rémséges porfelhő. Még a nap is mintha elbújna félelmében. Jönnek a kozákok! Hogy táncol a lovuk... hogy csillognak-villognak a patkók. Hát még a lándzsáik! Tizenhat derék, válogatott lovas, egy-egy liliom mindenik. Piros leffentyűs kalpagjuk, piros dolmányuk, nadrágjuk miatt úgy néznek ki messziről, mintha egy csomó pipacs szaladna a búzák között.

Hej, amerre mennek, nyíljatok ki arra muskátlis ablakok!

A kozákok rendjét nyolc muskétás ágyú váltja fel kis kerekeken, apró hegyi lovak által vontatva; mindenik ágyún egy beszkidí zsivány ül pipával az agyaráján. Ez, úgy látszik, a tüzérségi uniformishoz tartozik.

Vidám kurjongatás, énekszó, röhögés hangzik fel.

Az egyik gyalogos (mert az ágyuk után a gyalogosok masíroznak) egy békát látott a garádban és hirtelen a lándzsájára tűzte, torkaszakadtából kiabálván:

- Az első halott! Az első halott!

Szerencse, hogy messze a vezér, mert nem engedné ezt a minden komolyságot nélkülöző tréfát.

A daliás Bakra vezeti a gyalogságot, számszerint száz és néhány embert. Itt vonul el az egész nemzeti történelem, az ősök katonái, fegyvernemei. Makovnyik nehéz páncélba van öltözve, tollas sisakkal a fején, a mellén egy kereszt Bouillon Gottfried korából. Szurina a Mátyás fekete-seregéből való, ott a halálfej a kalpagján. A Szlimak János uniformisát Csák Máté valamelyik katonája viselte, a Barinka Gyuro nagy fején egy színehagyott sárga turbán ül, míg a hosszú kaftán leér a bocskor felkunkorodó hegyéig. A Kovács Pali izmos tagjaira hasított ujjú zöld atilla simul. Kontopek András a hajdani kék drabantok habitusa lötyög - de győzné azt az ördög elszámolni. Holta napjáig volna mit tanulni ezeken egy jóra való szabónak.

Ahol a sereg véget ér, két sárga-fekete szekérnek vagy a kezdődése: ezek a kimustrált tölténykocsik, amiket a budetini honvédségtől vásárolt István gróf. A kocsi mindenik oldalán három-három lyuk van kivágva, s ezek mindenikéből egy-egy mozsár félelemgerjesztő, sötét torka néz ki.

Minden szekér elé hat ökör van fogva, különös találmánnyal a szarvaikon. Ez egy a szarvra húzott vasgyűrű, s abból csillagszerűen apró, éles lándzsák meredeznek. Az ökröket Beszterce kapujánál kifogják s ráeresztik öldöklésre fegyverzett szarvaikkal a lakosságra. De iszen nagy hadi talentum Forget uram, lévén ez az ő találmánya.

Leghátulra maradt az élelmezési társzeker, négy akós pálinkás hordóval, egy garmada cipóval és néhány zsák krumplival megrakva. A krumplis zsák tetején Pruzsinszky Szaniszló szunyókál hanyattfekve. A kocsi minden löcsére kívülről egy-egy oldal szalonna van akasztva. Vétek isten ellen, mert a hozzá súrlódó kerekek egész vályút ásnak a becses csemegében, s útközben a kutyák egész falkában rohannak és ugatnak az »ízletes« jármű mögött.

De azért a menet egészében méltóságteljesen, fönségesen kígyózik a budetini úton. A szűzies napfény nevetve táncol a kopjácson, lándzsákon s átsiklik enyelegni a karabélyokra, a puskákra, a szél a hadi sisakok tollaival, forgóival pajkoskodik, a búzavetések ijedten futnak, futnak, a fenyveserdők, amerre mennek, azt látszanak huhogni-zúgni:

- Jaj Besztercenek! Jaj Besztercenek!

Míg az anyaföld remegve dobban az ágyúk és lovak dübörgésétől.

MÁSODIK RÉSZ KEDÉLYES ATYAFIAK

Az árkádos piacú Zsolna városában élt sok-sok esztendővel ezelőtt egy Trnowszy nevű vaskereskedő, akinek három fia volt, Péter, György és Gáspár. Mikor a fiúk fölcseperedtek, a haldokló öreg úr pályaválasztásra szólította őket. Péter, a legidősebb, azt mondta: »Én a méhekre vetem magam. Ezek a derék, szorgalmas állatkák majd engem is táplálnak.« És lett Péterből viaszkereskedő. Egy egész országrészből ő vette meg a sejteket és a mézet. Egy egész országrész méhei voltak az ő rabszolgái.

A középső fiú, György, másképp okoskodott:

- Én orvos leszek, apám. Az én elementumom az emberek. A méheknek csak mézők van; igaz, hogy abból lehet pénzt csinálni, de az emberek harisnyáiban már készen állnak a szép lázsiás tallérok. Én ezekre utazom. Amikor beteg az ember, kutyába sem veszi a pénzt. S egyszer valamikor mindenki megbetegszik.

Erre az okoskodásra is helyeslően bólintott a vén Trnowszy. »Jó, hát tanuld ki a doktorságot!« A harmadik fiú, a Gáspár, más nézeten volt, mint a testvérei:

- Az összes élőlények közül a legtisztéletreméltóbb, apámuram, a birka: húsa is van, gyapja is van, teje is van. És ha egy garast teszünk bele, visszaad helyette egy forintot. Hát én juhokkal fogok gazdálkodni.

Az apa mindenik fiának háromezer forintot hagyott - mondván a halálos ágyán:

- Helyeslem a terveiteket, csináljátok! Én majd az égből nézni fogom.

Nézte-e, nem nézte-e, nem az én gondom, de hogyha nézte, hát láthatta, hogy az a fia is meggazdagodott, amelyik mézzel-viasszal (»vostyinával«, ahogy a tótok mondják) dolgozott, az is, aki a birkákra vetette magát. - Könnyű volt ez, kivált azokban az időkben, mikor még a legelő nem volt elkülönítve.

A tót városokban és falvakban a szegény embereknek nem voltak birkáik. Néhány darab birkát talán szerezhetett volna egyik-másik, de azért nem érdemes juhászt tartani. Ha aztán valaki sok birkát összeszerzett, szabadon legeltethette a közös legelőn. A birkákat az egész város kosztolta, de a birkák azért csak Trnowszy Gáspárt jutalmazták.

Ami a méheket illeti, a méhek meg éppenséggel *szocialisták*. Bliktri azoknak birtok-viszonyok, telekkönyvek. Ahol egy virágot találnak, legyen ebben vagy amabban a határban az útszélien, vagy a pap kertjében, vagy a Vietorisz-kisasszonyok nyitott ablakában, az az övék - s aki ezek kiélvezésében meg akarná őket karhatalommal akadályozni, abba egyszerűen beleeresztik a fullánkjukat és punktum; nincs ellene apelláta.

A két testvér egy idő múlva megtollasodott, s jól elhelyezvén a pénzeiket, idők folytával Zsolna város leggazdagabb, legtekintélyesebb polgárai lettek - rettentő gyűlöléssel viseltetvén egymás iránt; nem volt az a pizsok (a »Matica« által kiadott szótárban), amit egymásra ne kiabáltak volna - de a nagy antagonizmus dacára mind a ketten inkarnátus pánszlávok voltak, s mind a ketten eljártak Turócszentmártonba a gyűlésekre, melyeket - zárójelben legyen itt megjegyezve - a múlt évben akként zavart meg a nedeci gróf Pongrácz István, hogy négylovas társzekéren állított be a főpiacra, ahol a gyűlés folyt szabad ég alatt (éppen az ifjú Hurban szónokolt); lerakatott pedig az inasaival a szekérről húsz ebet, nyakukra, farkukra kötött

csörgettyűkkel. Széteresztették azokat a szónoklatot hallgató tót hazafiak közé, melyhez fogható ugatást és csörömpölést tanúk állítása szerint még nem hallottak emberi fülek.

De bocsánat a kitérésért, mert nem a Pongrácz gróf *kultúrmissziójáról* van itt szó (ahogy ő nevezte e rossz tréfát), sem arról, hogy az ifjú Hurban és a következő szónokok beszédjeit valóságosan a kutyák nyelték el (végre is, aki jobban győzi a szájával), hanem a két testvér egyenetlenségét volna feladatunk kiszínezni, amely mindenben nyilvánult; követválasztásnál, ha az egyik Deák-párti jelöltet támogatott, a másik akkor okvetlenül Tiszáékra szavazott (akár megengedte Kubicza, akár nem), ha az egyik rétet vagy házat akart vásárolni és azt a másik megtudta, okvetlenül odament az eladóhoz, inkább ráígért egy csomó pénzt, csak hogy elkaparintassa az orra elől.

Péter, a viaszkereskedő, sohasem házasodott meg, azt hozva fel indoklásul:

- Nem vagyok számár, hogy amit keservesen szerzek, azzal az asszonyom az utcákat sepregesse (Péter selyemrokolyákra célzott).

Gáspár pedig szinte nem volt számár, ámbátor háromszor házasodott meg, ekképpen vélekedvén:

- Az asszony mindig hoz valamicskét!

Két asszonyt temetett el, de csak egyszer keresztelt (jó is, mert az efféle sokba kerül). Az első feleségétől, Petrás Zsuzsannától maradt egy fia, akit úrnak taníttatott Selmechányán.

Hogy a harmadik testvérről is számot adjunk, hát bizony a Gyuri számár volt. Kitanulta a doktorságot, de el is költötte, amíg tanult a háromezer forintnyi örökségét (elnyelték a könyvek és a nagy leckepezékek az egyetemen), s azután se boldogult. Az emberek gyógyítása hálátlan mesterség Zsolnán. Micsoda idea is volt az tőle! Zsolnán, abban a jó hegyi levegőben, hol venné magát a beteg ember? S azonfelül is jó, szelíd nép a tót, ha jön a halál, nem kötekedik az vele, nem disputál, nem erősködik, hogy »nem megyek, maradni akarok, iszom azt, iszom ezt, még amazt is megpróbálom«, nem szalajt orvoshoz, patikába, hanem megadja magát »pod szmrty!« (gyere halál!) és behunyja szemeit az örökkévaló álomra. Ha éppen próbálna is valamit, hát legfeljebb áthajtat a rajeci fürdőbe, hogy egy pár marasztaló köpölyt tegyenek a másvilágra kérezkedő testére.

Szomorú, végtelenül szomorú viszonyok ezek orvosi szempontból. A paraszt mindenekelőtt nem beteg, de ha mégis beteg, nem gyógyíttatja magát, de ha mégis gyógyíttatja magát, nem fizet, mert nincs pénze. Ami az urat illeti, az ugyan szokott beteg lenni, és az néha gyógyíttatja is magát, és pénze is van néha, de mégse fizet néha se, hanem inkább azt mondja a doktornak jutalom fejében:

- Legyünk, barátocskám, ezentúl pertu.

Dr. Trnowszky tehát szerzett sok jó pertubarátot egy életen át tartó praxis alatt, de olyan szegényül halt meg, hogy a temetés is alig futotta ki a vagyonkájából, hátrahagyván egy csomó cókmókot, néhány rossz bútort, orvosi szerszámokat, és egy tizenegy éves kisleánykát, Apollóniát.

Gyönyörű leány-palánta volt, nemes, ovál arcán valami édes, szomorú kifejezéssel, hosszú pilláktól árnyékolta szemei üde, nedves fényben kéklettek; hát még az a szépséges kalászsín hajkoszorú a fején! Egy arra csatangoló híres festő meglátta, eszébe ötlött, hogy a Mi Asszonyunk, országunk patrónája, körülbelül így nézhetett ki gyermekkorában, lefestette, s képét (mely most egyik nemzeti gyűjteményünkben van) »Mária gyermekora« címen sokat magasztalták akkoriban a hírlapok.

A szegény doktor halála napján Blázy Miklós uram, a polgármester, találkozott az utcán Trnowszky Gáspárral s annyira ellágyította, beszélgetvén a gyászesetről, hogy az késznek ajánlkozott a kis Apollóniát magához venni s gyámságát elvállalni; amiért legott dicsérni kezdték városszerte. Lám, mégis van a fősvény kutyában egy szemernyi szív.

Nosza, meghallván ezeket, dühbe jött Trnowszky Péter, rohan a városházára lóhalálban, hogy ő akarja a gyámságot elvállalni, neki úgy sincs gyermeke, de meg annál a gazembernél úgys tönkremenne a gyermek stb.

Mire Blázy uram megnyugtatta.

- No, hát ön lesz a gyám. Gáspár úgys csak ímmel-ámmal vállalkozott.

Híre ment Gáspárhoz a Péter lépéseinek. No iszen, az kellett, ízében csörtetett a városházára, miután ő vállalkozott elsőnek a lánykáról gondoskodni, magának követeli a gyámi tisztet, vagy különben vonja le ebből a konzekvenciákat a városi magisztrátus.

A polgármester, mint minden opportunist, zavarba jött, nem bírta magát többé elhatározni. Mind a két Trnowszky egyaránt hatalmas oszlop volt Zsolna városában, ha ők nekidőltek egy-egy tiszti széknak a közgyűlésen, ugyancsak ropogott, ha össze nem tört.

Tehát egyszerűen érintetlenül függőben hagyta a véletlen támadt, kínos ügyet. Sok mérges pattanás múlik el önmagától.

De ez nem múlt el - mert a temetési szertartás végeztével, visszajövet a temetőből, kézen fogta Gáspár nagybácsi a kis árvát, ott az egész gyászoló gyülekezet szemeláttára.

- Jöjj velem, gyermek!

Még el sem mondhatta az utolsó szót, már odaugrott Péter nagybácsi vörös paprika-arccal, vasvilla szemekkel, s kiszakítja a gyermeket Gáspár kezéből.

- Ne érintsd a gyámleányomat, te farizeus! Szeretnéd a becsületes testvért játszani ugye? Ez ni! (Fügét mutatott neki az ujjával.) Egy, kettő, három, lépkedj előre, Apolka!

A lányka szemeiből zápor módjára ömlöttek a könnyek. Hagyta magát rángatni érzéketlenül. Nem tudta, miről van szó, nem hallotta szavaikat. Még mindig azoknak a röögőknek a dübörgése zúgott a fejében tompán, zsibbasztóan, melyek a koporsóra zuhogtak.

- Add ide azt a leányt, mert összetörlek! - hörögte Gáspár.

- Azt szeretném én látni, hogy közelebb jöjj! A szemed közé köpök, te uzsorás.

- Huh, te tolvajok orgazdája! - ordítá Gáspár és rávetette magát Péterre, megmarkolva a fekete selyem nyakkendőjét, fojtogatni kezdte.

Nagy dulakodás támadt köztük, piff, paff, hullottak a pofonok és ökölütések, az istenfélő népek botránykozására.

Ilyen szégyen, éppen a temetés órájában! De jól járt az a szegény elköltözött lélek, be jól járt, hogy kitette a lábát. Oh, hogy nem nyílik meg nyomban alattuk a föld!

- Hát nem kellene az istent is sequestrum alá vetni - sopánkodott az istentelen vén eretnek Domák Mihály -, hogy ilyen embereknek hajigál le vagyont, tekintélyt, szerencsét?

Egy szegény írnokné (akinek férje, Klivényi József, rokonságot formált az Apollónia elhalt anyjához), miközben a két összetépett ingű, kékre öklözött testvért szétválasztották a barátai, cipelve őket erőszakkal külön-külön lakásaik felé, felkapta Apollóniát a kezébe.

- Ne sírj, kis rubintom. (Megtörülgette a lányka szemeit gyöngéden, a saját ünneplő fekete kötényével.) Ne menj egyikhez sem. Mit keresnél, szegény pihegő galambka, gonosz ölyvek között? Gyere inkább hozzám. Szegény vagyok ámbár, mégis puhább ágyat vetek éjszakára, mert a szívem puha, kicsikém, tehozzád!

Megsimogatta a sárga hajú fejcskáját, homlokán csókolta és a bámészkodó sokaság közül szinte észrevétlenül vezette el haza Apollóniát, míg a két nagybácsi mindenike dühtől zihálva, tajtékozva rángatta magát a békéltetők vasmarkától, hogy újra egymásnak rohanjanak, éktelen szitkokkal, fenyegetésekkel fújva, élesztve a bosszú tüzét:

- Kutyák isznak még ma a véredből!

- Pozdorjává törlek, pióca!

- Megmutatom, hogy én leszek a gyám.

- Az ugyan én leszek, ha az ég összeszakad is.

De ezalatt persze a gyermek eszükbe sem jutott. Csak másnap sürgette meg egyik is, másik is a polgármesternél, hogy váltsa be szavát vagy különben vele gyűl meg a baja.

- Akarom a gyermeket, punktum. Meg kell lenni - követelte Péter. - Nekem van megígérve.

- Ha Péter lesz a gyám - üzengette Gáspár -, lelövöm a polgármestert, mint egy hazug kutyát. Én ajánlkoztam elsőnek.

Ily nehéz viszonyok között ült össze harmadnapra az árvaszék, s tekintettel a Trnowszyék versenyzésére (no, de ilyen parádét csapni egy mihaszna lány-kölyökért), tekintettel továbbá arra, hogy a Trnowszyak hatalmas emberek, akiket a város ügyeitől elidegeníteni kár volna, s tekintettel végre azon körülményre (mely azonban nem említendő meg a jegyzőkönyvben), hogy a leánya hazafiatlan nevelésben részesülne a boldogult Trnowszy fivéreinél, magasabb motívumokra visszavezethető nemzeti szempontokból is határozatba hozatott, hogy inter duos litigantes egy harmadik személy, Trnowszy Apollónia anyai rokona: Klivényi József városi írnok neveztetik ki gyámnak, felkérve az árva nagybátyjai, hogy miután a gyám szegény ember, nemesszívű rokoni gondoskodásukkal járuljanak a gyermek neveltetési költségeihez és fenntartásához.

Mikor megkapta Trnowszy Péter a végzést, mérgesen szakította szét száz darabra.

- Egy krajcárt se adok. Hát bolondnak néz engem az árvaszék? Süssék meg most már a gyereket!

De haragja hamar elpárolgott; mert jól esett arra gondolni, hogy legalább Gáspár se lett a gyám.

Gáspár is éppen így gondolkozott és ő sem adott az Apolka fenntartásához egy garast sem.

Klivényi írnok, ez a vén korhely, ki a gyámságot azért vállalta, hogy a két gazdag testvértől csurogni fog a jószág, s abból neki is jut, csalódásában a gyermekkel érezte bosszúságát. A szegény árvára szomorú napok vártak. Rongyokban járt, sokszor mezítláb, enni is csak lopva kapott néha a Klivényi nénitől, aki nem volt rossz szívű asszony, de a férjével, ezzel a vadállattal, ő se bírt.

A szegény kis Apolka, aki olyan szépen fejlődött az apja házában, lesóványodott, elsatnyult; mert dolgoznia kellett napestig. Klivényi elbocsátotta a szolgáját s vele végeztette a ház körüli dolgokat.

- Hisz ingyen tartlak, te rongyos!

A sovány, vézna teste tele volt kék foltokkal, mert az írrok, mikor este részegen jött haza, mindig megverte őt is, a feleségét is. S az írrok mindig részegen jött haza. A szünnapok csak azok voltak, amikor nem jött haza és valahol a korcsmában aludt el az asztal alatt.

Két hosszú esztendeig nem történt az árvával semmi nevezetes eset; ki törődne egy kis főreggel? Az emberek egy ideig szidták a két pogány nagybátyát, de azután *másért* szidták, és a kis főregről mindenki elfeledkezett. Úgy elvegyült már ő a többi szegény gyerekek közé, akiknek a piciny lábai öreg emberek levetett cipőiben tipegnek-topognak a földgolyóbison, hogy már benne is csak mint homályos álom élt az apai hajlék. Azt még hallotta néha-néha, hogy ez meg amaz a gazdag ember az ő nagybácsija, de ez is csak egy közömbös fogalom volt neki, nem egy olyan forrás, amiből keserűséget mérítsen a jelenre vagy reményt a jövőre. Tudta is ő, mi a nagybácsi, és mi a jelen vagy a jövő. Semmit se tudott. Csak élt, mert még meg nem halt. Élt, mert reggel felrángatta Klivényiné: »Tisztítsd ki hamar fiacskám, a bácsi csizmáját.« Elaludt, mert elnyomta este a fáradtság. Sírt, ha megütötték, mert fájt neki. De az életről nem tudott semmit, azt hitte, így kell annak lenni, csak a halált sejtette, hogy az rejtelmes, különös. De hogy örök-e, arról nem gondolkozott. Talán ha Klivényi néni felráncigálná a halottat: »Tisztítsd ki hamar a bácsi csizmáját«, az is fölkelne. Talán a szegény apa is fölébredt volna.

A gyermek egy napon a nagy piacról jött, egy tököst cipelve, mikor a Volek csizmadia inasa (aki megfódott csizmákat vitt Buronka szenátorhoz) oldalba lökte.

- Eredj, Apolka, ott megy a bácsikád, csókolj neki kezet.

Csakugyan Trnowszy Péter jött a templom táján, jókedvvel lóbázva csontgombos sétabotját, mert egy jövedelmező üzletet bonyolított le a várossal, mikor eleibe kerül a leányka, és az inasgyerek szavára abban a hitben, hogy annak úgy kell lenni, elkapja a füttyűrésző öreg úr gyűrűkkel rakott szőrös kezét és megcsókolja.

Az öreg ránéz a rongyos gyerekekre s fölismervén Apolkát, hümmög egy darabig.

- No, no, hát te vagy? Ejnye adta, adta.

Keresgél a zsebében az aprópénzek között, de nincs egyetlen ezüstpénz se, pedig illenék ilyenkor egy fényes hatos. Kinyitja a tárcáját, hátha találna benne egy szép ropogós egyforintost. De csak ötösök vannak. Az sok, nagyon sok. Mit csinálna ez a gyerek egy ötforintossal?

Szerencsére éppen szemben van a mézeskalácsos bolt. Hopp! Ez jó lesz.

- Gyere utánam, te kis fruska!

Bementek, az ajtó tündériesen csengett, s a mézeskalácsos a nagybácsi egyetlen szavára egy nagy paksaméta mindenféle formájú nyaláncságot összerakott, zsinórral összekötött, és mindez az Apolkáé volt. Végtelen örömet érzett szívében. Azt gondolta, hogy mindjárt elájul a boldogságtól. Szemei meghomályosodtak és a homályban egy falka kutyát látott csörtetni maga felé, akik megrohanják, szétmarcangolják, kihúzgálják a kalácsokat a pakétból.

De mindez nem volt igaz, a nagybácsi hangja fölrezzentette:

- A kezedbe is válassz egyet-kettőt, leányocskám, amit útközben megeszel.

Künn az ajtónál aztán elváltak. Péter nagybácsi a vendéglő felé ment, Apolka pedig hazafelé és mindenkinek eldicsekedett útközben, hogy a jó nagybácsi mit vett neki, és ebből mindenki valami szerencsét jósolt, csak otthon Klivényi mondá sötéten:

- Mutasd, hogy mit vett a gazember.

Felszakította a spárgát, kibontotta a mézessüteményeket és elkezdte őket falánk étvággal ropogatni, egyiket a másik után, minden falatnál felkiáltva:

- Oh, a gazember, a gazember!

Zsolna városában ez a nevezetes esemény csakhamar szájról-szájra járt azon megjegyzés kíséretében: »Kezd már a világ felfordulni«, s eljutván Trnowszy Gáspár füleibe, nagy bosszúságot okozott neki. Egész éjszaka nyugtalanul hánykolódék fekhelyén s reggel korán a Klivényiek lakása előtt leste az árvát, kit is megkerítván, vitte egyenesen egy cipészhez, egy szabóhoz s egy fehérmű-áruhoz, összevásárolván annyi portékát, hogy két boltoslegény cipelte az Apolka után, mialatt Gáspár nagybácsi meglegedetten morogta:

- Egyél most mérget, utálatos fősvény kutya. Ez aztán a tromf!

Hanem iszen nem könnyű lefőzni Péter urat sem, ha egyszer »virtusra« kerül a dolog. Alighogy tudomására jutott a »tromf«, felbízsergett a kevély, gonosz vére:

- Micsoda, te akarsz itt szuszogni? Egy pár ronggyal akarsz port hinteni a világ szemébe? Velem akarsz kikötni? No, gyere hát!

Rögtön elküldött a leánykáért és elvitte egyenesen az aranymíveshez, összeválogatván gyöngyöt, smaragdgyűrűt, aranyárfát, karperecet, függőket egy halommal, ami csak szép és drága volt az üvegszekrényekben. Egy kastélyos kisasszony sem kap annyit a kelengyjében.

E fordulatok megjavították egy kicsit a leányka sorsát, de jobban a Klivényiét, mert az értéktárgyak többnyire folyékony anyagokká változtak át, de nem csodamódon, egyszerűen a zsidó közvetítésével, kihez a derék gyám rendre elhordozgatta zálogba.

Volt dinomdánom az »úri-vendéglőben«, bor, puncs, muzsikaszó, forintos bankók a Gongoly cigánynak, akivel aztán éjjelenként bejárta a pánszláv házakat s elhúzatta ingerkedésül az ablakok alatt:

Cserveni kantár, bjeli kvon!

Predav szom ország, Bozse moj!

(Veres kantár, fehér ló! Eladtam az országot, istenem!)

Ez a merész célzás Szvatopluk király öfelségének szomorú kalandjára mindenha erősen bosszantotta a zsolnai tót urakat. De éppen ezt akarta Klivényi, aki magyar érzésű volt és e magyarságból élt, táplálkozott. Mert már százszor is ki kellett volna tenni a szűrét (soknemű hivatali vétség és apró visszaélés terhelte Klivényit), de lehet-e egy nagy magyart elcsapni bűnhődés nélkül? Klivényi ügye mindig a haza ügye volt. Klivényi nem volt ostoba; mindég jól tudta, hogy mitől döglük a légy. Annak a bizonyos »veres kantárnak« bizony több hasznát vette ő, mint Árpád vezér; ez volt az ő immunitása.

Az árvára most már nagyobb gondot fordított és iskolába is küldte. Egy napon, mikor a rubintos karperecet adta a zálogba, hozott a kicsikének egy darab kókusz-szappant.

- Zsuzsanna - szólt a nejéhez -, ma jól megnéztem a gyermek arcát. Tudod-e, hogy nagyon szép lesz, vészettül szép lesz, ha megnő. S végre is, miért ne lenne szép? Mondtál valamit, Zsuzsanna? Hogy, semmit se mondtál? Okosan is teszed, ha hallgatsz. Mosdasd, fésültesd a gyermeket és járasd tisztán. Azt akarom, hogy csinos legyen. Az nem lesz nekem rossz, ha szép lesz, még talán neki se. Van valami átkozottul kellemes az arcában.

Aztán behítta Apolkát a konyhából, sokáig nézegette és átadta neki a selyempapírba göngyölt szappant.

- No, kutyamája - fordítá a hangját szelídre, enyelgőre -, mit hozott a gyámapa az ő báránycájának. Ide hamar kezet csókolni.

A lányka kezet csókolt és kitakarta burkából a tárgyat; s amint megösmerte, hogy szappan, édesen elmosolyodott. Nem a gyermek mosolya volt ez többé, mely a mézeskalácsoknál hasadt volt ki arcán, hanem a szüzé. Ah, szappan! Szagos szappan. Arcra való szappan. Elpirult egész a füle hegyéig és elfutott. A kis szappan-kocka annyi mindent mondott, finom ingerlő illata szállt, szállt, az orrán keresztül, betölté egész lényét, minden porcikáját, átszivárgott az erein a vérébe és dörömbözött a szíven, felkeltve, életre ébresztve azt a kis szörnyeteget, mely, mint a karikába tekergőző kígyó, dermedten, élettelenül alszik még a bakfisban - a kacérságot. Éva leánya, kopogtatnak. A szappan beszél hozzád. Hallod-e, sejtet-e?

Apolka a tizennegyedik évébe lépett és szemlátomást szépült - midőn egyszerre még váratlanabb fordulat állott be életében.

A polgármester, látván egyrésről a nagybácsik jóindulatát, másrésről, hogy az írnok a Trnowszyak ajándékait - a polgármester hivatalos megjegyzését idézve - a saját céljaira fordítja, említést tett egy ízben a leány helyzetéről a főispánnak (kinek a megboldogult dr. Trnowszy háziorvosa volt); öméltósága élénken méltóztatott érdeklődni, és megígérte, hogy az árva ügyét szívére veszi s kiragadja a korhely írnok kezei közül.

A legközelebbi főispáni ebédre mind a két Trnowszy meghívást kapott, s ebéd közben a pezsgőnél, mikor minden szív ellágyul, ravasz diplomáciával előhozván az ügyet, rávette a testvéreket, hogy a leánykát ne hagyják gonoszul veszni, vegyék magukhoz, mégpedig egyenlőképpen felváltva, mindenik egy-egy félévig tartsa és neveltesse.

Bezzeg lett ebből ismét világraszóló spektakulum.

Péter nagybácsi, akihez először került a leány, nyomban egy professzort hozatott hozzája Turócszentmártonból, egy francia leány játszópajtást Genfből, selyemruhákat, kalapokat, cipőket Besztercebányáról, sőt képeskönyveket halomszámra Prágából, s olyan fényben, pompában nevelte, mint egy hercegisasszonyt, hogy az egész városnak elállt a szeme-szája. A félév elteltével aztán elküldte a professzort, meg a kis bonne-t, elcsukta a szép szalagos ruhákat, csecsebecséket a szekrénybe, ráadta a Klivényiektől hozott foltos perkál szoknyácskát, a rongyos cipőt, a színehagyott pepita kendőt és maga kísérte el a Gáspár házáig, egész a kiskapuajtóig, ott érzékenyen megölelte, megcsókolta.

- No, eredj mármost ahhoz a gazemberhez.

Gáspár nagybácsi még nagyobb káprázatba hozta a várost; nemcsak rálicitált Péter úrra, mert ő Bécsből rendelte meg a gyermek ruhaneműjét s egy póni-fogatot vásárolt neki Galiciából, hanem azonfelül vérig megbosszantotta Pétert, egy olyan lépésre határozván magát, mely bár meggyőződésével ellenkezett, de szíven találta az ellenséget. Nem Turócszentmártonból hozatta a nevelőt a lányka mellé, hanem Debrecenből egy tősgyökeres magyar tanítót, akire szigorúan ráparancsolt, hogy *magyar szellemben* kell nevelni a kis Apolkát. Egy elveszendő lélek ide-oda. Többet ér, hogy az a föld szemetje mérget eszik egy félévig.

A nevelő, Szabó Pál, el is követett mindent, hogy a gyermek szívét megnyissa a magyar rokonszenveknek s elutáltassa vele a tótokat.

Tromf tromfra. A harmadik félévre Péter nagybácsi megtudván Bécsben, hogy ott a kontesszeknek egy kis szerecsenjük is van, nosza rögtön ő is kerített egy szerecsent, a mellé háts lovát, társalkodónőt, divatos ruhákat Párizsból és Turócszentmártonból két nevelőt, akik belecsepegtessék a szláv szellemet és elutáltassák a magyarokat.

De ez még mind semmi ahhoz a pazarláshoz képest, amivel erre Gáspár úr visszafelelt a következő félévben. Ezt tessék aztán utána csinálni!

Gyönyörű női fogatot vásárolt a Csáky grófnőktől, kékselyem bélésű baldachinnal a kocsi tetején; a bakon magyar kocsis, a lovakon cifra, sallangos magyar szerszám. Társalkodónő, nevelőnő, két apró inas nyalka huszárruhában, mind magyarok, s mind az Apolka szolgálatára rendelve. A nagykertjében egy kis palotaszerű villát építtetett neki, locsogó szökőkutak előtte. Rózsabokrok, pálmák, egzotikus növények köröskörül; drága brokát selyemmel bútorozott szobák bent, melyekbe minden héten össze voltak híva az egész városka előkelő leányai játszótársaknak. Csak egy királyleány ragyoghat, dúskálhat ilyen pompában. Ámbátor tetszett ez a Gáspár úr Miloszláv fiának is, aki éppen vakáción volt otthon a prágai egyetemről s igen jól érezte magát a fesslő bimbók, bakfisok között.

A jogász urat eleget ingerelték az ösmerősök az apja ellen: »Megőrült az öreged, mindenedet elveri arra a fruskára! Ki látott már valaha ilyen számárságot a világon!«

De a kis fruska olyan szép volt! Karcsú, nyúlánk, olyan előkelő úri volt a drága selymekben, csipkékben s olyan szépen tudott ránézni azokkal az édes szemeivel mindenre, még a Miloszláv gyerekekre is, hogy csak helyeselni lehetett, ha nem hagyják szükségét szenvedni semmiben.

Az apát is váltig figyelmeztették a pánszláv barátai, ismerősei:

- Ej, ej, Gáspár! Hová lett az eszed, vén Gáspár! Tréfa, ami tréfa. A leánykáért nem kár, de hátha a fiadra is ráragad az a veszedelem, amit a Péter bosszantására a házadban összehoztál.

És csakugyan, a fiatal Trnowszy nagy barátságban látszott lenni mind Apolkával, mind a debreceni nevelőjével, Szabó Pállal. Némelykor ott üldögélt a leckék alatt a leányka szobájában.

De az öreg Trnowszy mégis csak makacsul rázta azt a nagy, kopasz fejét és vállat vont:

- Az mindegy. Ha az ember lő, hát lő. A serétekből oldalvást is eshetik valami... oldalvást is. De azért mégis csak lő. Hát én is csak lövök arra a zshiványra, míg csak el nem pusztul, meg nem pukkan a mérgében.

Az egész város kíváncsi volt, hogy mitévő leszzen most Trnowszy Péter, ha újra hozzákerül Apolka? És hogy mi lesz mindezeknek a vége? Meddig győzik ezt az oktan licitálást? Annyi egyszer áll, hogy alig következhetik magasabb skála. Rotschild kellene már ahhoz.

A jó isten tudja, mi lett volna, ha egyéb események nem jönnek közbe. Az például, hogy a zsolnai pánszlávok az Apolka magyar szellemű neveltetése miatt orrolván, Péter által is felizgatva egy este macskazenét adtak Gáspárnak és beverték az ablakait. Mire dühbe jött Gáspár és másnap mindjárt folyamodott, hogy nevét és törvényes örökösét *Tarnóczyra* változtathassa. (Jaj, megfordulnak sírjaikban a becsületes Trnowszy ősök csontjai.)

S így fokozatosan belekergetve a magyarságba, a fia pályáján is fordított egyet: ahelyett, hogy elküldte volna, mint előbb tervezte, még egy évig a szentpétervári egyetemre, bevásztatta Zsolna városánál vicejegyzőnek, mondván:

- Szagold meg egy kicsit itthon a közügyeket, fiacskám; két év múlva jön a követválasztás, s te mégy fel Budapestre a parlamentbe, ha én mondom. - S kevélyen ütött a mellének azon helyére, ahol a bugyellárisát tartotta, a mellény belső oldalán levő zsebben.

Tarnóczy Miloszláv tehát otthon maradt Zsolnán és hozzászagolt némileg a közügyekhez, de ki tehet arról, hogy a közügyeknél is édesebb illata volt az Apolka hajának.

Hát ott legyeskedett a lányka körül, labdázott vele a pázsiton, a kertben, együtt lovagoltak ki a budetini erdőcskébe, segítette tanulmányaiban is, bogarakat gyűjtött, lepkéket fogdosott a gyűjteménye számára, kirándult a hegyek közé, hogy ritka növényeket hozzon lenyomtatni, megszáritani az Apolkának. A lányka rajongott a természetrajzért. Szabó Pál, aki nagy botanikus volt, csepegtette bele ezt a tudományt.

Miloszláv úrfi pedig valóságos üzletet vitt a talált ritkaságokkal. Minden szokatlan kinézésű növényért kapott egy közönséges rózsát vagy szegfűt, ami éppen akkor a hajában volt Apolkának; egy hibiskus-virágért, minthogy az egy soha nem látott csoda-szépség volt, kapott egy szőke hajtincset. De én istenem, mennyi huzavonába, alkudozásba került ez, míg végre megtörtént a vásár.

Szinte nem tudott betelni örömében a sáfrányvörös virágfürttel.

- Hol jutottál hozzá, Miloszláv?

- A nedeci várkertben szakítottam.

- Jaj, de nagy ördög vagy! (És rámosolygott hálasan arra a nagy ördögre.) Jaj, de kár volt letépni szegénykét.

- No, csak meg ne sirasd, hiszen nő majd a tövén másik.

- És mennyi idő alatt nő meg a másik?

- Esztendőre ilyenkor.

Apolka elkezdett tapsolni, ugrándozni széles jó kedvében az udvaron, mennykék köntösének hasított, bő ujjá libegett-lobogott kétoldalt, mint két tündérszárny.

- Hiszen akkor én jól megcsaltalak téged, te Miloszláv, te csacsi, mert az én hajam két hét alatt is kinő.

Miloszláv mosolygott és nemsokára szerzett valami besztercebányai professzortól egy amerikai skarabeust; egy akkora bogarat, mint egy csíz. Egy igazi óriást a bogárvilágban; két fényes gránátszín szarva van; barna, kétfelé osztott felső teste olyanformán néz ki, mintha a mi cserebogarunk ükapja lenne, az pedig mellette csak szopósgyerek.

Mikor Apolka meglátta a bogarat, oda lett szenvedélyében:

- Meghalok, Miloszláv, ha ide nem adod.

Miloszláv pedig játszott a makacsot, sopánkodott, esküdözött, hogy oda nem adhatja, mert így, mert úgy, ő is bolondja a bogárnak, de meg olyan bogár kettő sincs Magyarországon. Amerikai bogár! Az ördögbe is, az nem tréfa. Mennyi ideig kellett annak utazni, míg idekerült Zsolnára! Az igaz, hogy holta után tette meg az utat, és ilyenkor kisebb fáradtság, hanem azért mégis valami. Még ha esetleg odaadná is a bogarat Apolkának, bizony nem teheti olcsón.

- Hát mit kívánsz érte, Miloszláv?

- Nem tudom én. (Pedig már tudta, mert mosolygott a selyma.) Hát mit adnál?

- Nem tudom én. (Pedig már sejtette, mert elpirult.)

Végre is aztán egy csókban történt a megállapodás, sok titkos, néha megzavart tárgyalások után.

Először csak elvben lett elfogadva az alku. Azután jött az első kérdés, hogy hol? A kertben. De hátha látják? No, és ha látják is. Hát nem ér meg ez a bogár egy csókot, még ha látják is?

A skarabeus az Apolkáé lett. (Bolond ez a Miloszláv, gondolta Apolka, hiszen talán ingyen is megcsókoltam volna.) S azontúl minden »régi pénz« kivétel volt a forgalomból. Beállott a "csókvaluta". A jelentéktelen bogarak és növények is, amiket Miloszláv talált, csókokra váltattak fel. S az is mind kevés volt. Miloszláv eleget sopánkodott: »De szegényes, de hitvány ez a felsőmagyarországi flóra!«

Az öreg Tarnóczy nem sokat vett észre ezekből a dolgokból, mindössze a fia növénygyűjtő szenvedélyére tett néha egy-egy csípős megjegyzést:

- Gyerek vagy, nagy gyerek, Emil. (Utóbb már a fiú szláv hangzású keresztnévét is átfordította - hátha ez is bosszantaná Pétert.) Milyen ostobaság! Egész nap bogarak és növények után mászkálni. Hát egyáltalán nem gondolsz arra, hogy innen-onnan képviselő lesz belőled s akkor nem növények, hanem helyi érdekű vasutak után kell futkároznod?

Nem, az öreg Gáspár semmi mást nem sejtett, és csak az utolsó napon világlott ki minden. A félév utolsó napján. Amikoron is Péter emberei: egy társalkodóné, »szlecsinka Skultéty« (Skultéty kisasszony) egy vén talp, a már említett kis néger (azóta se láttak Zsolnán szerecsent) és egy angol komornyik nagy pofaszakállal, hosszú, vállig érő hajjal, megjelentek Gáspár házában, hogy a kisasszonyt elvigyék a másik nagybácsihoz. Künn a régi póni-fogat várt, a régi kocsissal, ki vígan pattogott ostorával, míg a kis pónik lesütötték okos fejeiket, mint tavaly ilyenkor. Semmi se volt új, csak a méltóságos, komor magatartású komornyik, csatos cipőkben, térdig érő harisnyákban. Csak olyankor látni ilyeneket Zsolnán a marquisek körül, ha valami francia vígjátékot adnak a színházban.

Apolka elsápadt, midőn beléptek a tornácra, lassú reszketegség fogta el a lábait, kénytelen volt leülni.

- A kisasszonyért jöttetek? Úgy van, válnunk kell - mondá Gáspár nagybácsi nyugodtan, egy gyűlölt pillantást vetve a testvérbátyja cselédjeire. - Hát eredj fiam, Apolka, a szobáidba, vedd fel a legrosszabb gúnyaidat, azután menj isten hírével és vigyázz magadra, gyermekem, hogy abban a zsinányfészekben el ne pusztulj egy félév alatt.

Apolka lehajította a fejét az asztalra, zokogott és nem mozdult.

- No, hát miért nem mozdulsz? Mért sírsz? Hiszen majd visszajössz.

- Itt szeretnék maradni - lihegte a leány csendesén, tompán.

- Ej, lári-fári - mondá keményen a nagybácsi -, menned kell, punktum. - Mire visszajössz, már hosszú ruhák fognak rád várni. Hallod-e, Apolka, hosszú ruhák!

Ezt azért mondta és tótul mondta, hogy a cselédek megértsék és elmeséljék otthon Péternek, s hogy Péter, aki már megvarratta a félévre való holmit, új költségbe ugorjék, csak hogy őt megelőzze. Vidáman dörzsölte a kezét a jó ötlet felett.

Apolka föltápáskodott, kitörülte szemeiből a könnyeket, aztán odatántorgott a nagybácsihoz, kezét csókolt neki, az visszacsókolta homlokán, majd a Miloszlávnak nyújtott kezét, aki az apja mellett állt, sápadtan, szótlanul:

- Ej, no, Miloszláv - mondá és még mosolygott is, de fájdalmasan -, most már úgyis tél van, nem szerezhetnél nekem növényeket.

- Hát persze - motyogta a fiú síri hangon.

Pedig ahogy volt tél, már éppen kezdődött a tavasz. A télikertté alakított folyosó üvegein az első szüzi napsugarak mászkáltak kívülről, mintha bekéredzkednének a fűtött helyiségbe. Bent a sorjába rakott kaktuszok, fikuszok és leanderek álomból látszottak ébredezni. A külső

melegtől mintha észlelni kezdenék, hogy egész eddig rá voltak szedve. Szegény hiszékeny virágok!

A macska kint az udvaron nyújtózkodott, a napfényen melengette öreg hátát. Egy gesztenyeszínű tyúk ma vezette ki először kicsinyeit s gangosan sétálgatott velök a hó alul kiszabadult különféle száraz kórók, csutkák között. Olyan egyformák most, a fehér hó mind sárgára festette. Ki bírná megkülönböztetni, hogy melyik himbálta tavaly a tulipánt, melyik a basarózsát, vagy a pimpót. Szegény rövidéletű virágok.

Mindenütt a tavasz langyos lehelete suhogott, csak Apolka szívében volt tél, azért mondta a Miloszlávnak: »Most már úgyis tél van«.

És azután indult, tántorgó léptekkel, elől eresztve a hosszú folyosón a Péter nagybácsi cselédjeit, csak az ajtóban fordult meg s nézett vissza még egyszer.

- Elfelejtettél valamit? - kérde Gáspár úr közömbösen.

- Nem, semmit - susogta elhaló hangon, s nyúlánk termete kígyószerűen meggörbült, mintha össze akarna törni. Szeme behunyódott, mintha két nap aludna el egyszerre, és a két nap helyén két patak nyitódna.

Oh, de szép volt így. Nem is bírta ezt tovább megállni Miloszláv; egyszerre felugrott s utána kiáltá:

- Megállj, gyere vissza, Apolka.

A lányka néhány lépést tett befelé, önkéntelenül, gépiesen, mintha egy láthatatlan, erőszakos hatalom kényszerítene:

- Mit akarsz?

Miloszláv arca égett, szemei fénylettek, hangjában soha nem hallott érc csendült meg.

- Én felejtettem el valamit, Apolka. Elfelejtettem megmondani apámnak, hogy te nem mehetsz el többé innen.

Az öreg Gáspár megnyomkodta pipájában a hamut:

- Miféle beszédek ezek, te fickó? Hogy azt mondd, nem mehet? Hát hogyan mehetne?

Skultéty kisasszony, ki az ajtónál állt, meleg, cobolyprémes bundát tartva a karján, átadta a finom ruhadarabot a komornyiknak, s maga Apolkához közeledve, megrángatta kissé a szoknyáját.

- Gyerünk már, kisasszonyka! A pónik fáznak odakünn.

- Mindjárt, mindjárt!

Miloszláv odalépett az öreg elé, lehajolt és kezét csókolt neki.

- Apuka - mondá behízalgón, azon a régi gyermekes hangján, mellyel mindent ki tudott vinni.

- Non, no, ne érzékenyíts el, kölyök, mert pofon ütlek, beszélj világosan, mit akarsz?

- Azt akarom, hogy az Apolka ne menjen el többé tőlünk.

Az öreg csodálkozó szemeket meresztett rá.

- Ne menjen? És ugyan miért ne menjen?

Miloszláv lesütötte a szemeit, mint egy leányka. Hiszen csak huszonhárom éves volt, bajusz még csak most kezdett serkedni ajkai fölött. Zavartan keresgélt a feleletek közt, végre is ezt az egy, gyerekes, makrancos mondatot találta:

- Hát csak.
- Ez nem felelet.
- Megmondjam?
- Meg.
- Igazán megmondjam, apuka?
- Természetesen.
- De ígérd meg, hogy nem haragszol meg.
- Jó, nem haragszom.
- De látod, még neki sem mondtam meg.
- Kinek?
- Az Apolkának.
- Mit?
- Azt, hogy elveszem feleségül.

Mondjam-e, ne mondjam, hogy lett erre a szóra Apolka bíborpiros s hogy rohant el egyszerre, feldöntve vázát, virágcserepet, futott-futott végig az üveg folyosón, ki az utcára, kis kezét szívére szorítva, az öreg Gáspár pedig az indulattól hörgő hangon ordított fel:

- Hol a korbácsom, hol a korbácsom!

Hanem iszen nem várta a korbácsot Miloszláv, futott ő is az Apolka után, kit éppen akkor emelt fel a kocsira Skultéty kisasszony. A komornyik is elhelyezkedett már a bakon, hanem jó szerencse, a szerencsen még nem kapaszkodott volt fel a kocsi hátuljára.

Miloszlávnak volt még ideje megkérdezni suttogva izgatottan:

- Mikor láthatlak, Apolka? Mikor válthatok veled egy pár szót?
- Jaj, minek volna az, Miloszláv? Minek tettél olyat, te rossz fiú?

Apolka teste reszketett a meleg cobolybundában, melyet Skultéty kisasszony ráterített.

- Mikor, mikor? - sürgeté a fiú kétségbeesetten.

Apolka lehajolt hozzá és magyarul súgta, hogyha hallanák is a cselédek, meg ne értsék:

- Tíz órakor este Péter nagybácsi le szokott feküdni, akkor kinyitom az ablakot s beszélgethetünk, ha odajössz.
- Szeretsz? - lihegte vad szenvedéllyel.
- Nem tudom - felelte a leányka elhaló hangon, végtelenül szomorúan.

A kocsis megszuhintá ostorát, s a két kis póni megindult vígan kocogva, keresztül a piacon, a Trnowszky Péter háza felé.

A kíváncsiak, az ácsorgók, akik meglátták útközben a fényes fogatocskát, a fejedelmi szolgálószeméllyel, egymást figyelmeztették:

- Ni, ott megy a »hercegisasszonyka«, az egyik bolondtól a másik bolondhoz.

A főpiacról betértek rézsút a Búza-utcába, átmentek a kis kőhídon, ahol már hallani lehetett a nyíló kapu csikorgását a Trnowszky-portán.

- Itthon vagyunk - selypíté Skultéty kisasszony.

Apolka szétnézett, hogy merre van Péter bácsi, de ezúttal nem várta az udvaron a cselédek között, mint máskor. Az angol komornyik segítette le a kocsiról, azután elől eresztve végigvezette a szobákon. Skultéty kisasszony utánok tipegett s kesernyés arccal szórta az útbaigazításokat.

- Ez az ön lakosztálya, kisasszony.

- Tavalý is ez volt.

- De most szebb.

Csakugyan remekül volt bútorozva a budoár; pici rokokó-székek, faragott apró asztalkák, szekrények. Minden oly kedves, olyan liliputi volt. Babának való szobák.

- Ezekben a szekrényekben vannak a kisasszony ruhái.

- Jó, jó, a ruhákat ráérek megnézni, de hol a bácsika, édes Skultéty kisasszony?

- A bácsika? Nem tudom, kisasszony.

- Keresse fel, édes Skultéty néni. Talán nem tudja, hogy már megjöttünk. Vagy talán nem akar engem látni?

Az öreg kisasszony elcsoszogott, csak a hosszú hajú, zordon angol komornyik állott ott némán, miután szépen lerakta a kocsiról lehozott plédeket.

- Ön is elmehet már!

- Nem gondolnám, te kis kígyó - szólalt meg dörgő hangon, s egy rántással letépte magáról álhaját, fekete pofaszakállát.

- Szent isten - sikoltott fel Apolka, elfehéredve -, maga az, Péter bácsi?

- Nos, igenis én vagyok, kisasszonykám. - S gúnyos alázatossággal hajtotta meg magát. - Persze, én vagyok, a jó bolond Péter bácsi vagyok. És a jó bolond Péter bácsinak az az ötlete támadt, hogy csinál egy rossz tréfát és megnézi az ő szeretett öcsécskéjének a háztartását színről színre, úgy, hogy azt soha senki se tudja meg. A testvéri szeretet vonzott. S azonfelül gondoltam magamban, a húgocska fészket is megnézem, a szegény ártatlan gyermekét. Látni, hallani akartam egyet-mást. De nem ennyit, nem ennyit.

Apolka egy székbe roskadt.

- Csak kelj fel, leány - förmedt rá, a gúnyolódó hangból egyszerre átcsapva a haragosba. - Ebben a házban nincs helyed többé!

A »Dudu« papagáj a mennyezetes nyoszolyácska feletti kalitkából rikácsolni kezdte e percben: »Jó napot, Apolka, jó napot«. Az óra csendesen, kimérten ketyegett.

- Hát azért hizlaljalak én itt könyörületből, hogy azé a gézengúzé légy, a halálos ellenségem fiáé? Láttam, hogy sirattad, hallottam, mikor az ablak alá híttad. Szégyen, gyalázat! Az utcán nem akartam botrányt csinálni. De nem tűrlek itt egy percig sem, hálátlan teremtés. Fel is út, le is út, takarodj rögtön a házamból!

A szegény Apolka keserves sírásra fakadt, még összetette a kis kezeit, még ráemelte könyörgő tekintetét, de szólni nem bírt; hasztalan is lett volna, az öreg kegyetlen kézintéssel mutatott az ajtó felé.

Mit tehetett, ment, ment úgy, mint jött, ki az ajtón, ki az utcára egy szál kendő nélkül, egyetlen szó nélkül. Még a koldus is visz valami kis batyut, de neki semmije nincs. Elfogta a bizonytalanság rémülete. Lábai megcsuklottak, alig bírt lépkedni. Mintha még mindig várná, amint végiment az udvaron, hogy visszahívja az öreg. »Gyere no vissza, Apolka, ne bolondozz«, hiszen csak kell szívének lennie. Zsibbadt pizsmogással nyitotta ki az utcaajtót, még mindig figyelt, de semmi hang se szólította, csak a papagájé. »Jó napot, Apolka, jó napot!«

Künn volt az utcán, a széles, nagy világban. Hogy háborgott, hogy zajlott az a szegény szíve. Úgy érezte, hogy mindjárt meghasad.

Az utcaajtó félig nyitva maradt. Visszanézett önkéntelenül, talán minden utógondolat nélkül, vagy talán remélte még, hogy kinyílik az ablak, s a nagybácsi inteni fog. De egy lélek sem mutatkozott az ablaknál, a nyitott ajtón is csak a Garam kutya sompolygott utána nagy lomhán, hozzáért, körülszaglászta és visszafordult morogva. Ez a morgás volt a búcsúztató.

Hát mármost hová menjen? Azok a többi házak két sorjában olyan ismeretlenül, idegenül meredtek rá. A kémények hogy füstölögnek. Mindenik házban főznek ilyenkor a városban. Hát neki hol főznek? A füst vidáman szállt, szállt a felhők közé. Minden kéményből oda szállt a füst, minden füst tudja az útját, csak ő nem tudja, hová menjen.

Hova egyebüvé, ha nem a másik nagybácsihoz?

Meggyorsítja a lépteit, mert fázott, didergett. Vékony májszín ruhácska volt rajta, s bár a napfény nyájasan nevetgélt, még annyira sem vitte, hogy elkergette volna a telet. Makacs kutya az, kivált itt a felvidéken, harapdál, incselkedik, nehezen jön, még nehezebben megy: visszavisszafordul, s mikor már a tavasz azt hiszi, hogy ő az úr s zöld selyembe öltözteti a vidéket, még akkor is megteszi azt a hóbertos tréfát, hogy bekukkan s nagy hirtelen bemeszeli fehérre.

Futva érkezett a Tarnóczy Gáspár házához s megrántotta a kapuajtót a csengettyűt.

Gáspár nagybácsi éppen künn az udvaron ögyelegvén, maga jött ajtót nyitni s óvatosságból kinézett előbb a kémelőlyukon. Csodálkozva pillantotta meg Apolkát, de csak félig nyitotta ki az ajtót.

- Mit keresel itt? - kérdé haragosan, de egyszersmind csodálkozva.

- Eresszen be, bácsikám, eresszen be!

Halk nyöszörgő hangja szívrepesztő volt.

- Mondd meg előbb, mit akarsz?

- Könyörögni akarok, hogy fogadjon be; a Péter nagybácsi elkergetett a házából.

Gáspár úr méregbe jött, a szemei szikrát szórtak.

- Úgy? Elkergetett a zsvány? És most ide akarsz jönni végképp az én nyakamra? Persze, persze. Hát olyan nagy számárnak tartasz te engem? Ugye jó volna, még jobban behálózni a fiamat? Nagyon korán kezded a mesterséget, kis pondró. Elpusztulj innen, mert a kutyákat uszítom rád. Hallani se akarok többé felőled.

Ezzel becsapta az ajtót, s Apolka künn maradt a hidegben.

Még egy óra előtt irigyelt kisasszony volt, a két testvér gyűlölködő szeszélyének eszköze. Még fényes fogaton robogott az imént, most félénken lapul meg a házak mellett, amint a mellék-

utcákon át egyenesen Klivényiék felé tart. A korhely írrokban van egyetlen reménye. Talán befogadja. De hátha az sem fogadja be? Több rokon, ismerős már nincsen, csak még a Vág, az örökké siető vén folyam. A Vág befogad mindenkit, a Vág nem válogatós. Akinek földanyánk azt mondja: »Nem kellesz itt, mit keresel itt, nincs számodra semmim« - vízanyánk sokkal jobb, gyöngéden odainti: »Hát gyere hozzám!« s ezüst-fodros ágyat vet az elfáradtnak.

Klivényi otthon volt és amint megösmerte Apolkát a küszöbön, elébe futott, összecsókolta, a néni pedig sírva fakadt örömeiben.

- No, hát eljöttél - szólta Klivényi. - Meglátogattál. Szép volt tőled. Kutyamája, de meg-szépültél. Hallod-e Apolka, olyan vagy, mint egy fésző liliom. Hát mit hoztál nekünk, édes galambocskám?

A leányka szomorúan rebegte:

- Bizony csak magamat, csak magamat.

S aztán elbeszélte egész terjedelmesen, hogy bántak el vele a nagybácsik. És irulva-pirulva bevallotta azt is, hogy a Miloszláv az oka mindennek. A szegény Miloszláv, aki azt mondta az apjának, hogy feleségül veszi; ezért haragudott meg Gáspár bácsi s a komornyiknak átöltözött Péter bácsi. Jaj, olyan gyerekes ez a Miloszláv; micsoda bajt csinált, istenem, istenem.

Az írrok csak hallgatta, hol összeráncolt homlokkal, hol föl kacagva. »Oh a zshiványok, a zshiványok« - azután így szólott nyájasan:

- Okosan tetted, fiacskám, hogy derék gyámatyádra gondoltál. Nagy szatiszfakció az nekem. Ezentúl megint a mi leányunk lesz, punktum.

Szép agátköves ékszer pillantott meg a füleiben. Vígán dörzsölte meg a kezét, míg ellenben a szemeit az égre emelte:

- És így minden nélkül eresztettek el a zshiványok, így minden nélkül!

- Dolgozni fogok, bácsika.

- Ugyan ne izélj! Dolgozni, ezekkel a te remek fehér kezeiddel. Hiszen csak ösmerek talán istent, hogy ne hagyjam.

- De hisz a bácsika szegény és nem tarthat el ingyen.

- Szegény az ördög, gyerekecském, mert lelke nincs; de nekem van lelkem s meg tudom becsülni, mi mire való. A csizmatalpba a király se veret aranyszögeket. Az volna, fiacskám, a nagy pénzpocsékolás, ha dolgoznál s kemény munkában rontanád a karcsú derekadat, finom varrásokban a ragyogó szemeidet. Az volna a nagy pénzpocsékolás, kutyamája!

A lányka csak hallgatta, de nem értette meg, mosolygott is hozzá.

Apolka Klivényiéknél maradt, és most a korhely sokkal szelídebben bánt vele, mint két év előtt. Miloszláv mindjárt másnap kiszimatolta hollétét és sokat őgyelgett a ház körül, hogy egy-egy percre láthassa, hogy egy pár szót válthasson vele titokban, mert Klivényi ellenezte a találkozásokat.

- Meglövöm a fattyút, ha itt látom, sóval lövöm meg - fenyegetőzött minduntalan. - Nem hozzád való, ha mondom. Vigyázz, vigyázz, Apolka, ez nem úr, ez tolvaj, ez lopni akar.

- De bácsikám, hiszen unokatestvérem - és szemérmatosan elpirult.

Klivényi fölemelte ökleit s ajkai rángatóztak.

- Nem engedem, hogy engem meglopjanak, azaz hogy téged, azaz hogy engem is. Nem, nem! Ha még egyszer látlak azzal a tacsóval beszélni, Apolka, abból baj lesz.

De a szerelem leleményessé teszi az embereket. A szerelemhez ravaszságot is ad az isten. Az Ámor nyila mézzel van megkenve, de e mézbe az égiek egy kis rókasírt is csöppentenek.

Klivényi szívéhez könnyű volt hozzáférni, és Miloszláv csakhamar eltalálta ezt az utat. Ez az út egy pompásan kiszívott szivarszipkán keresztül vezetett. Az írnoknak ugyanis többféle mellék-keresete volt. A város fősvény, nem ad elég fizetést, de az embernek azért van esze, hogy használja. Klivényi az átírt bélyegekből ki tudta venni valami vegyi szerrel a tintát, s ez is hozott valamicskét a konyhára, de a főjövedelmét a tajtékszipkája képezte. »Körülbelül annyit hoz - szokta mondani -, mint egy kisebbfajta falusi birtok.« A szipkát minden hónapban kijátszatta száz ötvenkrajcáros numerusra. Ez ötven forint havonként, csinos kis összeg és nem verheti el a jég, nem moshatja el a víz. Biztos jövedelem. Mert aki nem tesz, az egyszerűen pánszláv és komisz ember, abban az egész hónapig turkál a Klivényi gonosz nyelve.

Ami a szipkát illeti, azt gondolnátok, valami műtárgy, valami remek. Dehogy; hisz akkor nem érne semmit, mert aki megnyerné, zsebre vágná és vége lenne, de a Klivényi szipkája egy koromfeketére szítt, török pasát ábrázoló locskos, szutykos jószág, amit úriember utálna a szájába venni. A nyerő tehát ösidőktől fogva mindig visszaajándékozza a szipkát Klivényinek, mert mindig valami kényes, finnyás úr nyeri.

Egy nap Miloszlávhoz került az ív, ez az örök vándor, s a vicejegyző úr ötven numerusra írta rá a nevét. Ötven numerus nagy dolog! Hisz akkor kétszer is ki lehet játszani a szipkát ebben a hónapban! (Éppen a szép május volt.) Klivényi ezen szipka szerint osztályozta az embereket; aki két számot tett, arra már azt mondta, hogy jó ember, a három szám azt jelentette: »ritka becsületes ember«. A négy számból nagy jövőt jósolt az illetőnek, de ötven számot megtenni, az olyasvalami volt, ami elkápráztatta, ami minden haragját, epéjét elsöpörte.

- Ohó! - kiáltá - hisz ez egy fenomenális fickó, egy aranylélek! - s mikor este meglátta az úri vendéglőben, nyakába borult elérzékenyülve, asztalához ültette, »pertu« lett vele. Természetesen Miloszláv fizette a borokat.

És azután mindennap találkoztak. Elválhatatlan barátok lettek. Néha most már elmehetett Miloszláv az írnok házához is s beszélgethetett Apolkával (ámbár Klivényi Árgus-szemmel figyelt). Apolka teljesen beletörődött az új állapotba, s ha kérdezték, elfelejtette-e már az elmúlt fényt, mosolyogva vont vállat: »Hisz az csak komédia volt«.

A nyár elejével színészek érkeztek Zsolnára, Lengeffy Elemér kitűnő társulata, kik egy deszkából összetákolt nyári színkörben játszottak. A város megélénkült általuk, a vidékről be-bejöttek az előadásokra az előkelő urak, a budetini honvédtisztek meg éppen mindennaposak voltak.

Klivényiné már hetek óta beteg volt, negyven fokos lázban feküdt, midőn egy délután füttyö-részve jött haza az írnok a hivatalból.

- Apolka - szólt -, egy derék, finom úrral ösmerkedtem meg a napokban. Egy igazi főúrral, aki az utcán látott téged és nagyon megtetszettél neki. Azt mondja, olyan vagy, mint Tündérszép Ilona. Egy kedves, jó bácsi az, aki két jegyet vett a mi számunkra a színházba. Csinosítsd fel magadat, Apolka, mert elmegyünk. És légy nyájas iránta, gyermekecském.

Apolka szabadkozott, hogy a nénit kell ápolnia.

- Igaz-e, néni?

De a néni nem felelt, a szegény, kiaszott asszony átlátszó sárga arcbőrrel, öntudatlanul feküdt vánkosain.

- Csitt, egy szót sem, meg kell lennie - felelte Klivényi keményen. - A szomszédasszonyt, a Kubiknét elhívjuk, az fog vigyázni a betegre. Mi haszna volna annak, ha itt zörögnénk az ágya mellett? Ha az isten akarja, hát nélkülünk is meggyógyítja. No, hát nem igaz?

Kubikné, egy bagolyképű özvegy tímárné, eljött este.

- Vigyázzon, Kubikné - rendelé az írnok -, és ha vizet kérne, adjon a betegnek, ha pedig egyebet kérne, azt is adjon, ha talál.

Azután karon fogta Apolkát és elmentek.

- Szépen, magasan tartsd a fejedet, délcegen lépkedj, szívecském, hogy lássanak, hogy bámuljanak. Kijebb dülleszd egy kicsit a melledet... Hm, értem azt a selyma Ádámot, hogy ilyen nagy étvágya volt az almákra. Így ni. Így vagy te gyönyörű.

Zártszékhelyeik voltak, mindjárt az első sorban. Az idegen úr már várta őket; finom arcú, előkelő magatartású férfiú volt, már egy kicsit idős, de élénk és ruganyos. Nagyon, nagyon kedves úr volt, minden szava ropogott és olyan édes volt, olyan kellemes volt, mint a cukor.

Felkelt, mikor az Apolka jött és bemutatatta magát.

- Én báró Behenczy Pál vagyok.

S mindez olyan előkelően, finoman csengett, a cipője talpa recsegett, a monoklija fénylett, ragyogott a szemén, s a zsebkendőjéről, az egész ruhájáról rezeda-illat áradt szét a környéken.

A leányka félénken húzódott el tőle, lopva tekintett rá és megborzongott, ha megszólította, pedig egyre megszólította; összerezsent, felelt kurtán, idegenszerű hangon, olyan furcsának tetszett neki a saját hangja, hogy rá nem ösmert, aztán figyelt, figyelt a darabra, melynek az volt a címe: »Mátyás király lesz«. Ah, milyen szép volt a kis Mátyás virágos, szoknyás köntösében, hát még az anyja, a fölséges Szilágyi Erzsébet, ki egy közönséges paraszthalinát viselt, mely arany papiros-szalagokkal s apró, szinte papírból kivágott csillagokkal volt díszítve.

A második felvonás utáni közben eltűnt a báró és csakhamar egy csomag bonbont és cukros mandolát hozott Apolkának.

A leány Klivényire nézett, hogy elfogadhatja-e, az beleegyezőleg hunyorított a szemével. Apolka azonnal ropogatni kezdte a mandolákat, fogacskáit az alabástrom fehérségével ragyogtak a sötétpiros színű ajkak között.

- Ah! - sóhajtott fel minduntalan. - Haza kellene már mennünk, bácsika. A néni talán nagyon rosszul van.

Klivényi bosszúsan felelt rá:

- Ugyan ne prézsmítálj örökké! A néni olyan szívós, mint a macska; nem lesz semmi baja, ha a házon hajtód is át. Ha már itt vagyunk, nézzük végig a darabot. Sőt tovább megyek; ha a néni beteg, az annyit jelent, hogy nincs otthon vacsora, vacsorálni tehát elmegyünk a vendéglőbe.

- Én is, bácsika? - kérdé félénken.

- Te is, fiacskám.

A színházban ott volt Miloszláv is, aki a felvonásközök alatt átjött beszélgetni; előre mondott egyes részleteket a darabból, hogy negyvenezer ember fogja kikiáltani a kis Mátyást királlyá a Duna jegén.

- Oh, de gyönyörű lesz! - kiáltá Apolka elragadtatva, ki együtt érzett a rabságban levő Hunyadi-gyerekekkel.

Azt is megújságolta Miloszláv, hogy a primadonna miatt holnap párbaj lesz a Szmialovszky Antal és Kalina Gyuri között, és hogy ma az egész színész-trupp ott fog vacsorálni az »úri vendéglőben«.

- Mi is oda megyünk, Miloszláv. Reménylem, velünk tartasz?

- Természetesen.

- Ha megengedik - szólt közbe Behenczy Pál -, én is önökhöz csatlakozom.

- Nagy szerencse lesz - felelte Klivényi és bemutatta Tarnóczy Miloszlávot a bárónak.

Előadás után négyen foglaltak el egy sarokasztalt. Behenczy francia pezsgőt hozatott és »Zsolna legszebb virágáért« üritette poharát.

- Istenemre mondom, szeretnék még egyszer huszonötéves lenni. Mit szólna hozzá, szépséges kisasszonykám?

Apolka semmit sem szólt, csak a szemét sütötte le.

- Annyi idős az ember - mondá az írnok vidáman -, amennyinek érzi magát. Igyunk, urak. Szervusz, Miloszláv! Te is kóstold meg, kis egérkém, legalább a szájacskádat nedvesítsd meg. Ugye jó? Mi? Hopp, nini, lebomlott a frizurád, Apolka.

Egy fél hajkéve hullt le a vállaira, az írnok megfogta és megdörzsölte az ujjai közt, mint a szövetet szokta a kereskedő, aztán jelentőségteljes pillantást vetvén Behenczyre, a nyelvével csettentve mondá:

- Finom dolog!

Miloszláv felugrott indulatosan:

- Klivényi, pofon ütlek!

Ez a szó végig fölháborítá Klivényit: olyan vörös lett, mintha karmazsinbőrből volna az arca.

- Te? Engem? Egy Klivényit? Egy tejfelszájú fickó egy Klivényit? És miért? Hát mi közöd neked a leányhoz? A leány az enyém, én tartom, azt teszem vele, amit akarok. (Felgyűrte a kabátja ujjait.) No, gyere hát, ha mersz!

E feleselést csak részben hallotta Behenczy, mert a budetini honvédparancsnok elmenvén asztaluk mellett, megszólítá:

- Jó estét, Pali! Hol veszed itt magadat?

Behenczy fölkelte az asztaltól és udvariasan rázta meg kezét.

- Eljöttem egy kicsit szórakozni Zsolnára.

- Úgy? - tréfálózott a parancsnok, egy oldaltekintettel a pezsgősüvegekre. - Te már, amint nézem, benne vagy a *júliusban*.

- Nem még. A július érintetlen. Jó gazda vagyok. Most csak a várharangokat adtam el. Abból tart még. Mert csak rátában fizetik azok a gazemberek.

- Az ördögbe is - kacagott a parancsnok -, erről már hallottam valamit a fiadtól.

- Ah - szólt cinikus mosollyal, néhány lépésnyire kísérve a parancsnokot, ki a tükör alatti asztalhoz tartott, ahol a tisztek ültek -, hol találkoztál a pulyámmal?

- A nedeci várban van, az unokatestvéremnél.
- A bolondnál. Haragszik?
- Mulat. De úgy látom, te is azt teszed, vén selyma. Ej, no, hol szedted fel azt a kis virágot?
- No, ugye, fölséges egy csirke. Úgy véletlenül bukkantam rá.
- Olyanfőle?
- Az lesz. Én istenemre mondom, ha most a kezemben volna az ötezer forintom... De nézd meg csak jól, milyen termet, milyen arc, milyen idomok...

Oda tekintettek, de már akkor az egész közönség is oda bámult az ádáz jelenetre, mely már-már harciássá kezdett kifejlődni. A fiatal Tarnóczy felkapott egy poharat és a Klivényi arcába vágta, erre Klivényi se volt rest, felhorkant, mint egy megvérezett bika, fölemelt öklével rohanva Miloszlávra. »Jaj, ne bánts, ne bánts!« - kiáltá elhalványodva Apolka és Miloszláv elé vetette magát.

- Agyon taposlak, te béka! - ordítá az írnok s feldöntvén széket, asztalt, megragadta a lány haját és a saját keze körül fonva a csillámló arany fonalat, ellódítá szegény gyermeket, ki zokogva tántorodott a falnak, a másik kezével pedig fojtogatni kezdte a fiatalembert.

A korcsmáros, a csaposlegény és a vendégek közül is néhány ismerős odaszaladt, a verekedést megakadályozni, mikor egyszerre felrántotta a vendéglő-ajtót az öreg Kubikné, a tímárné, s utat törve magának Klivényihez, lihegő hangon kiáltá:

- Meghalt a nemzetes asszony, meghalt, meghalt.

Rögtön megösmerte a Kubikné huhogó hangját, s eleresztette zsibbadtan a Miloszláv nyakát. »Meghalt«, motyogta és bambán nézett maga elé.

Látta képzeletében a kiaszott hullát, a sovány kezeket, a vékony arcot, mintha egy jégcsapot húzgálnának keresztül a derekán, eszébe jutottak a temetési költségek s elkáromolta magát. Azután Miloszláv felé fordult, s újra kigyúlt szemeiben a düh. »Szerencséd, hogy meghalt«, hörgé.

Majd lehajtotta a fejét, alázatosan, mint egy keresztényhez illik, s lassú léptekkel ment a ruhafogashoz a kalapjáért.

- Menjünk, Kubikné! (Kihúzta lófejekkel mintázott zsebkendőjét, megtörülgette izzadt homlokát, mintha hirtelen eszébe jutna, a szemeit is.) Isten akarta így! Bizonyára ő akarta. Jer, Apolka!

A leányka keze után nyúlt, de az hidegen húzta el a magáét.

- No, ne haragudj, ne okoskodj, hiszen nem akartalak bántani.

Megfogta a vállát és erővel vonszolta, nem bánta, mint egy fadarab, nem érzett, nem gondolkozott, csak sírt, sírt, hangosan, keservesen. A szegény Miloszlávnak majd a szíve szakadt meg miatta.

Behenczy utánok szaladt az ajtóig.

- Igen sajnálom, Klivényi úr, igen sajnálom. A viszontlátásig, szép Apolka.

Apolka nem felelt, hanem az írnok visszafordult s egy pillantással két pezsgőspalackra a hűtőben, fájdalmasan felsóhajtott:

- Szegény Zsuzsanna, szegény Zsuzsanna, de rosszkor haltál meg!

Künn sötétség volt, barna felhők úsztak az égen, az eső lába lelógott, és minthogy a naptár szerint holdvilágnak kellene sütnie, még a piacon se voltak meggyújtva a petróleumlámpák; de a levegő langyos volt, majdnem fülledt, egy levél se zizzent a fákon. A toronyóra tizenegyet ütött vastag, kongó hangon. Ilyenkor már semmi élet nincs Zsolnán, csak ahol betegnél virrasztanak, ott ég a gyertya. Az utcák néptelenek, csak egy-egy egerésző macska suhan el világító fényes szemekkel, kinyújtózott testtel.

- Nem ártana egy lámpás, Kubikné! - szólt az írnok a vénasszonyhoz, ki minduntalan megbotlott a hepehupás talajon. - Te pedig, Apolka, kapaszkodj a karomba, mert én úgy tudom az utat, hogy bekötött szemmel is hazafutnék, olyan gyakorlatom van.

(Hogyne, húsz év óta mindennap megteszi ezt az utat holtrészezen is.)

Apolka félt. Még sohase látott halottat és a nénire gondolt, aki most halva fekszik, de a lelke elröpült. Úgy érezte, hogy amint lép, mindenütt mellette húzódik egy árnyék és az is lép egyet: a néni lelke. Ösztönszerűleg odakapaszkodott a férfi karjába.

- Így, így - mondá az írnok lágyan -, ragaszkodj hozzám, hiszen már nekem sincs senkim. A Zsuzsanna itt hagyott. Jó asszony volt, türelmes asszony volt, de úgy látszik mennie kellett, hát elment. Talán, ha tartóztatom szegénykét, ha orvos lett volna kéznél, ha megboldogult apád életben van, ki tudja, talán maradt volna. Egyébiránt mit tudnak az orvosok? Semmit se tudnak. És végre is, mit ért volna Zsuzsannának a maradás? Semmit. Szinte azt mondhatom, hogy jól járt, és ha meggondoljuk a dolgot, Apolka, még talán te is jól jártál, mert... mert...

A leányka karját közelebb szorította magához és megállt a Wurda-ház előtt, mint aki valami fontosat mond, titokzatos, lassú szavakkal.

- Mert látod, azelőtt semmit sem adhattam, nem volt semmim, de most már, ha akarom, *nevet adhatok neked*.

Apolka, bár nem igen figyelt a szavaira, mintegy ösztönszerűleg hökkent meg, s szinte akaratlanul kérdé:

- Mit tesz az, nevet adni?

E pillanatban a Wurdáék körisfáján, melynek ágai áthajlottak a szomszéd utcába (ahol Klivényi lakott), egy halálmadár kezdte kiáltozni borzalmasan: »kuvik, kuvik«. Az írnok a ruháján keresztül is érezte, hogy a leányka reszket. Lehajolt hirtelen és egy követ vett fel a földről, aztán a fára hajította:

- Hess, gyalázatos! Ne ugass! Hiszen már elvitted!

De a leányka nem a kuviktól reszketett, attól az előbbi egy szótul fázott, annak a rettenetes magyarázatnak az előszelétől, ami következett.

- Hogy mit tesz az: nevet adni? Hát az azt teszi, szívecském, hogy valaki légy a világban. Hogy állásod, rangod legyen. Mi vagy te most? Egy porszem, egy semmi, akit eltáposhatnak. De ha én nevet adnék neked, akkor volnál nemes Klivényiné, és az már valaki. Hát érted-e már?

- Nem értem, bácsika - dadogta a leány -, mert hiszen csak a felesége lehetne Klivényiné.

- Hát persze. Hiszen éppen arra gondoltam, kis bolondom, ha már te veszed ki a szájamból.

- De az nem lehet... nem lehet - rebegte fojtott, elhaló hangon.

- No, ugyan miért? - pattant fel az írnok. - Beszélj őszintén.

Egy hangot se volt képes Apolka kiejteni, melle zihált, levegő után kapkodott.

- Hát mégse szólasz? Akarom, hogy felelj...

- Hát azért, bácsika, hát azért, mert én még nem vagyok nagyleány. Hiszen még én kicsi vagyok és... és...

- Értelek, azt akarod mondani, hogy én meg öreg vagyok. Persze, hogy persze. De hiszen én ezentúl is csak apád maradok, te kis csacsi. Apád, aki rólad gondoskodik. Miattam azt szeretheted, akit akarsz, én csak a nevemet adom, én csak egy áldozatot hozok neked... Jó lesz-e így?

Egy-két lépést mentek szóttanul, éppen a halottasház kerítéséhez értek már, a néni árnyéka még mindig ott lépkedett, ott suhogott a leányka balján.

- Nos, jó lesz-e? - kérdé újból Klivényi türelmetlenül, míg elöl Kubikné a kapuajtócskát nyitogatta -, mi a feleleted, Apolkám?

- Ez - kiáltott fel hirtelen elhatározással.

De már akkor kirántotta karját a Klivényiéből, s rohant, rohant lélekszakadva az éjszakában. Kip, kop! dobogtak a kövek kis cipői alatt, amerre futott.

Az írrok alig bírt szóhoz jutni meglepetésében. - Megállj, megállj! - ordította azután. És ő is utána iramodott. De pocakos teste nem volt a futásra berendezve, meg-megállt kifújni magát, biztató szavakat hangoztatva utána:

- Hiszen csak tréfáltam! Semmi se igaz. Becsületemre mondom, nem igaz. Gyere vissza, kis rozmaringom!

Majd újra szaladt egy sort és újra kiáltá: »Hiszen csak tréfáltam, nem igaz semmi sem!«

A karcsú alakot elnyelte a sötétség, sehol se látszott, sehol se hallatszott már semmi nesz. Ki tudja, hol fut már! Vagy talán meghúzódott valahol a kapuk alatt, a sövények mellett.

- Gyere, gyere, Apolka!

Hallgatódzott minden felhívása után. Mély csend volt. Semmi válasz nem jött, csak a Trnowszky Péter udvarából felelte gúnyosan egy kakas: kikiriki!

*

Rebernyik János, a Blázy polgármester úr hajdúja, vidrafogásra indult az éjjel. Ő találta meg Apolkát elájulva a Vág partján. Mikor felloccsolta, a leány rimánkodott neki, hogy hagyja beugrani a Vágba.

Rebernyik azonban nem engedte.

- Nem hagylak, kis lányom, mert én keresztény katolikus ember vagyok, s ezt a vallásom tiltja. Te tán lutheránusnak néztél engem? Nem, nem, hazajössz velem. Jobban szerettem volna egy vidrát vinni haza, de így is jó. Hogy nem jössz? No, azt szeretném én látni! Hát tudod te, hogy kivel beszélsz? Rebernyikkel, a hatalom emberével.

Elvitte erővel a városházára és a polgármester úr szobájában terített Apolkának ágyat a hajdúköpenyegekből.

Mikor aztán reggel a mai vásár miatt a szokottnál is valamivel korábban dőcögött be hivatalos helyiségébe a polgármester, ezüstgombos botjával ütögetve maga előtt a földet és garádicsokat, hogy előre érezzék, ki jön, bezzeg felette elcsodálkozték vala, hogy valaki fekszik a díványon. Talán valamelyik szemtelen korhely írrok? Hanem, amint jobban odanézett, látta, hogy ilyen gyönyörű írrokot isten még nem pingált erre a világra; de meg a csapadékos, nedves

perkál szoknyácska is kilátszott lent a pokróc alul. A formás, keskeny lábacskák egymáson keresztbe téve pihentek. Az egész szobát betöltötte a szűz, üde test kilehelése, a frissen szűrt tej illatához hasonló.

A polgármester becsengette Rebernyiket és halkán kérdé:

- Ki az ott, te? Nem merem felköltetni.

Rebernyik aztán elbeszélte, hogy az bizony a Trnowszky doktor árva leánykája, az Apollónia, hogy miként találta meg, és miként akarta magát előlni a Vágba.

A polgármester lelkiismerete megmozdult: »Egy kicsit könnyelműen vettük a sorsát«, mormogta, majd megdicsérte Rebernyiket:

- Derék fickó vagy, öreg, hogy megmentetted. Ne, itt van egy szivar!

Kihúzta a tárcáját, de szivarjai közt hiába keresett kurtát, hát egy portorikót volt kénytelen adni, de hozzátette: »Ilyet a király se szí«.

A beszélgetésre felnyitotta szemeit Apolka. Nagy, fényes szemek voltak azok, mosolygók, frissek, édesek, mint a hajnal, arcán fényes, szelíd pír ömlött el, mint a hullámokból kelő Aphroditéén - mert ő is a hullámokból jött, ragyogó álmok közül. A »tegnap« csak egy régmúlt volt, messze az álmok mögött. S amint a rózsás álmok oszlottak, szálltak, még ott csillámlott visszaverődésük arcán, ajkai körül; csak midőn végképp elillantak, kapcsolódék össze hirtelen a »tegnap« a mához, és Apolka elkezdett egyszerre hangosan sírni.

A polgármester odaült hozzá s gyöngéden kikérdezte élete sorját. Apolka mindent elmondott őszintén. A becsületes öreg úr meg volt hatva és fel volt háborodva.

- No, semmi az - vigasztalá. - Minden jóra válik, még ma gondoskodom, hogy elhelyezzelek valahová, valami becsületes emberekhez, ahol jó dolgod lesz. Tudsz-e dolgozni?

- Senki se tanított - felelte szomorúan.

A polgármester nagy fejkavarások között vette a kalapját, botját (mint mindig, ha halaszt-hatatlan dolga volt).

- Hát csak maradj itt, míg nem intézkedem. A Rebernyik majd reggelit hoz a kávéházból. Én meg addig nyakamba veszem a várost.

Lement mély gondolatokba merülve, kavargó tervekkel fejében, a piacra. Az úri vendéglő előtt néhány úr sörözött és a budetini tisztikar. A honvédparancsnok megszólította. Éppen panaszkodni kezdett, hogy milyen furcsa eset történt vele, egy szép leány hogy akarta magát a vízbe ölni, aki most már el kellene helyeznie (így van az, ha az embernek nincsen családja; mindjárt magamhoz venném), mikor egyszerre csak óriási csapat gyerek, asszony és ember kezd futni Budetin felől a piacnak, őrült lármával, jajveszékeléssel:

- Jaj, jön a muszka! Jön a muszka!

- Megbomlottatok? - kiáltott rájuk a polgármester.

- Nyakunkon az ellenség! - csörtetett most elő egy városi hajdú és jelenté: - Egy egész tábor jön!

S valóban e percben a toronyban is elkezdte félrekongatni a harangot a vén toronyőr, Harubcsó Pál.

A polgármester bosszúsán intett fel neki a kendőjével, hogy hagyja abba.

- Nem szégyenlitek magatokat, szamarak! Bizonyosan egymást bolondítjátok el.

Egyre több-több ember jött futva, némelyek batyuban cipelve hátukon a holmijukat, siránkozó nőket szétszórt hajjal, megrémült gyermekeket, mankóval szaladó aggastyánokat lehetett látni. A gyolcsosok, vargák és mézeskalácsosok, akiknek a budetini úton voltak a sátraik, kezdték portékáikat nyakra-főre behányani a ládáikba.

- Nézzen csak oda, polgármester uram!

S ím, a fölhevített porfelhőből csakugyan kezdett kibontakozni egy magyar ruhás vitéz, ágaskodó paripán, kivont, villogó karddal. Utána valaki egy zászlóval, s a háttérben beláthatatlan barnaságban gomolygott valami tömkeleg. Ágyúszekerek nehéz, tompa dobaja lüktetett messziről...

A honvédparancsnok felkiáltott:

- Macska legyenek, ha ez nem az én rokonom, gróf Pongrácz István, a hadaival!

HARMADIK RÉSZ A TÚSZ

Igen, ő volt, s utána húzódék gazdag színpompában, hadias mozgalmasságában az egész tábor; gurultak a nehéz szekerek, ficáinkoltak a paripák, csillámlottak a dárdák és lószerszámok, s pergett a dob, felharsantak a lapusnyai híres trombiták.

Minden lélekemelő volt és zordon, csak az élelmezési szekér lőcseiről csüngő oldalszalonnákban tett kárt a ragyogó verőfény, mert azok megolvadva csurogtak, két egyenletesen futó zsírvonalat hagyva az út porában.

Pongrácz gróf a vendéglő elé érve, kardjával tisztelgett a honvédparancsnoknak, aki már messziről integetett neki.

- Hová, háová, István? - kiálta rá vidáman a honvédparancsnok, ki hozzá volt szokva, hogy a gróf hadgyakorlatokat tartson. De hogy egész Zsolnáig eljött, ez mégis feltűnt neki.

Pongrácz István megállította szép fekete lovát, s kemény, ropogó hangon felelte, amiképpen illik egy haragvó hőshez, villámló kardjával megfenyegetvén a messze kéklő zólyomi hegyeket.

- Beszterce ellen megyek, rokon.

- Ne beszélj!

- És vissza sem jövök, míg kő kövön marad, míg nem lesz egyenlő a földdel, s míg a területét sóval be nem vetem, hogy még fű se nőjön az egykori helyén.

A honvédparancsnok megijedt, mert szerette István grófot, de megütközését elárulni nem volt célszerű; egykedvűen látszott hát simogatni agyagsárgás harcsabajuszát.

- No, ez komoly dolog, de miért haragudtál meg annyira Besztercére?

- Megsértettek, vérig sértettek - felelte István gróf -, és még egyéb is van a dologban.

- Egyéb is? - kérdé rendkívüli érdeklődéssel. - Ugyan no, szállj le egy kicsit, igyunk meg egy pohár sört és beszélj el a sérelmedet.

István gróf hüvelyébe dugta a szablyáját, azután lepattant a nyeregből és odaszólt Kovács uramnak, az adjutánsnak:

- Nyargaljon végig kegyelmed és közölje a hadakkal a parancsot, hogy legyenek veszteg egy darabig, és mivelhogy békességes városba érkeztünk, harácsolni, zsákmányolni nem szabad. Senkinek se bántsák se ökrét, se szamarát, se szolgáló leányát és semminemű jószágát.

Ezzel kezét fogott sorba a tisztekkel, a jelenlevő Blázy polgármesterrel, aki régi barátja volt, és akit most is legott biztosított, hogy Zsolna városának semmi bántódása nem történik, majd karonfogta, és mindnyájan megindultak a vendéglő különszobájába. De bár a hátulsó szekeren guggolt Pruzsinszky Szaniszló, hamar észrevette éles sas-szemével a történendőket s nem sajnálta elindítani lábát, hogy ő is odaérjen s hozzájuk csatlakozzék. Nemsokára jött Kovács várnagy is jelenteni, hogy a parancsot kiadta, úgyhogy az extra-szoba küszöbénél még elcsíphette a budetini parancsnokot egy bizalmas suttogó szóra.

- Jaj, beszélj rá, méltóságos uram, valahogy az urunkat, az isten megáldja, hogy ne menjen, hogy mondjon le az eszeveszett tervéről (de istenem uram, hogy is ragadhat meg ilyesmi az eszében), mert isten úgy segítjen, megfogdosnak bennünket Besztercén és egyenesen Budára visznek a bolondokházába.

- Magam is azon töröm a fejemet, Kovács uram. Majd meglátjuk, hogy mit csináljunk.

Utánuk nyitott. Egy nagy tágas szoba volt ez, egyetlen óriási asztallal: a vendéglős, Jágovics Bogdán, egy lelógó bajuszú, fényes olajbarna arcbőrű örmény, egészben olyan kinézésű, mint egy szurokba mártott patkány, ezt a feliratot csinálta rá: »Úri söröde«.

Jágovics úr élelmes ember volt, ami már abból is kilátszott, hogy a szokásos Gambrinust (a legismertebb királyt a földgolyóbison) úgy »gazdálkodta« meg, hogy a saját édesapját festette le egy habzó sörserleggel a falra, így érvén el kettős célt az öreggel, aki amellet, hogy mint tiszteletreméltó ős tündökölt a falon, öröme az unokáknak, egyszersmind fia üzletét is szolgálta, mint sörivásra ingerlő agent provocateur. De, minthogy a néhai Jágovics úr híres kereskedő volt Zsolnán, meghagyta a piktornak, hogy kereskedői volta is okvetlenül meglátszassék, ami aztán akként oldatott meg, hogy a nyakába egy mérő serpenyő volt akasztva, az ölében pedig egy váltóúrlap. No, már nagy kópé lehetett az a piktor.

De még nagyobb volt Pruzsinszky, mert amíg a sört elhozták (»Ex frissibus« - kiáltá az élő Jágovics úr a nagy urak láttára a pincéreinek), addig egy széket húzott magának, hogy a magasan lógó néhai Jágovics urat elérje, s kihúzáván a zsebéből a ceruzáját, egy hirtelen ötlettel odaírta a váltóúrlapra: »Elfogadom: Pruzsinszky Szaniszló.«

Lett nagy derűtség, István gróf hahotázott, mint a zuhogó patak, még a könnyei is meg-eredtek, s mire a friss csapolású sört behozták, egész vidáman kezdte elbeszélni Estella szökését a Behenczy-fiúval, akik Besztercére menekültek, de a város nem akarja őket kiadni, meg kell tehát fenytetni stb.

No, ez úgy volt elmondva, hogy lehetetlen nem inni egy pohár bort a Pongrácz-fegyverek győzelmére. A sör csak a németnek való, koccintani se lehet vele. Hozassunk egy kis vörös bort! Finom vágújhelyi van a Jágovics pincéjében.

A villogó, szikrázó gránátpiros bornál aztán szó szóba fűződék. »Ej, ej, az a gonosz Estellácska!« A honvédparancsnok az asszonyokról kezdett mesélni. Egyik nagyobb pillangó, mint a másik. Nagy téma ez. Kivált ha a honvédparancsnok kezeli, kinek kapitánykori híres kalandjait roppant szerette hallgatni István gróf. A velencei esetet a Canal Granden, mikor a férj léptei közelednek a kontessz budoárjához, s a kapitány kénytelen volt kiugorni mezítláb az ablakon a kanálisba. Hanem ehhez persze hozzá kell képzelni legalábbis - az olasz eget.

A tisztek sokszor hallották már, István gróf is, de azért mégis tetszett neki, Pruzsinszky meg éppen el volt ragadtatva.

- Bravó! bravó! - mondá István gróf és koccintott. - Világéletedben nagy lurkó voltál, édes rokon! Hanem most már halljuk a pozsonyi asszony történetét.

- Restellem a polgármester ősz haja miatt - évelődött a parancsnok, bajuszát pödörgetve.

- Hagyd el, bátya - vágott közbe István -, jól esik a mellének. Igaz-e, Blázy?

Blázy ráhagya mosolyogva.

A kedve nőttön-nőtt, a palackok ürültek, a poharak csengtek, István gróf az ablakhoz ment és kikiáltott valamelyik emberére, hogy küldjék a lapusnyai bandát.

A parancsnok azalatt odahajolt Blázy fülébe súgni:

- Itassuk le mindenáron. Van egy jó tervem.

Az visszahunyorított a becsületes macskaszínű szemeivel.

- Hollá, urak, halljuk már azt a pozsonyi asszonyt!

- Halljuk, halljuk!

- Bogdán, bort! A legénységnek egy hordó pálinkát. De mármost igazán halljuk a pozsonyi asszonyt!

- Adjatok előbb egy cigarettát! Így, mármost jól van. Pozsonyban feküdtünk, nem is emlékszem már, hányadik esztendőben. Gyönyörű huszár voltam. Pruzsinszky megmondhatja. Igaz-e, Pruzsinszky? Mert Pruzsinszky ösmert akkor. Ösmert, mert sok pénzem volt. Elég az hozzá, egy tisztességes családnál voltam beszállásolva, bizonyos Vinkóczynál, ha jól emlékszem. A vámnál hivataloskodott a szegény ördög. Szép, fiatal asszonya volt, karcsú, mint az őzike, fitos orrú (az orroknak ez a fajtája mindig ingerlően hatott rám), de olyan szende, ártatlan és szemérmes, mint egy madonna. Már hetekig voltam ott s alig láttam, de ha láttam is, észrevétlenül tudott elsuhanni előlem; ha köszöntöttem, biccentett a fejével s lesütött szemekkel menekült megszólításom elől... Rá sem gondoltam többé, midőn egy nap Bécsbe rándulok. A kupéban egy gyönyörű asszony ült, teljesen kifejlett szépség, a hervadás bizonyos poézisével. A Balzac asszonyaiból egy kedves darab, a harminc és negyven közt, a tudás minden bájjával megkent asszonyka. Higgyétek meg, fiúk, hogy nagyon beleszerettem. Pedig az nagy szó, ha én mondom, abból az időből, mikor úgy szálltak rám az asszonyok, mint a legyek a mézre. - Hiszen te ösmertél, Pruzsinszky.

- Tovább, tovább!

- Elkezdtem neki udvarolni, egyre tüzebben, hevesebben. Csak fogadta, fogadta eleinte és maga is visszakacérkodott egy kicsit, de mikor aztán látta, hogy nem tréfálok, bevallotta, hogy ne fáradjak, mert őneki egy imádottja van Bécsben, éppen most is ahhoz megy. S olyan ügyesen tudott lehűteni s átterelni a beszélgetést közönyös dolgokra, hogy csoda. Megkérdezte, hogy hínak, mint vagyok megelégedve Pozsonnyal, s hol, kinél lakom. Megmondtam, hogy ki vagyok és hogy valami Vinkóczyéknál lakom. »Vinkóczyéknál? - szólt meglepetve - hiszen ott igen csinos asszonyka van.« Mit ér - feleltem bosszúsan -, az egy szent, azzal semmit sem lehet kezdeni. A szemem közé nevetett: »No no, csak próbálja meg, kapitány!« A fejemet ráztam, hogy hasztalan, de ő csak egyre mosolygott hamiskásan és midőn kiszálltunk Bécsben az indóházban, odasúgta fülembe: »Jobban tudom én azt, kapitány, mert az én leányom a Vinkóczyné«.

- Pompás história! - lelkesedett Pruzsinszky.

- Rosszabb vagy Boccacciónál! - vélte nagy hahotával István gróf.

- De hát a folytatása! - sürgették a tisztek.

Mire a parancsnok leöblíté torkát egy pohár borral, megtörülgette óvatosan a nagy bajuszát; csillogó, kékes szemei kialudtak, mintha egy bántó szó koppantaná el lángjukat, homloka redőkbe gyűrődött, széles tenyerét szívére tette bűnbánón, s méltóságteljesen, de mégis szemrehányóan förmedt a tisztekre:

- Uraim! Én tetőtől talpig gavallér vagyok.

Erre a mondásra megint koccintani kellett, s István gróf intésére ráhúzta a lapusnyai hadi banda a Rákóczi korából maradt híres nótát, magyarba vegyített tót szöveggel:

*Mikor még én kuruc voltam Rákóczi vojnában,
Jártam szattyánból varrt cserveni csizmában.*

Ilyen vigadozás közben elmúlt a dél és megéhezének mind az urak, mind a hadak. Kovács jelentette, hogy a hadsereg enni akar.

- Hát vonuljanak valami térségre és főzzenek gulyáshúst a katlanokban. Egy ökröt ki kell fogni valamelyik társzekérből és meg kell enni.

A Vág mellé vonultak a hadak, annak a hancsikos, hompos partján gyújtottak tüzeket s ütöttek tanyát. Az urak pedig a vendéglőben ebédeltek, megoldott nyelvekkel folytonos rózsás humorban, mely csak fokozódott ebéd után. Aranyos köd szállott alá a dīb-dáb földi bajokra, keservekre, mikor a feketét is behozták és rágyújtottak a Jágovics által *megnemesített szivarokra*. Jágovics ugyanis rendesen megvette a Motesiczky úrfiaktól a finom havanna szivarok dobozait, tíz krajcárért darabját, s e dobozokban, melyek évekig tele szedték magokat a drága havannaillattal, kassai négyeseket nemesített... (Ilyet is csak egy örmény eszelhet ki.)

Ha a bor gőze sírásó, a jelen bánatát elföldelő, piktor a szivarfüst, a jövő képét verőfényesen színező. Csak úgy bugyborékol a jókedv. Pruzsinszky ledobta dolmányát és egy ingujjban kezdte járni a »podzabucskit«. Hip-hop! Hip-hop! A parancsnok egyre biztatta a tisztjeit: Hajrá, mulassunk, bajtársak! S egyre tartotta szóval, adomákkal Istvánt, ki, mint otthon a várában minden ebéd után, most is lehozatta a társzekérről a pénzeszsákot és az ablakon kihajolva szórta a járókelők közé a kétgarasokat, ami itt még jobban ütött ki, mert a talaj a fogadó ezen ablaka alatt csátéval, csalánnal és »Mária koronájával«¹ volt benőve, s ugyancsak mulatság volt nézni, hogy a pénzre rohanó pór nép mint szurkálja össze magát a harapós növények között.

Ebben a pompás hangulatban kezdte Blázy is, a parancsnok is, nagy diplomáciával rávenni, hogy mondjon le a jóra való bányaváros lerombolásáról. Végre is egy olyan fehérszemély, mint Estella, nem érdemes arra, hogy egy várúr fölcihelődjék a seregével. Olyan perszónáért bizony nem való Besztercéig menni, piros vért ontani, dúlni, pusztítani. Hiszen minden nyomon akad olyan száz is.

De István gróf csak a fejét rázta gúnyos mosolygással:

- Nem az Estella kell. Utálok a nőket. Soha életemben egyet sem csókoltam, egyhez se vonzódtam (mert úgy van az, urak, Zrínyi Ilonával eltemették az utolsó asszonyt), de a jogomat nem hagyom a nyakukon, a sértést nem tűröm a címeremen; meg kell aláznom Besztercét.

Összehordtak aztán hetet-havat, mindent, hogy az okosabb enged, és arra is gondoljon István gróf, hátha Beszterce talál lenni erősebb, milyen szégyen éri a Pongráczok pajzsát.

Addig-addig beszéltek neki, egyik nagyobb elokvenciával, mint a másik, hogy lassankint elnémult. Kifogyni látszott az ellenvetésekből, mintha meglágyulna, mintha kezdené magát megadni, de csak a végén látták, hogy biz az szép csendesen elaludt. Elnyomta a sok bor, meg a sok beszéd.

- Makacs koponya - mondá Blázy. - Ezzel nem boldogulunk.

- Szép spektakulum lesz belőle, mondhatom, ha meg nem akadályozzuk - sopánkodott a parancsnok, ki Pruzsinszkyt is odaszólítá egy szögletbe tanácskozni. - Ki kell valamit gondolnunk, urak. Okvetlen tennünk kell valamit. Hátha sikerül.

A polgármester hitetlenül rázta a fejét:

¹ Gleditschia.

- Én rátok bízom, urak. Bennem úgy sincs lelemény. És időm még kevesebb van; gondoskodnom kell a lánykámról. Ebédet küldtem ugyan neki, de most még el kell valahová helyezni. A kánya vigye a dolgomat, kisvárosban a polgármester még helyszerző is. Nemsokára visszatérek, uraim!

Blázy uram kicsoszogott az ajtón, piros, mosolygós arcával, apró, húsos lábaival és sorra vette a jobb házakat, Apolkát ajánlgatva, csak estefelé tért vissza a vendéglőbe bosszúsan. A tisztek még mindig ittak, István gróf még egyre aludt.

- No, hát sikerült? - kérde a parancsnok.

- Dehogy! Hiába koptattam a csizmámat. Egy helyen nem kell, mert már nem elég kicsi a gyerekekhez játszópajtásnak, más helyütt nem kell, mert még nem elég nagy a munkára. Kurka fiskális a Róza lánya mellé keres társalkodónét, de az Apolka nem alkalmas, mert - úgymond - nagyon konfidens lenne, minthogy idáig barátnék voltak. Luby uraméknál nem fogadják be, mert nagyon szép és a fiók már lányok után nézeget. Egy ötödik helyen (Sztraka Györgyéknél) az asszony féltékeny. Egy hatodikon a férj kikapó. Szegény gyerek, no, azt ugyan megverték az istenek azzal a nagy szépségével.

- Tehát nem adtál túl rajta? - kérde a parancsnok.

- Mindenütt kikosaraztak.

- Hála istennek!

- Hogy-hogy?

- Mert a leány a tervünkhöz kell.

- Nem értem.

A parancsnok kihívta Blázyt a mellékszobába.

- Nagy dolgot fundáltunk ki azóta. Ez a Pruzsinszky nagy mester. Istvánt meg kell menteni. Istvánnak vissza kell fordulnia, de ezt nem teszi meg másképp, ösmerem a döllyfét, hacsak Beszterce egy hódító küldöttséget nem meneszt elébe és nem hoz Estella helyet tús gyanánt egy másik leányt; hogy ez addig nála legyen, míg a másikat visszaadják.

- De hisz ez lehetetlen! István gróf lehet bolond, de Beszterce nem az. Hol vegyünk mi neki besztercei küldöttséget.

- Hol? Nagyon egyszerű. Magamra vállalom, rendelni egyet estére.

Blázy nagy szemeket meresztett.

- Küldöttséget? Még ha ma belemenne is a város a tréfába, ide nem érhet már estére.

- Csak bízd rám. Este tizenegy órára itt lesz.

- Küldöttség Besztercéről?

- Nem éppen Besztercéről, de az mindegy.

- Nem értelek. Hát hol veszed?

- Egyszerűen megrendelem a színingazgatónál, Lengeffynél. Öt tagból állhat, tehát bele kerül huszonöt forintba. Ámbátor három színész is elég lenne. Az egyik füvet hoz tálcán, a másik földet, a harmadik lesz az orátor. De csak hadd legyen mégis öt. A hatodik lesz a tús, az Apolka.

- Nem, nem, az Apolkát nem adhatom - kiáltott fel, kellemetlenül érintve Blázy. - Kegyetlen játék lenne az ártatlan gyermekkel.

A budetini parancsnok kelletlenül vágta rosszul szelelő szivarját a falhoz, amelynek semmi nemesítés se használt, azután megfogta a polgármester kabátgombját.

- Ne okoskodj, Blázy. Azt szeretném én látni, hogy nem adnád a leányzót. Ha a Szent Erzsébet kötényébe esne, jobb helyre akkor se esne. Tudod, milyen István; erkölcsben szigorú, lélekben tiszta. Ételben, ruhában nem lát nála szükségét, nevelteti, még férjhez is adja. Jobban fog rá vigyázni, hidd el, mint a tulajdon szemefényére, hogy a hadi túsznak baja ne történjék.

- Hiszen igaz, igaz - hagyta rá Blázy -, de mikor mégis bolond. Bolondoktól sok bolond telik.

A parancsnok a fejét rázta:

- Nincs az ő elméjének más baja, csak a *vesania*; gyakran találkozol idős asszonyokkal is, akiknél egész betegessé fajul el a cicomázási ösztön. Átmegy a szertelenbe. István agyvelejét az ősök életmódja és fényessége impregnálja. Káprázatok uralkodnak fölötte. De ebben mi végre is laikusok vagyunk; csak egyet mondok neked, Blázy, hogy például a keresztes hadjáratok után mint ragály mutatkozott Európában e hadjáratok eszméje, levegője, fanatizmusa. Aachenben száz meg száz ember kapta egymástól a Szent Vitus-táncot. Ami valamikor ragály volt, hogy azt *ne* mondjam, *divat*, az ma sem lehet örűtség. Ne félj te Istvántól, nem bolond az!

- Jól van, jól - mosolygott Blázy -, a kedvedért most már nem félek attól, hogy bolond, de mit nyertél vele, mert most már attól félek, hogy nem bolond. S ha nem bolond, előbb-utóbb rájön, hogy megcsaltuk.

- Nem fog vele törődni, mint ahogy minden mániátikus ember tenné. Ott vannak a kleptománia betegek. Ha megakadályozzuk a kleptománikust valamelyes módon a lopásban, utána már nem bánja, mert nem az ellopott tárgyat akarta, hanem a pillanatnyi élvezetet, hogy lop. A rábeszélésnek nem enged, hogy ne lopjon, ha alkalom nyílik rá, de a lopás meggátolásáért nem haragszik, ha utólag tudja meg. Ösmertem egy püspököt Besztercén, akinek az anyja lopott, bár maga az öregasszony is jól tudta, hogy minden boltban lopni engedik a püspök meghagyásából, s hogy az ellopott tárgyakat egy óra múlva visszahordják az inasok a kereskedőknek. Lopott, mert egy csodálatos kényszer ösztökölte. Istvánt is egy csodálatos kényszer vezeti Beszterce ellen.

- Úgy beszélsz, parancsnok, mint egy doktor. Én végre is nem bánom, de semmi felelősséget se vállalok.

- No, én elvállalom. Hiszen okvetlenül bezárnák a bolondokházába, ha Beszterce alá eresztenők. S hogyan akadályozzuk meg egyébbel? Az okos beszédre nem hederített, hát szóljunk hozzá a *saját nyelvén*.

- A hódoló deputációval?

- Azzal; te pedig, édes öregem, eredj haza, és tanítsd ki a szép Apolkát, akit természetesen fehér ruhába kell öltöztetni, nemzetiszín pántlikákkal.

- Igen, de hol vegyük a fehér ruhát?

- Azon te ne búsulj. Majd mindent elvégez Pruzsinszky. Nagy lurkó az. Már azóta ott jár a színi-direktornál és nyilván nyélbe ütötte az egész parádét.

*

Míg vidáman fürdött a nyári délután verőfényében a szelíd Garam partján a szép öreg Beszterce város, nem is sejtve, nem is álmodva a feje fölé tornyosuló veszedelemről (talán csak most éntőlem fogja megtudni), addig Pruzsinszky Szaniszló mindent elkövetett a megmentésére. (Isten küld barátokat a szorongatottaknak.)

Lengeffy Elemér (hajdani nevén Nawratil Samu) kalandos természetű ember volt, aki még maga fizetett volna azért (ha pénze lett volna), hogy valami nevezetes csíny elkövetéséhez jusson, mert örökösen ilyenek után szomjazott, természetesen örömet vállalta a feladatot, Beszterce város magisztrátusát eljátszani, de amint látta, hogy itt valami haszon is lehet, föltette cvikkerjét, összeráncolta a homlokát és így szólt:

- Van-e hozzá valami szöveg?

Ha azt mondta volna Pruzsinszky, hogy van szöveg, ő azt felelte volna: »Hja, az nagy baj, mert azt meg is kell tanulni, az nehéz dolog, az sokba kerül, mert a többi négy színésznek is fizetnem kell, minthogy proporcióra dolgozunk.«

De Pruzsinszky így szólt:

- Szöveg nincs, de minek is? Mindössze egy pár szót kell mondani a szónoknak, hogy a nemes város meghódol, kegyelmet kér s addig is, míg az onnan elmenekült Estellát megkeríti, ezt a másik leányzót hozza túsul.

A Lengeffy szemöldökei felszaladtak egész a homloka közepéig.

- Tehát nincs szöveg. Hja, az nagy baj, mert akkor komponálni kell. Hiszen ha legalább szöveg volna. Aztán a négy színésznek is fizetnem kell, minthogy proporcióra vagyunk.

- Hiszen a többi négy színésznek egy szót sem kell szólítani. Azok csak szenátorok lesznek, átnyújtják a vizet, a földet és a füvet, meg a leányt.

A kis eleven, vézna emberke méltatlankodva terjesztette az ég felé a kezét.

- Az isten áldja meg, kedves uram, egy szót se szóljon többet. Ön nem ismeri a színészeket. Hiszen ha én azt mondom az embereimnek, hogy egy-egy szerepet kell eljátszanotok, amelyikben egyetlenegy szó sem fordul elő, hát meglincselnek és felrúgnak, hogy minek nézem én őket. Az émyegésig gögös nép ez! Jupiterre mondom, halálos veszedelemben forgok, uram. Vagy pedig fizetnem kell, mint a köles, legalább öt-öt forintot egynek-egynek. De még a kellékek beszerzése is pénzbe kerül.

Pruzsinszky dühbe jött:

- Ne prézsmítáljon annyit, Lengeffy, hanem mondja meg egyszerűen, mit akar. A kellékek megszerzése? Ne tegye magát nevetségessé! Földet, füvet és vizet. Ön egy fiskálisnál is rosszabb, Lengeffy. És azonfelül együgyű, mert azt hiszi, hogy egy balekkal van dolga. Pedig tudja meg, hogy már én is voltam komédiás. Nézzen csak meg jól.

Lengeffy csodálkozva meresztette rá a szemeit, azután egyszerre felordított és a nyakába borult:

- Oh, no! Jaj, no! Az ördög ismert volna rád, cimborá, Tarcsay László, ha nem szólasz. Persze, húsz éve, hogy elváltunk a Pataky József társulatától. Sok felhő vonult el azóta Albion felett. Egy tenger feküdt közöttünk és egy szakáll. Mert szakállt növesztettél, cimborá. Oh, én azóta is szerencsétlen vagyok. A természetben nincsen más vesztes, csak én, csak én.

- Jól van, jól, öreg - mondá Pruzsinszky, kibontakozva az ölelésből és elfogadva a pertut -, de térjünk a dologra, vállalod-e a dolgot, vagy nem?

- Vállalom, hogyne vállalnám, de bizonyos föltételek mellett.

- Hadd halljam őket.

- Hát igen olcsón csinálnám meg a komédiát, sokat engednék az árból, pedig szabott ár, barátom, szabott ár, ha az a súlyos föltétel nem volna, hogy az árva lánykát visszük a Pongrácz grófhhoz túsul. Tudod, az emberben mégis van valami, ami megmozdul, van egy kis lelkiismeret. Én ugyan nem ismerem a hajadont, de a szívem fáj, igazán fáj. Nem lehetne-e mással pótolni?

- Például?

Lengeffý elgondolkozott, hegyes borostás állát nyomkodva, azután behunyta apró szemeit és szelíden mondá.

- Például a feleségemmel.

Pruzsinszky kirúgta maga alól a széket és elkezdett kacagva keringeni a szobában.

- Jaj, üss hátba, hamar üss hátba, Lengeffý, mert asztmatikus vagyok, mindjárt megfúlok. Oh, akasztófára való kékszakáll! Hát a feleségedtől akarnál megszabadulni a mi révünkön? Nos, lássuk, mennyi esztendő és csinos-e? No, már nagy zsvány vagy, Lengeffý. De reménylem, nem igazi feleség.

- Tudod, amint nálunk szokás; most harminc éves, elég csinos, de...

- De meguntad, és már más van kinézve; értelek, Lengeffý.

- Látni akarod? Behíjjam?

Felugrott és kikiáltott: »Katharina!« - de Pruzsinszky a szájára nyomta a kezét.

- Nem, ne bánts! Maradjunk egyelőre az eredeti terv mellett. Meglehet, hogy reflektálni fogunk ajánlatodra, meglehet, de most még a kisleánnyal együtt megy az alku. Hát mit kérsz?

- Ötven forintot.

- Egy garast se többet harmincnál.

- Becsületemre mondom, nem lehet.

Pruzsinszky megfogta a kilincset:

- Hát ördög vigye, legyen harmincöt.

- Lesz negyven - szólta a direktor, a Pruzsinszky tenyerébe csapva.

- Harmincötnél nem mehetek tovább, csak annyira hatalmazott fel a budetini parancsnok. Így is öt-öt forint jut a színészekre, neked magadnak tíz, s mondjuk, hogy apró költségekre öt, összesen harmincöt forint.

- Hát a titoktartásért? - vágott közbe Lengeffý. - A titoktartás se lehet ingyen; azért is számíts fel öt forintot.

Pruzsinszky a fejét rázta.

- A titoktartásért semmit se fizetünk, hékás. Majd bolond vagyok én, ugye? Bátran beszélheted a dolgot holnaptól kezdve.

A lengyel (aki színész is volt valamikor) ravaszul mosolygott, jól ősmerte ő a maga emberét; olyan általános hazug hírében állott Lengeffý, hogy annak a fecsegése nem veszedelmes. Csodaszerű kalandjaival azon időkből, mikor mint szerződés nélküli vándorszínész végigkóbo-

rolta az országot, azon táplálkozván egész nyáron, hogy ahol legelő tehenet látott a mezőn, alájakuporodott és megszopta: úgy elrontotta örökre a szavahihetőségét, éppen csak az szükség, hogy ő mondjon el valamit, arra nézve, hogy azt senki se higgye.

Megállapodván a részletekre is, Pruzsinszky vígan sietett a vendéglőbe. Éppen jó szerencse, hogy az ébredő István gróf ott látta a környezetben.

A nap már alacsonyan járt, a Jágovicsék óráján kijött a kakukk és hetet kiáltott egymásután.

- No, ez bolond dolog - káromkodott a gróf, kitörölve szemeiből az álmot -, átaludtam az időt; de a »menetelés« végre is kellemesebb éjjel, mint nappal. Eredj, Pruzsinszky, add ki a parancsot, nyergeljen a tábor!

A honvédparancsnok közbeszólt:

- Megálljatok! Megállj, Pruzsinszky, nem mehettek! Nem eresztelek!

István gróf felugrott és a kardja után szaladt, mely egy szögletbe volt támasztva. Aztán felfortyanva kérde:

- Mit akarsz ezzel mondani? Erőszak ez, vagy mi?

A honvédparancsnok ünnepélyes pózba vágta magát:

- Üdv a fegyvereidnek, kedves rokon! Nem arról van itt szó, hogy én akadályozzalak, csak a hadi szokásokra akarlak figyelmeztetni, a lovagi erkölcsökre. Biztos forrásból jelenthetem, hogy Beszterce város táviratilag értesülvén haragodról és hadaid közeledéséről, még azon órában hódoló követtséget menesztett elédbe Zsolnára. A követtség útban van, azt tehát itt kell bevárnod.

Szemlátomást gömbölyödött arca, majdnem olyan pufók lett, mint Báthory Istváné a Matejko képén, s a szemeiben is megcsillant valami zöldes, diadalmas zománc.

- Megszeppentek hát a gyávák! Tudtam. Gondoltam. Nos, tehát bevárjuk őket a hadi szokások értelmében.

Egészen felvillanyozta a hír; mintha kicserélték volna, tett-vett, rendelkezett, legott összehívta Bakrát, Kovácsot és hadnagyait, haditanácsot ülni. A honvédparancsnok is részt vett a megbeszélésekben, ahol is sok szó és még több bor ontatott, a körül forogván az eszmék, hogy hol és miként fogadják a hódoló követeket. Pruzsinszky a hricsói dombot mondta a legalkalmasabbnak, ott a festői várromok mellett, lobogó fáklyák fényénél impozánsan venné ki magát a sereg, mert úgy lehetne elhelyezni, hogy nagyon soknak látszassék. Kovács uram a Vág partját ajánlotta (ahol most fekszenek a hadak), és ahol az égő fáklyák kísérteties fénysávokat vetnek majd a Vág tükrére.

Végre is szavazattöbbséggel a Kovács indítványa győzött, azon indokolással, hogy ez már azért is alkalmasabb hely, mert ha a követek netalán illetlenül viselnék magokat, mindjárt ott be lehet őket hajigálni a folyamba. De felmerült ott sok más kérdés is, a ceremóniára nézve. Csatarendben legyen-e a sereg, lovon üljön-e István gróf, vagy valami fatönkön? Igen ám, csakhogy a fatönkhez tigrisbőr kellenék, amivel be lehetne teríteni. Az pedig nincs, hát csak hadd üljön a vezér nyeregben. Meghányták, megvetették a legapróbb részleteket. István gróf előre megy, seregét elrendezi és élére áll, míg ellenben Pruzsinszky és Kovács uram a vendéglő előtt várják meg a besztercei követeket és elvezetik a táborhoz.

Úgy elröpült az idő, mintha madár volna, leszállott az éj csendesen, andalogva, kacérkodón, nem a nagy, nehéz, sűrű fekete palástját hozta, hanem lenge fátylát, melyen átlátszanak a föld bájai, a buja fák, füvek, virágok.

A Vág kéklő vizén ott szaladgál egy ezüst emberi képmás, a hold. Mintegy odalehelve reszket a füzek árnyéka a fodros habokon. A parton lobogó tábortüzek égnek. Néha egy-egy paripa nyerít fel. A tábortüzek körül marcona alakokra veti fényét, amint kékszegélyű piros lángra lobban a megbolygatott zsarátnok. Csend, nyugalom ül azonkívül a tájon, csak egy-egy tovaúszó, fával rakott tutaj hallat csobogást, mintha selyem vásznat hasogatnának suhogással, midőn egyszerre lódobogás hallik, megcsillan a lópatkó szikrája az éjben. A város végére kiállított őrszem lihegve hozza István grófnak a hírt.

- Méltóságos gróf úr, érkeznek a követek.

- Nyeregbe! Rendbe! - kiáltja a gróf. - Meg kell gyújtani a fáklyákat.

Egy perc alatt talpon van a sereg, kozákok, gyalogosok, két sorjában a muskétáságyúk. István gróf paripára pattan; a két apród fogja a lova kantárját.

Azután, mintha kétfelé hasadna a sötétség, egyszerre kibontakozik a beszercei küldöttség, elől egy vézna, ürge alak, a nagy kucsmájából alig látszik az arca, csak az ősz hajából lengedez ki néhány fűrt. Mente lóg a vállán panyókásan; lehajtott fejjel jő, lassú méltósággal, fringiját hóna alá fogva, hogy a csapadékos fűben be ne sározdídjék.

Utána két hosszú szakállas aggastyán lépdél, ezüstkorsót hoz az egyik (voltaképpen a Trnowszky Péter kölcsönkért teáskannáját) vízzel megtöltve, a másik fűvet tart egy tálcán; közönséges réti lóhere, de egy kis *lúdnylevű fűvel és ördögcérnával*² keverve. A negyedik követ is fehérhajú öreg úr volt. (Már jó levegője lehet annak a Besztercenek, ha ilyen sokáig élnek benne az emberek.) Rókaprémes csurapét viselt, rezes végű egyenes kardot, mint a katonaorvosok és ezüst tányéron egy maréknyi földet hozott, de olyan meggörnyedve, mintha egy házat cipelne maga előtt.

Mi több, még az ötödik ember is egy megtört, megtöpreődött, ráncos agg volt. (Ejnye, talán már nem is szülnék az anyák Besztercén hetven év óta.) De bezzeg megfőtt a rejtély, mihelyt a fáklyafény odavetődött a sugár leányalakra, akit az ötödik követ vezetett a kezénél fogva. Világos dolog az, hogy ez a gyönyörű teremtes csak aggastyánokra volt bízható. Van ám ész a beszercei magisztrátusban!

Istenem, de szép volt azzal a leeresztett hajával, mely mint az olvasztott arany csurgott le hátul végig a derekán, végig a szoknyáján, majdnem egész földig. Hát még az a finom arcocska, azzal a szomorú homlokkal, azokkal a nagy szempillákkal. Őzike tekintetében ijedelem és elszánás, szoknyája suhogásában varázslat volt, mintha egy hús fuvalom jönne és illanna el. Minden szív megdobbant szorongva. Így visznek egy mesebeli királyleányt a fekete posztóval bevont városokban a sárkánynak.

Az utolsó sorban a mieink jöttek, a honvédparancsnok, Pruzsinszky, Kovács uram és egy kicsit kótyagos állapotban a zsolnai polgármester, ki egyre biztatta a leánykát, nyájas szeretettel:

- Csak ne félj semmit, Apolka. Csak ne törődj semmivel, fiacskám. Mindenben úgy tégy vakon, ahogy mondtam, meglásd, jóra fordul a szomorú sorsod.

István gróf lova egy pár lépést tett előre, amint az apródok vezették, azután megállt, csak a fejét hányta nyugtalanul és az első lábaival kapálózott, túrva fel a földet úgy, hogy szertesztét frecsegett a közelállók szeméi közé.

- Jöjjenek kegyelmetek közelebb - mondá a várúr emelt, méltóságteljes hangon, kivont kardjával is intve. - Mit kívánnak *tőlünk*?

² Botanikus nevén *Plantago lanceolata* és *Lyceum barbarum*.

A követek közelebb jöttek és meghajoltak.

Az apró, öreg emberke egyet köhintett és elkezdé szavalni kopott jambusokból összeállított dikcióját, nagy pátosszal, stentori hangon:

*Hatalmas várúr! Nagy s nemes vezér!
Vizet, füvet, földet hozánk neked,
Előtted hódolók. Kegyelmezz Besztercének!
A kívánt hölgy helyett, míg kicseréljük...*

- Mert nem lehet kérem alássan megtalálni! - szólott közbe az ezüstkorsós aggastyán.

A vezérszónok dühösen fordult hátra: »Ej, ugyan hallgasson, szenátor uram!« s aztán zavartalanul bömbölte odább:

*A kívánt hölgy helyett, míg kicseréljük,
Fogadd e mást, az istenek remekjét,
Túszul s kegyelmezz városunknak!*

Ezzel leoldá kardját a szónok, hogy a ló lábaihoz tegye a földre, a többiek is azonképp kezdtek lekötözgetni, de Pongrácz intett nekik, hogy nem szükséges, látható módon hatotta meg a néhány mondat, középkori emlékeken élő lelke megittasodott a daliás idők e kirívó ügyetlenséggel mázolt képétől is. A káprázatok közt, amelyekben fiatal kora óta élt, ez volt neki az első valóság. Igen, ez. Ez a nagy hazudozás. Szíve tombolt a diadalérettől, szeme kevélyen siklott végig a hódolókon, míg hirtelen rajtavesztett az utolsó látományon, Apolkán. Hah, mi ez? Csoda ez! Mintha Beszterce város bűbájos címere lenne megelevenedve. A négy folyamos pajzsból kiemelkedő szent női arc. Ő az, ő. Csak a pajzs hiányzik alúla és a szárnyak a vállairól...

- Hogyan - szólt mintegy felocsúdva, szelíden, csendesen -, Estellát nem tudták kegyelmetek megtalálni?

Lengeffy (mert ő volt a vezérlő szónok) újra meghajolt a földig és felelt:

- Nem, nem, uram, pedig kerestük éjjel és nappal. Leskelődve rá, mint üzőtt vadra.

- De hát hová lett?

- Ég tudja azt!

- Pedig szeretném tudni, hova vitte onnan az a pernahajder Behenczy.

- Előkerítjük, bár a föld alól.

- S addig e gyermek marad nálam túszul, ha jól értettem?

Lengeffy erre is keresett egy feleletet, hirtelen végigfutott esze az összes színdarabokon, de nem talált egyetlen illő mondatot sem, hát csak a fejével bólingatott alázatosan.

- Ám jól van - felelte Pongrácz István jóakarató korholással -, bár az a sértés, ahogy levelimmel bántak, példás büntetést érdemelne, én mindamellett kegyelmet adok ez egyszer városuknak és hadaimat visszavezetem.

Lassan, ünnepélyesen bedugta kardját hüvelyébe és leszállt a lóról, hogy a hódolati jelvényeket átvegye.

A kancsó után nyúlt, megízlelte a benne levő vizet; rossz, poshadt víz volt, csak éppen hogy a száját nedvesítette meg vele, a többi kiönté a gyepra; Lengeffy rémült tekintetet vetett rá, hogy hátha az ezüst kancsót elviszi zsákmánynak. Minden hajaszála égnek meredt. Teremtő

úrsten! Ennek a meggátlására aztán csakugyan nincsen idézet a világirodalomban. De a győztes vezér visszaadta a kancsót és a füvet vette el a tálcáról, odatartva azt a harci paripájának; a lovacska tenyeréről falta fel és meglegedetten majszolta, ropogtatta, jobbra-balra csapkodván a farkával. Most már rákerült a sor a beszercei földre, melyet leszórt és a lábával megtaposott a legyőzetés jeléül. Mire távolabb, a hídfőnél eldőrdült három mozsár és a lapusnyai legények megfűjták a harsonákat.

Végre a túsához lépett; az remegett fázékonyan, mint szélről meghimbált liliomszár, mikor maga felé látta közelegni és behunyta a szép, szomorú szemeit, talán egy imádságot is rebegett halkán, titkon; úgy érezte, hogy az utolsó pillanata jött el, talán fejét vágja le most mindjárt az a fényes ruházatú vezér, akihez került, azt se tudja, miért, azt se tudja, hogyan; mindez valami megfoghatatlan volt előtte; de a különös hadvezér éppen nem bántotta, csak a fejét simogatta meg gyöngéden.

- Hogy hínak? - kérdé.

Kinyitotta a szemeit és csodálkozott, hogy semmi baja se történt; amint lopva ránézett a vezérre, már nem talált rajta semmi ijesztőt. Hiszen ez is csak olyan, mint más ember. S amint körülhordozta álmata tekintetét a festői csoportokon, a fényes jelmezekbe bújtatott alabárdos katonákon, mintha megannyi királyok állnának ott, ama hamupipőkék egyikének képzelte magát, kikkel most egy mese történik. Csak mikor már ezt mind elgondolta, azután jutott eszébe felelni:

- Apollóniának hívnak. - Úgy mondta ki, mintha restellné, hogy így hívják.

És ahogy látta az aggastyánoktól, ő is éppúgy meghajlott, olyan mélyen, de mégis másképp; mennyi kecs, mennyi grácia volt abban. És amint meghajlott a baltérde, milyen szemvesztő vonalakat nyomott ki a láb a harmonikás ráncokra szedett szoknyácska szövetén.

- Szép neved van, báránycám - felelte István gróf. - Ne félj semmit. Nem haragszom rád. Ki meghoztad az áldozatot városodért, leszel a váramban illő tiszteletben.

Pongrácz István most újra a követekhez fordult, kik még mindig ott állottak félkaréjban, üres edényekkel, mereven; kezének egy királyi mozdulatával mondá:

- Vigyék a békét és jóakaratomat küldöiknek!

Mire az apródok poharakat hoztak fehér borral töltve és megkínálták a beszercei urakat is, mert úgy volt a programban, meg kellett inni a békepoharat.

Lengeffy főlemelte a magáét és így szólt:

- Uram, uram, tekintetes Blázy polgármester uram, szálllok az úrnak.

- Állok elébe!

Lábait szétvetette, karjait kiterjeszté befelé görbítve, úgy nézett ki most a derék beszercei vezérszónok, mint egy kinyitott olló, aztán elkezdte mondani a tósztot:

*Lement a nap. De csillagok
Nem jöttek. Sötét az ég.
Közel, távolban semmi fény nincs,
Csak mécsvilágom s honszerelmem ég.
Szép csillag a honszeretet,
Gyönyörűségesen ragyog.
Szegény hazám, szegény hazám te,
Neked kevés van olyan csillagod...*

mint gróf Pongrácz István úr ömértósága, akit az úristen az emberi kor legvégső határáig éltesse!

- Gyönyörű! - kiáltá elragadtatva az odafurakodott káplán s majdnem a nyakába borult a szónoknak.

Felhangzott lelkesen a »vivat«. István gróf összeütötte a poharát az övével.

- Nagy szónok, roppant nagy szónok! - bólingatott álmosan a fejével Kovács uram.

Az apródok újra töltöttek, most Pongrácz Istvánon volt a sor, viszonzni a felköszöntőt.

- Emelem poharamat Beszterce város békés fejlődésére és jólétére.

Kitört a rivalgás: »Éljen Pongrácz, éljen!« A mozsarak újra megdördültek, a banda megszólalt, s miután előbb egy kirendelt csapat elkísérte az elbúcsúzott követeket fáklyákkal, zeneszóval a város szélső házáig, táncra kerekedett az egész tábor, s lett széles jókedv, olyan dinomdánom, győzelmi lakoma, hogy a Kinizsi Pálé is csak azzal különbözött hajdan a Kenyérmezőn, hogy ő két törököt tartott a kezében és azokkal táncolt, míg ellenben Makovnyik két oldalszalonnát tartott és azokkal táncolt - márpedig, ha úgy vesszük, két holt töröknél testvérek között is többet ér két oldalszalonna.

Bezzeg emelgette a szíveket a győzelmi mámor, mint a fazékfödőket a gőz. István grófba is beleszállott a hejehuja kis ördöge, erőnek erejével le akarta inni Blázyt és a parancsnokot, aki nagy csoportnak mesélte a tűz körül az olaszországi kalandjait, asszonyok csókjáról, csapodárságáról.

- Eredj, kis Apolka, ne hallgasd ezeket. Vessetek neki valami ágyfélét a kocsiban.

A káplán szintén jól ki volt »készítve« - világi nótákat énekelt. »No, abból se lesz soha püspök!« - vélte Bakra Ferenc és ivott ő is, szalonnát pirítva a parázson.

De ki győzné leírni az egészet? Annyi tény, hogy a legjobban mulatott a Krizsán Katka, a pirospozsgás gömbölyű szolgálóleány, aki a szakáccsal és káplánnal jött a kocsiban; egymaga lévén a szépnemből, képzelhetni, a megindult táncban mennyire kapós volt, minden katona megforgatta egyszer: elég volna ennyi szerencse, ha fel lehetne osztani, otthon Varinban húsz farsangra. De az is tény, hogy a legrosszabbul mulatott Sztimák János (a Csák Máté-korabeli vitéz), kit fényes egyenruhája és a pálinkában lakó kígyó bujtogatása arra a vakmerőségre vitt, hogy a szép Apolkát kérte táncra, átcsípve őt derékon - amiért aztán ott mindjárt vasra verette ökelmét Pongrácz István. (Úgy kell Sztimák, úgy kell; a macskának is körmére koppintanak, ha az egér helyett a kanárira pislant.)

Száz szó is csak annyi volna, mint egy; valamennyi csillag pislákolni kezdett álmosan, már a hajnal, ez a hű futár is előjött jelenteni, hogy Nap úr közeledik, mikor végre a várúr megfűvatta az indulót, előre küldvén nyargoncnak Sztercsó Miklós kozákot az otthon maradt Pamutkayhoz, híradással a győzelemről, s hogy mihelyt feltűnnek a varini dombon, húzassa meg a vártoronyban a harangokat.

Így indultak vissza, ugyanolyan rendben, amint tegnap jöttek; csak hogy az egyik pónin most az apród helyett Apolka ült (vittek volt női nyeret is az Estella részére), elmélázva, álmodozva nézte a tájéket, a suhogó kukoricákat, a rozsvetéseket nevető pipacsaikkal; míg a lovacska csendesen lépkedett, gondolatai zűrzavarosan nyargaltak. Mi lesz belőle? Hová viszik? Miért viszik?

Egyelőre csak annyit tudott, hogy valami várba mennek. Igen, egy várba! Még sohase látott igazi várat. A kíváncsiság elűzte a félelmét. Hiszen még gyerek volt. Egy várat fog látni. Vajon milyen lesz? Kacsalábon fog-e forogni, vagy lúdlábon? És türelmetlenül kérdezgette csengő hangján a mellette lovagló Rátky Pál apródtól: »Messze van-e még a vár? De nehezen várom.«

*

Nagy harangzúgás közt vonult be Pongrácz István a nedeci várba, magával hozván a szép túszt. A felvonó-híd előtt örömtüzeket gyújtatott Pamutkay uram, ő maga a kapuban levett főveggel üdvözölvén a vár urát szép latin orációval, melynek az volt a magva, hogy valamiképp Caesar ment, látott és győzött, azonképp ment Pongrácz István és győzött, mégpedig erősebben mint Caesar, mert őneki látnia sem kellett Besztercebányát.

István gróf megköszönte vidám fejbiccentéssel; üdvözlétet intett a szintén ott várakozó Forget őrnagynak, aztán a várudvaron leszállott a lováról és a kis pónihoz lépve, saját karjaival vette le arról Apolkát.

- No, most már itthon vagyunk, kis »hadizsákmánykám«. Fölvezetlek a szobáidba.

A kulcsár előre ment csörgő kulcsaival és az Estella volt lakását nyitotta ki.

- Nem, nem - ellenveté István gróf összerázkódva. - Nem akarom, hogy azt a levegőt szíja.

S szeretetteljes pillantást vetett a hadizsákmányra, akinek a képét rózsapirosra marta a csípős reggeli levegő. Diadalának élő jelképe volt most ez a gyermek.

- Keveset aludtál kicsike - mondá gyöngéden, aztán a kulcsárhoz fordult: - Balra tarts, öreg Matyko, nyisd ki a Pongrácz kontesszek szobáit.

- Sok por van ott, méltóságos uram.

- Tisztogassátok meg azonnal, addig pedig elvezetlek az én szobáimba, Apolka.

Egész napi gondja a leányka körül forgott. Minduntalan eszébe jutott valami, s jött új rendelkezéseket kiadni.

- Vigyetek fel virágot a szobáiba. Rezedát, rózsákat, de mégis inkább sok rezedát...

Barokk fénnel berendezett szüzi szentélyek voltak ezek, hófehér muszlin függönyökkel, filigrán selyem székek, öltözőasztalkák, aranycirádás szekrények, szentképek, bársony imazsálmolyok, velencei tükrök s a sok mindenféle csecsebecse közt imakönyvek szétszórva az asztalokon, beléjük nyomtatott levendula-levelekkel. (Talán minden ilyen száraz levél egy-egy édes regény.) A falakon szösze, barna grófkisasszonyok arcképe, vagy négy generáció sorjában. Ezekben a szobákban éltek egykor. Ebből a fészekből repültek ki a világba. Még talán itt suhog mostan is a lelkük.

Apolka úgy érezte magát, mikor bevezették, mintha templomban lenne (még oltár is volt az egyik szobácskában), szinte félt itt, de a fáradtság mégis elnyomta, elaludt.

István gróf nem győzte figyelmeztetni a cselédeit:

- Lábujihegyen járjatok, ti marhák. Úgy kopogsz te, Jutka, mintha egy medve lépegetne. Hadd aludjék a hadizsákmány. El van fáradva szegényke.

Estefelé ébredt fel. A szakács beküldte neki az ebédet a kulcsárnétól. A kulcsárné volt szolgálatára rendelve.

Apolka jóízűen evett, azután kijött a folyosóra és félénken nézegette a komor falakat, a puszta udvart, az ismeretlen embereket, akik az udvaron járkáltak. Minden olyan idegen, hideg volt. Csak fent az északi négyszög fedelén mászott a torony felé egy iromba macska. Apolka szinte megörült neki. Olyan ismerős volt ez a macska. Trnowszky Gáspáréknál is éppen ilyen macska volt. A macska is ránézett, mintha ösmerné. Apolka a kendőjével integetett neki üdvözléssel.

- Hogy érzed magad, Apolka? - rezzenté fel e pillanatban egy hang.

István gróf állt a háta mögött.

- Jól - felelte tétovázón, elpirulva.

- Mégis olyan szomorú vagy. Nem akarom, hogy szomorú légy. Tudod, nem akarom.

Apolka szelíden hajtotta meg fejét.

- Nem leszek szomorú.

- Hiszen még a hangod is az. Talán unatkozol, Apolka?

- Meglehet - mondá kurtán -, de mindez talán azért van, mert még nem szoktam meg a helyet és hogy olyan egyedül vagyok...

- Hát nem leszel egyedül.

István gróf egy pár nap alatt összeszedett Varinból, Lapusnyáról, Podzamekről nyolc egykorú leánykát játszópajtásoknak. Elhozatta Trencsénből a női szabót, Kotlányi Sámuelet három legényével, két láda mindenféle kelmével; azok azután ott varrtak négy hétig éjjel-nappal, míg minden elkészült az utolsó öltésig, s meglett az *Apolka udvara*.

Gyönyörűség volt elnézni, mikor a szobából kivonult sétálni a kertbe, vagy a rétre, s mint egy kis királynét, nyolc kicsiny udvarhölgy követte egyforma ruhában; csak az övé volt még finomabb kelméből, aranyos csipkés, módosabb szabású. Egyik a kendőjét vitte, másik a labdát hozta, harmadik a labdaütőt.

István gróf most már igazán csendesesen éldegélt, a lányka nevelésével bajlódván. (Bakra és a káplán felváltva adtak neki a tudományokból órákat.) A nedeci várra nyugalmas epocha látszott kezdődni. Az volt az ambíciója István grófnak, hogy a túszt kicsiszolva adja vissza Besztercebányának.

- Milyen kiköszörült gyémánt lesz ebből - mondogatta -, elcsodálkoznak majd a besztercei urak, ha érte jönnek.

Szokott hóbertjaival alább hagyott (hosszú szabadságra hagyván hadi népét), ehelyett természetesen másutt ütöttek ki az elmebeli pörsenések. Hozzáfogott a gazdálkodáshoz, mert a nyomasztó adósságok sarkantyúzták, de sajátos észjárását ide is áthozta. Durvasága csodálatos gyöngédséggel volt összekeverve. Az állatokhoz való nagy vonzódás egész betegességgé fajult néha. Az volt a vesszőparipája, hogy az állatokat össze kell hozni és egy állat-társadalommá fűzni; különösen a háziállatokat. Azért minden eke elé egy lovat, egy szamarat és egy ökröt kellett fogni. Hadd szokjanak össze az állatok.

Pruzsinszky, aki minden ideáját támogatta, még egy tehenet is javasolt, de arra dühbe jött Pongrácz István:

- Pfuj, Pruzsinszky! Nálunk a tehenek nem dolgoznak. A tehenek nőnemű állatok, tejet adnak, borjút szoptatnak. Elég az tőlük. A magyar paraszt gavallér arra, hogy a tehenet dolgoztassa.

Az állatok magasztalásában kifogyhatatlan volt.

- Látod, milyen szép az, hogy a tyúk kikölti a kacsá tojásait és felneveli a kis kacsákat, anélkül, hogy valami haszna lenne belőle. Ingyen teszi a beleoltott becsületességénél, jóságánál fogva. Az ember sokkal hitványabb, mintsem megtenné.

De bár valószínűleg jobbak az állatok az embereknél, még ezek is rászédtek István grófot és visszaéltek jóságával.

Két szamara volt, Juci és Rebeka, akik a sajtot szállították be a várba a közelfekvő aklokból, minden pénteki napon. Fölséges úri dolguk volt, éppen megfordítva az emberekével; hat napon legelésztek, pihentek a várkastély melletti pagonyban és csak a hetedik napon dolgoztak. Meg is tették ezt a kis robotot egy ideig becsületesen, hanem azután nem tudni, hogy hol kerítették kalendáriumot, hol nem, egyszer csak egy pénteki napon nem voltak találhatók sehol sem. Elvándoroltak a nagy makkos erdőbe és csak másnap kerültek újra vissza, mikor a sajtot már behordták az ígás lovak. A következő pénteken és azután is minden áldott pénteken újra megtette Juci és Rebeka ezt a csínyt István gróf nagy multságára, aki összecsapta kezeit álmélkodásában.

- Mennyi eszük van, mennyi eszük! A szamarakat okvetlenül rehabilitálni kell a világ előtt.

Ekkor fogant meg eszében nagy munkája, melyet esténként tollba mondott Bakrának: »A szamarak talentumáról«.

De igaz is, talentumos állat a szamár, sokkal különb a lónál, mert a ló ostoba; ha a kovács beleveri a szöveget az eleven húsába, mikor patkolják, azért csak szépen odább megy a megnyilazott lábával s jár, fut vele a kocsi előtt, míg csak meg nem gyúlik, de a szamár makacsul megköti magát s herköpáternek se mozdul a kovács-műhelyből, okos szemeivel mintha csak mondaná: »Nem megyek, dehogy megyek addig, míg ezt a szöveget a kovács ki nem húzza, mert másképp, isten úgy segéljen, baj lesz a lábammal«.

Aztán amilyen egyszerű, szürke, igénytelen állat, józan az életben, minden képmutatás nélkül való (nem játssza ő magát se gyorsra, se erősre), éppolyan tapintatos a halálban. Minden más állat szeret valami nagy éklat-val kimúlni. A beteg oroszán bögésétől reszket az erdő, az eb fájdalmas vonítása kísértetiesen veri fel az éj csöndjét, a hiú hattyú egyet énekel a halála előtt a nagyobb parádé végett (azokról az állatokról nem is szólok, amelyek nem szoktak természetes halállal kimúlni, mint az ökör, a birka stb.), de a tapintatos szamár senkinek sem akar kellemetlenséget, bánatot okozni s úgy elmegy, úgy eltűnik haldokolni erdők sűrűjébe, hegyhasadékok közé, emberi lábnyomoktól messzire, hogy igazán finom dolog tőle. Innen van aztán, hogy ritka ember látott holt szamarat.

István gróf művében egy egész külön fejezet volt szentelve a szamarak tapintatosságának.

- Tegye oda, jegyzet alatt, amice Bakra, hogy az emberek társadalmában is a szamarabbak erénye a tapintatosság.

Ilyenforma multságának élt ezentúl a nedeci várúr. Csendesebbé, szelídebbé vált egész lénye. Vadászott, lovagolt, s látogatásokat tett a szomszédos kastélyokban.

Apolka ezalatt gyönyörű, nyúlánk hajadonná fejlődött. Szépségének híre messze eljutott, túl Trencsén határain, még a gazdag Nyitrában is sokat emlegették a »nedeci rózsát«. Fialat emberek sáskaszámra környékezték a várat. De Pongrácz István gróf olyan féltékenyen őrizte, mint egy nagy gyémántot, alig lehetett hozzáférni. Legfeljebb az ebédnél láthatták egy percre. A fiatal embereknek nővéreik voltak, a nővéreiket rávették (mert a nővér jó közbenjáró), hogy azok is látogassanak el Nedecre, a leányaik kedvéért eljöttek a mamák is, és a nedeci vár, mint azelőtt régen, újra megtelt a környék előkelő nemességével, selyemtopánkájú kisasszonyokkal, délceg, kevély tartású matrónákkal. Nagy tivornyák helyére vidám bálók jöttek és a lapusnyai

banda feje elfelejtette lassankint a harcias indulókat, bocskortalpak alá valókat; - csárdásokat és négyeseket tanult meg játszani a podzameki vén cigánytól.

Honnan került a várba Apolka, hol vette Pongrácz, senki se tudta bizonyosan.

Ködbe veszett az igazság fele, a sok fecsegésbe fűlt a másik fele. Igazi mítosz támadt belőle. S ez a rejtelmesség, ez a sejtelmes homály még csak ingerlőbb volt a fiatal nemeseknek.

A kényes, csinos gavallérok, akik ott legyeskedtek a várban, könnyű kalandot reméltek. Nem nehéz a galambot kivenni a dúcból, ha magasan van is - csak meg kell vele előbb kóstoltatni a bűzát. Az első szem édes belőle, a második kíváncsú, a harmadikért már leszáll és a tenyeredről eszi meg.

Az egyik Ordódy-fiú, huszártiszt, próbálta megkóstoltatni Apolkával a szerelmet, az első szem bűzát.

Egy keringő alatt szerelmet vallott neki, a leány fehér lett, mint a hó, az ifjú izzó lett, mint a tűz, és öntudatlanul lehajolt a vállához, ahhoz az almavirág-színű vállához és megcsókolta.

Apolka fölszisszent, mintha kígyó marta volna meg, kiszakította magát a táncosa karjából s István grófhöz rohant reszketve panaszkodni.

- Mi bajod? - kérde ijedten a várúr. - Mi történt veled?

Apolka a fülébe súgta:

- Jaj, nagy bajom történt. Az a katona megcsókolt.

István gróf nem vette valami tragikusan a dolgot, mintha közönyös lenne egészen, meg-simogatta a gyémántdiadémmal leszorított haját.

- Ej, ej, te kis árulkodó! No, lássa meg az ember. De csak nem csókoltad vissza, mi?

- Hogy gondolhat olyat felőlem? Hiszen nem szeretem.

- Látta-e valaki? - kérde csendesen.

- Nem tudom - felelte a leányka bizonytalanul.

- No, semmi az. Gyakran történik ilyesmi fiatal leányokkal, ha egy kicsit csinosak.

Egy szót se szólt többet. Apolka újra a mulatók közé keveredett. Vége is lett a bálnak, szét is oszlottak a vendégek, mégse vett észre senki semmit, csak hajnalban kerekedett aztán nagy lármá a várban, amikor véresen hozták haza István grófot a pagonyból egy saraglyán.

Apolka felriadt álmából a zajra s felnyitván az ablakot, leszólt:

- Mi történt?

- Az úr meg van löve, megsebesült.

Hirtelen magára rángatta szoknyácskáját, a papucsokat sehol se találta, rohant ki mezítláb, s gyertya helyett (mert még sötét volt a folyosón) ijedtében felkapta az ezüst állóórát, azt vitte maga előtt, ámbátor annak sehogya sem akaródzott világítani.

Szembe találkozott a kulcsárnéval, aki a kezeit tördelve siránkozott.

- Oda van, vége van! Már az isten se jó, hogy mindent megenged.

- Hogyan történhetett a szerencsétlenség? - kérde Apolka és ő is elpityeredett.

- Jaj, ne is kérdezze kisasszonyka, mert maga miatt volt a dolog.

Mintha leszögezték volna, rémült tekintettel meredt a kulcsárnéra.

- Énmiattam? - motyogta. - Hogy énmiattam?

A kulcsárné megröstellte, hogy kibőfentette, mentegetőzni kezdett:

- A Pruzsinszky úr mondta, lelkecském. Ne ijedjen meg azért. Hiszen nem mindjárt igaz minden, amit a Pruzsinszky mond. De ha úgy volna is, bizony maga nem tehet róla. A nagy urak bolondsága is a szegény emberek bűne legyen? Ha úgy tetszik neki, hogy kiáll az Ordódy-fiúval életre-halálra, gyilkos golyóbisra: hát itt van ni az eredmény, itt van a pecsenye. Jaj istenem, csak bele ne haljon. De bizony minek is emésztene magát szívecském emiatt, hát tehet-e arról, hogy olyan csinos, olyan takaros és megtetszett az urunknak? Hja, mondtam én mindig, hogy minden élő palánta előbb-utóbb kinyílik egyszer; ha nyáron nem, hát ősszel. Lássa, galambocskám, még az a vén áloe is kivirágzott a kertésznél, pedig még a mostani kertész öregapja ültette, s azóta nem mutatott semmi kedvet a fakadásra. Tudtam én azt, kisasszonyka, mihelyt magát idehozták, hogy ez lesz a vége. De nem így gondoltam, jaj, dehogy így. Verje meg az Isten azt az Ordódy-gyereket.

Apolka szédülni kezdett attól a világosságtól, mely a fejébe áradt. Azért az egy csókért történt. Azért az egy csókért volt ez.

A kulcsárné csak egyre sírt, vinnyogott és a garádicsok piros foltjaira mutogatott.

- Ehol ni az áloe virága!

Frissen hullott vércseppek voltak; ezen vitték István grófot.

Apolka feje zúgott, kusza gondolatok nyargaltak benne és a szívét összeszorította valami titkos félelem. Újra előtte állt végzete. Mikor már azt hitte, hogy megtalálta a nyugalját, íme a nyugalom egyszerre leveti a hófehér köntösét, és a veszedelem ott áll előtte fekete ruhában, mintha fény és árnyék vívna fölötte folytonosan csatát, és mindig az árnyék győzne.

Tehát semmi kétség, hogy szereti István gróf. Életét is kockára tette érte a párbajban.

- Istenem, de szerencsétlen vagyok - rebegte.

De mindezekben alig gondolkozhatott, még egy-két lépés és ott volt a sebesültnél, akit már akkor a vár összes léhűtői körülálltak. A budetini katonaeorvos, dr. Breke Nep. János éppen akkor keresgélte a jobb bordák közt, ahol a lövés a léket ütötte, egy kutaccsal a golyóbist. Az öreg Kovács sírt, Pamutkay uram pedig mérges szemet vágott a közeledő Apolkára, a káplán egy vizestálat tartott az orvosnak, míg ellenben Pruzsinszky izgatottan járt fel s alá, egyre ezt hajtogatva:

- Mi lesz belőlünk, mi lesz belőlünk?

Az orvos végre is megsokallta, csúnya nyelvű, goromba ember volt (s ennél a mesterségnél a gorombaság kisegítő eszköze a tudománynak), Pruzsinszkyra förmedt:

- Az ördög bánja az urakat, inkább azon töprengenének, hogy mi lesz a sebesülttel? Hopp, itt vagy, kutya!

Ott volt a golyó, végre ráakadt és kihúzta.

Apolka lábujjhegyen közelgett, de Pamutkay nem bocsátotta a sebesült ágyához, aki hörgött, ordított, káromkodott és azzal fenyegette a doktort, hogy pallos által végezteti ki, ha valamikor fölépül.

- Menjen a szobájába, kisasszonyka, nem magának való látvány ez. Minket kemény férfiakat is megrendít.

- Hiszen megyek, uram, de legalább azt mondják meg, nincsen-e veszedelem?

- Sohase kellett volna ezt a kis békát idehozni - morogta Pruzsinszky.

A sebesült meghallotta a leány hangját.

- Te vagy, Apolka? Nem, ne küldjétek el. Gyere ide, Apolka, tedd ide a kezedet a homlokomra (hideg verejték gyöngyözött azon a kintől). Így ni. Jaj, de jó puha kezéd van. Szorítsd fiacskám a homlokomat, még jobban, még jobban...

A leányka megtett mindent, amit parancsolt, s a beteg csodálatosan lecsillapodott, hagyta a sebét nyugodtan kimosni, bekötözni.

- Megél-e? - kérdeék az orvostól, mikor eltávozott.

Mire dr. Breke Nep. János a maga széles, fontoskodó modorában felelt:

- Az Isten sokat hagyott tudni az embereknek, szétsztozotta köztük a tudást, a mérnök ezt tudja, az építész azt tudja, az orvos is tud valamit, a pap is... azaz, hogy a pap semmit sem tud, egyszóval az isten sokat elosztogatott, de ő is gondolt a maga tekintélyére és magának is meghagyott egyet-mást a tudásból. Nos, ez az ügy éppen azok közé tartozik, amik önála vannak.

- Tehát nem lehet tudni.

- Csak reményleni lehet, ha jó ápolása lesz. Ha, teszem azt, a kisasszony meghozza azt az áldozatot...

- Örömmel! - felelte Apolka.

Estefelé bekövetkezett a láz, elvesztette eszméletét s három álló hétig hanyódott élet-halál közt. Apolka híven, ernyedetlenül ápolta, virrasztott felette, türte a szeszélyeit. A huszadik napon kijelentette az orvos, hogy a beteg túl van a veszélyen.

Apolka reszketett attól a naptól, mikor teljesen felgyógyul és esetleg bevallja szerelmét, és mégis szerencsétlen lett volna, ha sebébe belehal. Ragaszkodott ehhez a hóbortos emberhez, mint jótevőjéhez, s mindig erősebben, jobban, pedig gonosz és kegyetlen volt betegségében. Az orvosságos üvegeket hozzávagdalta a környezetéhez. Egyszer odaintette magához az örültek álnokságával Pruzsinszkyt, megfogta a kezét, simogatta és hirtelen beleharapott, de oly erővel, hogy vér buggyant ki a fogak helyén, még most is be van kötve a keze. A katonadoktort hasba rúgta, hogy elájult; csak az Apolka simogatására szunnyadt el benne a vadállat. A doktor nem titkolta, hogy István gróf, úgy lehet, teljesen elborult elmével lábad fel.

A huszadik napon elmúlt a láz, s a beteg mély, jótékony álomba merült. Az orvos megparancsolta, hagyják magára, hadd aludjék, hadd gyűjtsön erőt.

Ez volt az első eset, hogy Apolka elhagyta. De a beteg, aki megszokta szabályszerű lélegzését hallani maga mellett, ennek kimaradásán fölébredt.

A szokatlan csendesség megdöbbenetette. Azt hitte, már a sírban van. Szétnézett és megösmerte a szobát. Élek tehát, gondolta magában. De nagy fantáziája egy percig se pihent, az a saját-ságos gondolata támadt, hogy be van itt zárva és éhen kell elvesznie. (Éppen akkoriban volt friss a befalazott apáca: Ubrik Borbála története.) A várbeliek összeesküdtek ellene és elpusztítják.

Felvánszorgott az ágyból s gyenge, ingadozó léptekkel, a bútorokhoz fogózkodva botorkált az ajtóhoz, kinyitotta nesztelenül és a másik szobában ott látta térdepelni Apolkát a szűz Mária képe előtt, amint a kezeit összetéve hangosan imádkozik.

- Oh, szent anyám, aki az égben vagy s édesanyám helyett énrám is vigyázol, köszönöm neked szívémből, hogy a szegény István grófnak már visszaadod az egészségét, de ha egészséget adsz neki, add vissza kérlek az elméjét is. Mert látod, ő jó ember, és én úgy szeretem, mintha a tulajdon apám volna.

A napfény beömlött a nyitott ablakon s igazi glóriát font a leány feje körül, éppen olyan volt most, szinte megdöbbenően hasonlított hozzá az a szelíd, szent arc a falon, amelyhez imádkozott, csak valamivel idősebb, mintha a mamácskája lenne.

- Apolka! - nyöszörögte egy gyenge hang kimondhatatlan lágy érzéssel.

Összerezzenve fordul hátra és elpirul a hangos imádságért, megpillantván István gróft, ki dideregve állt egy szekrényhez fogózva s szemeiben könnyek csillogtak.

A bibliai legenda megismétlődött, Apolka vizet fakasztott a fénylő, piros erekkel befuttatott szürke kövekből.

- Az istenért, mit csinál? - kiáltott fel halálos aggodalommal. - Hogy mert fölkelni? Ezért most én kapok ki az orvostól. Láska, milyen engedetlen! De ilyet tenni! Szent isten, az ablak is ki van nyitva.

Csípős, nyirkos őszi levegő özönlött be, s a betegen nem volt semmi felső ruha. Hirtelen hozzáugrott s visszavezette a szobájába olyan szeretetreméltó duruzsolással, mint egy kedves fecsegő mama az ő engedetlen gyerekeit.

- Menjen! Milyen bánatot szerzett most nekem. Nem is tudom, mit csináljak magával? Támaszkodjék hát a vállamhoz, hiszen olyan gyenge, hogy nem tud menni. Láska, láska, mit tett.

A beteg pedig nem bánta ezeket a szemrehányásokat; mosoly jelent meg viaszkszínű arcán. Olyan boldog volt, de olyan boldog, hogy őt valaki szereti. Ilyen se történt vele még soha.

Apolka visszafektette az ágyába, a beteg megfogta a kezét.

- Ül te is ide. Nem, nem a székre, ide az ágy szélére.

- Leülök, de csak úgy, ha megígéri, hogy elalszik, mert az orvos azt mondta, hogy aludnia kell. Oh, istenem, ha megfázott.

- Nem lesz kutyabajom sem. Nem akarok meghalni. Tudod-e, mit tesz az? Ha én nem akarok meghalni, szeretném tudni, ki kényszeríthetne rá? Dolgom van, most már dolgom van a világon, temiattad.

Az ablaküveget egy fehér pillangó verdeste kívülről.

- Hess! Mit keresel itt? Mit kéredzkedel be? Tán valamit hoztál?

Az óra kísértetiesen ketyegett a falon. A pillangó pedig csak egyre kopogtatta kopott szárnyaival az ablakot.

- Énmiattam? - kérde a leányka bágyadtan, haloványan és bársony tekintete rémülten siklott végig a beteg arcán.

- Úgy van, miattad. Komolyan akarok veled beszélni. Már eddig is hiba volt tőlem, hogy halogattam, mert mi lett volna belőled, ha például meghalok, ha teszem azt, lelőtt volna az a gazember... Vagy hova is beszélek. Oh, hát nem vagyok én futóbolond? Álmodtam valami bolondságot és most összekeverem a valósággal. Magam vigyázatlansága okozta a sebemet, mert ügyetlenségből sült el a fegyverem, de a betegségem alatt azt képzeltem a lázban, hogy lelőtt valaki.

- Mindent tudok - szólt a leányka tompán.

- Ne beszélj, ne beszélj! No, hát mi az, amit tudsz?

A leány lehajolt, megcsókolta azt a fonnyadt, aszott kezét. Ebben volt a felelete.

- Jó, jó, hát mindent tudsz. Ugyan eredj, ne csókolt a kezemet, mert megütlek.

S csakugyan ütésre emelte fel a kezét, de bizony csak megsimogatta vele azt a gyönyörű állacskáját. Följebb már nem bírta emelni.

- Bontsd ki a hajadat, Apolka. Az egyik varkocsot aztán add ide, terítsd szét a paplanon, hadd gyönyörködjem benne, hadd babráljam. Így ni, de ki ne ne vess... Azután beszéljünk, mert nagyon fontos mondanivalóm van, nagyon fontos.

Hiszen éppen ettől fázott Apolka.

- Meg kell állapítani a jövődet, férjhez kell menned, punctum.

Szavak tolakodtak fel a leány vonagló ajkaira, de nem bírta elmondani. Leesett a feje, mint egy letört liliom-virágé.

- Ugorj csak fel, fiam, és csengess - folytatá a beteg -, hogy jöjjön azonnal Pamutkay.

Csengetni sem kellett, hiszen ott pikettírozott az előszobában Pruzsinszkyval; rögtön bejött.

- Ezredes! - szólt hozzá István gróf - fogasson be kegyelmed azonnal és hozzon Zsolnáról egy fiskálist.

- Melyiket?

- Mind egyforma ördög - felelte a várúr és a sok beszédétől kimerülve dőlt a fal felé.

Úgy aludt el, hogy az Apolka haját a kezében tartotta; az aranyszálak csillámlóan folytak ki az ujjai közül.

Mély, üdítő álomba merült. A leány kötött mellette kis kosárcájával az ölében, melyben ott volt a pamutgombolyag, a gyűszű és a szabadító fegyver, az olló. És elgondolta, hogy nem jobb volna-e, míg a beteg ember alszik, hozzányúlni ahhoz a fegyverhez, elvágni vele azt a szép hajkévét, hogy föl ne ébredjen, ott hagyni a markában emlékül és elmenni, elfutni innen, amerre a két szeme viszi és a két lába bírja. Hiszen nagy a világ, csak elférne benne valahogy, de hát mit szólna hozzá ez a szegény beteg, aki csak őt szereti. Talán bele is halna.

Érezte, hogy nem hagyhatja el álnokul, csalfa módon, hálátlanul, hanem inkább megmondja a szemébe őszintén, hogy nem tud, nem akar a felesége lenni. Úgy van, megmondja. Már miért ne mondaná meg? »A macska fél, nem én« - ismételte magában a bátorító mondatokat. »Behunyom a szememet és megmondom neki, történjék velem akármi.«

Hanem mikor aztán arra gondolt, hogy Pamutkay már valahol Zsolna felé jár, vagy tán már vissza is fordult és hozza magával a fiskálist, s hogy a fiskális bizonyosan az ő jövőendő sorsával van összeköttetésben - szorongató érzések marcangolták. István gróf furcsa ember. Hátha rögtön ideparancsolja a káplánt, mihelyt az ügyvéd megjön és meglesz az esküvő. Vajon lesz-e ereje ellentmondani? Lesz, lesz! - kiáltá egy hang a szívéből, egy bűgő, érces hang, mint a harangé.

A beteg sáfrányszínű selyem paplanján apró ördögöcskék táncoltak, pajzánkodtak, vigyorogtak az Apolka szeme közé: Hahaha, hahaha! Ne hencegj, Apolka, mert gyáva vagy. Elfakadsz sírva és nem fogsz mondani semmit. Bizony semmit.

Hosszú órák múlva ébredt fel a beteg és enni kért. Apolka el akart sietni, de nem bocsátotta.

- Csak maradj te itt, mert unnám magamat nélküled. Majd behozza a szakács, vagy a kulcsárné, vagy a leánykád. Igaz, mint csinálnak a leánykád?

- Táncolni tanulnak.

- No, az szép lesz, szeretném őket látni.

- Majd, ha jobban lesz.

- Nem; mindjárt most ebéd után.

Egy kis csirke-becsináltat evett és egy pohár vörösbort ivott meg.

- Most pedig hozz nekem hamar egy szivart!

- Nem hozok.

- Parancsolom neked - mondá haragosan.

Apolka a lábával toppantott:

- Nem kap s vége.

A beteg nagy szemeket meresztett rá, s aztán nyöszörgő, szelíd hangon szólt:

- Hozd ide, kérlek alássan, a tükröt, hadd nézzem meg magamat, én vagyok-e Pongrácz István, hogy így mertek velem beszélni.

- Bizonyára ön Pongrácz István, a hatalmas Pongrácz István, de most a doktor parancsol és az nem engedte meg. Mit szólna nekem a doktor?

- Ej, mit a doktor! Hiszen mondtam már, hogy lefejeztetem a gazembert; nagyon megkínzott.

- Hálával kell lennie iránta, ő gyógyította meg.

- Jó, hát hálával leszek a kedvéért, de adj akkor egy szivart.

- Nem.

- De ha nagyon kérlek.

- Akkor se.

- Ne légy olyan zsarnok, kis férgecském.

Végigment a gyerekes könyörgések minden skáláján, de szivart mégsem kapott. S ez az eset, hogy egyetlen-egyszer nem történt meg az akarata, egészen félénkké, szelíddé tette. Ezentúl semmit se követelt, hanem bizonyos reménytelen félénkséggel fejezte ki a legtermészetesebb kívánságait. Mert, mint a betegek rendszeren, minduntalan kívánt valamit.

Ahogy az Apolka kis udvarhölgyei eljárták fehér ruhában a táncot, az az ötlete támadt, hogy a kedvenc paripáját, a »Waterloo«-t szeretné látni. Hozzák fel neki a Waterloot ide a hálószobájába. Hasztalan próbálták lebeszélni, hogy a paripa nem szereti a garádicsokat. Azután Pruzsinszkyt kívánta és Kovácsot, kikkel a gazdaságról és a vagyoni viszonyairól beszélgetett, mindenféle rózsás terveket eregetve a jövőndökre nézve.

- Szeretnék gazdag lenni - sóhajtá -, nem magamért, hanem e miatt a kis zsvány miatt, aki nekem szivart se adott. Hidd meg, Pruzsinszky, hogy őmiatta. De hiszen majd meglátjátok. Még ma meglátjátok. De miért is ne lehetnék én még gazdag? Hozd ide csak fiam, Apolka, a »pénzügyminisztert«, hadd lássuk, mit operált azóta.

Apolka elszaladt a negyedik szobába és elhozta a »pénzügyminisztert«, az egyetlen komoly faktort, akire István gróf anyagi helyzete javításánál számított.

Egy üvegedényben, melyben valamikor befőttek lehetek, volt a pénzügyminiszter bezárva, t. i. egy keresztes pók, kinek az volt a hivatása, hogy a hólyaggal betapasztott üvegben remete-életet élve, unalmában hálót kössön s abba az üveg aljára szórt kilencven parányi papírkockából, melyek mindenikén egy szám volt felírva, felhúzzon spekulatív ésszel ötöt, amit aztán Zsolnán vagy Trencsénben a lutriba lehessen tenni.

István gróf megnézte a pókot, ki az üveg felső részére szőtte finom hálóját, melynek láthatatlan szálain nagy himbálózást, futkározást vitt végbe.

- Szorgalmasabb is lehetne - motyogta. - Még csak két számot húzott fel a lusta kutya.

Valóban, mindössze két kis papírkocka fityegett alá a hálóból.

E pillanatban kocsirobogás hallatszott künn.

- Pamutkay uram érkezett meg a fiskálissal - vélte Kovács uram.

- Hadd jöjjenek be - szólt felvillanó szemekkel a beteg s eltolta egykedvűen a pók üvegpalatáját a medicinás üvegek közé. - Hidd be kérlek, Pruzsinszky, a káplánt és Bakrát is... Legyetek itt mindnyájan. Mert fontos lépés az, amit most akarok elkövetni, illő, hogy mindnyájan tanúi legyetek. Te pedig, Apolka, ülj ide mellém a székre. De mért sápadtál úgy el, miért reszketsz? Valami bajod van, férgecském? No, ne ijessz meg, mosolyogj, hiszen mosoly való most, majd meglátod.

- Hát nem látja, hogy már mosolygok?

De nem volt már ideje se mosolyogni, se reszketni, a mosolyt, a rémületet egyszerre elfújta a meglepetés, megnyílt az ajtó, és belépett rajta Pamutkay uram, elől bocsátva Trnowszky Miloszlávot.

Az ám, a Miloszláv az - ha nem álom. De már azért sem lehet álom, mert a bajusza is nagyobb, a szakála is megnőtt, úgy, hogy már mégsem a régi Miloszláv, akit az álom rajzol, hanem egy másik, csinosabb.

Apolka rögtön megösmerte, csupa láng lett az arca, fel akart ugrani, de azért mégis csak ülve maradt, mohón fálta a kedves, ismerős vonásokat a szeme, de azért mégis behunyta. Csak a szíve ugrált, dobogott olyan hangosan, hogy megijedt, talán mások is meghallják, leszorította a kezével, meg akarta állítani. No, iszen jóval kezdett ki. Lehet is a szívet megállítani! Józsua is csak a napot tudta.

Ezenközben előre tuszkolta Pamutkay a jöttet, bemutatván őt illőképpen.

- Dr. Tarnóczy Emil köz- és váltó-ügyvéd.

A fiatal ügyvéd meghajtotta magát és csak most pillantotta meg Apolkát, sietve lépett hozzá.

- Jó napot, édes húgocskám! Ejnye, de megnőttél!

A gróf különös szemeket meresztett rá, félkönyökre emelkedve. Apolka halkan, elfátyolozott hangon felelte:

- Régen láttuk egymást, nagyon régen...

Volt valami fájó szemrehányás ebben a csengés nélküli, szürke hangban.

- Úgy? - kérde a beteg a leányka felé fordulva. - Valami ismerősöd a fiskális, Apolka?

- Rokonok vagyunk - felelte helyette az ügyvéd. - Közeli rokonok, együtt töltöttük a gyermekévek egy részét.

- Hát úgy is jól van. Üljön le, kedves fiskális. Melyik Tarnóczyakból való ön?

- Az ötforintosakból - felelte az ügyvéd mosolyogva.

Valóságos rémület ült a főúr arcára.

- Csak talán nem...

- Nem, nem - sietett az ügyvéd felvilágosítani. - Nemes ember vagyok, azelőtt Trnowszkyak voltunk.

- Hála istennek! (Nagy kő látszott leesni a szívéről.)

- Az a nevünk volt, ami az Apolkáé, de a megboldogult apám megmagyarosította.

Apolka élénken kiáltott közbe:

- Hát meghalt a szegény Gáspár bácsi? Istenem, nem is tudtam. Engem nem is értesítettek...

S egyszerre megeredtek szemeiben a könnyek. István gróf fitymálólág intett a kezével.

- Ugyan ne pityeregi. Ha meghalt, meghalt. Mi közöm neked az atyafiaidhoz, nem szeretem, ha a szemedet rontod miattuk. Hát kedves fiskális, tudja-e, miért hívtam? Ámbár iszen nem is hívtam. Jobb szerettem volna, ha Pamutkay uram valami öregebb embert hoz. Mert az öreg róka mindig többet tud, mint a fiók róka. De ha már itt van, maga is jó.

- Parancsoljon velem a méltóságos gróf.

- Írt-e már maga valamikor instanciát a királyhoz?

- Írtam.

- No, az derék, akkor hát tudja a módját, mert képzelem, hogy sok hókusz-pókusszal jár.

- Ügye válogatja, gróf úr.

- Hát arról van szó - mondá ünnepélyesebb, emelkedettebb hangon, Apolkára mutatva -, hogy én, szentmiklósi és óvári gróf Pongrácz István, ezt a leányt a magamévá fogadom, ősi nevemet reáruházom és a többi, meg a többi. Érti-e a fiskális úr?

A jelenlevők ajkáról a csodálkozás elnyomhatatlan moraja szakadozott fel. (Oh, te nemes lélek! - kiáltott fel Pruzsinszky, szemeit az égnek fordítva.) Az ügyvéd arcán egy felhő húzódott, csak az Apolka pattant fel székéről örömteljesen s térdre vetette magát a gróf ágyához, úgy csókolta a nagy, lelógó kezeit, ahol érte, majd az egyiket, majd a másikat.

- Mivel érdemeltem én meg ezeket, mivel, mivel?

A beteg kiszabadította az egyik kezét és megsimogatván vele a fejét, szeretetteljesen mondá:

- Keljen fel, *Apollónia grófné*. Csak semmi érzékenység, semmi érzékenység...

De bizony mégis elfakadt Apolka sírva a nagy örömtől. Ezt a megoldást meg se merte volna álmodni, mert nemcsak a veszedelemtől szabadult meg, hanem még grófkisasszony is lesz belőle. Ez már csakugyan sok volt. Kicsordult a szíve, nem bírta tovább vele, odaborult egész önféledten az ügyvéd nyakába.

- Látod, látod, Miloszláv, milyen jó az isten.

- Micsoda modor ez, Apolka? - kiáltott rá ingerülten a gróf. - Nem szeretem, ha csak egy percre is elfeledkezel ezentúl, hogy *ki leszel*.

Az ügyvéd hamvas barna arcát előntötte a pír s némi hevésséggel emelkedett fel székéről:

- Méltóságos uram, mindenekelőtt szíveskedjék engem kihallgatni.

- Hát beszéljen, amice. Hiszen éppen azért hívtam, hogy beszéljen.

- Amit én akarok mondani, ahhoz nem kell annyi tanú.

- Az ördögbe is, mit akarhat mondani? Nos tehát, menjetek ki, Pruzsinszky! Apollónia, menjen be ön is a szobáiba.

- Nem, ő itt maradhat.

Mind eltávoztak, csak a leány maradt.

- Hát mármost mit akar?

- Azt akarom tudtára adni méltóságodnak, hogy én nemcsak mint ügyvéd vagyok itt.

- Hanem?

- Hanem mint kérő is.

- No, no - kérde a gróf csodálkozva -, és mit kér?

- Az Apolkát.

- Az Apolkát és mi végre?

- Hát feleségül - felelte egyszerűen.

Apolka a kezeivel fedte be az arcát. Azt hitte, mindjárt összeomlik ez az egész nagy vár a fejük felett ettől az egy szótól, szakadt is már a bolthajtás és hullani látszott a vakolat... A beteg pedig felugrott dühösen, meg akarta ragadni torkánál fogva az ügyvédet, de visszatántorodott az ágyba.

- Hát megbolondult maga? - rikácsolá. - Honnan veszi azt a vakmerőséget?

Tarnóczy egy csepp sem ijedt meg, egykedvűen játszott a kalapja pántlikájával.

- Egyszerűen szeretem őt, ez az én bátorságom forrása, és azt hiszem, ő is szeret.

- Az lehetetlen! - hörögte Pongrácz István. - Felelj neki, Apolka!

Apolka leejtette a gyűszűjét és elkezdte keresni mindenfelé, mintha nem lenne annál most fontosabb dolog a világon, az ágy alá is lehajolt, nagy sópánkodva: Ugyan hova is gurult? Ej, ej, te csúf gyűszű!

- Hát nem felelsz, Apolka? Hagyd a pokolba azt a gyűszűt, ne bújkálj most utána! Hiszen csak nem ment el az eszed! Itt hagynál engem, kis férgecském? (és egészen elérzékenyedett, meglágyult a hangja). Egy fiskális vegyen el? Oh, dehogy adlak, dehogy. Ha adlak, egy hercegnek adlak. Az se valami apró oláh vagy német hercegnek, legalább is egy Esterházy legyen, aki a kezéd után nyúl. Még az is köszönje meg. Hát mégse felelsz, Apolka?

Bizony nem jött ki annak a torkán egyetlen hang se, csak egyre kereste azt a gyűszűt a lesütött szemeivel a padlón.

- Apolka - szólítá meg az ügyvéd fájdalmas, szívbe lopózó hangon -, hát csakugyan nem szeretsz többé? Légy bátor, mondd meg az igazat.

A leányka megrázkódott, fölemelte azt a szép fejét és így szólt megdicsőülve, szinte mámorosan:

- Szeretlek, mindig szerettelek. Mindennap terólad gondolkoztam, felhőtől, fecskétől neked üzengettem.

Miloszláv édesen, boldogan bólingatott:

- Felhőtől, fecskétől mindennap megkaptam.

- Szamárságok! - mordult bele István gróf. - Ebből semmi se lehet. Gyerekkori szerelem, ostobaság, olyan, mint a márciusi hó. Igen sajnálom, hogy effélével fárasztotta magát. Pamutkayt jól össze fogom szidni, amiért éppen önt hozta ki a zsolnai ügyvédek közül, pedig annyi van, mint a tarka kutya. De ön tán nem is ügyvéd?

- Az vagyok, atyám halála óta, de Pamutkay úr nem hibás, hogy elhozott, magam ajánlkoztam neki, minthogy beszélni akartam önnel, gróf úr, és hazavinni innen a menyasszonyomat...

Olyan vakmerőség volt ez, hogy most már mulattatni kezdte Nedec urát. Az ördögbe, hiszen ez egy eredeti ember! Érdekes objektum. Szép história fejlődhetik, ha ez így megy.

- No, ebből ugyan semmi se lesz, ön kosárral megy haza.

- De hiszen hallotta méltóságod, hogy szeret.

- Az mindegy, én oda nem adom, punktum.

- Uram - szólt az ügyvéd a szenvedélytől fojtott hangon -, Magyarországon törvények vannak.

A főúr ajkán gúnyos mosoly szaladgált.

- Persze, persze.

- És nincsen joga visszatartani; ön se apja, se gyámja.

- De igenis, visszatarthatom. Ő nálam haditűsz. Csak cserébe van egy más hölgyért. Elhozta ön magával azt a hölgyet?

- Úgy? Haditűsz?

És most az ügyvéd mosolya lett ironikus. Úgy látszik, ösmerte a tűsz történetét.

- Igen, most haditűsz, nemsokára pedig gróf Pongrácz kisasszony lesz. Tehát távozzék, fiatal-ember, azt tanácslom.

Tarnóczy makacsul rázta meg a fejét.

- Egy tapodtat se, uram, a leány nélkül. Gyere, Apolka, fogd a kezemet. Kövess!

S odalépett a nagy üvegszekrényhez támaszkodó leányhoz, ki olyan fehér volt, mint azok a porcelán edények bent az üveg alatt.

- Nem jó vége lesz ennek, domine - figyelmezteté a főúr kedélyesen. - Mire való az a nagy lelkesedés?

De Tarnóczy nem tágitott. Átölelte félkarjával a leány nyakát és úgy vonszolta az ajtó felé. Apolka bizonytalanul tett egy-két lépést, mint az alvajáró, majd visszafordult, s megtört fényű tekintettel mintegy bocsánatot kért a betegtől:

- Ne haragudjék rám. Nem tehetek másképp. Szeretem. Az övé vagyok.

Pongrácz fölvetette a fejét az örültek idegbántó, száraz kacajával, s aztán kivett a vánkosa alól egy fehér csontsípót és belefűjt.

Az éles süvítésre villámhirtelen megnyílt két láthatatlan tapéta-ajtó s mindeniken két-két alabárdos vitéz toppant be szinte észrevétlenül.

- Testőrök! - parancsolá nyugodtan - fogjátok el ezt az embert és vessétek tömlőcbe. Az életeddel játszol érte, Makovnyik!

Makovnyik és társai rávetették magukat az ügyvédre, hiába tiltakozott az a személyes szabadság ilyen eklatáns megsértése ellen, hiába ütött szét ökleivel az alabárdosok közt, ámbátor Makovnyiknak akkora pofont adott, hogy valami érnek kellett megpattanni a halántéka táján, mert a bal szeme tele lett vérrrel és kijebb ugrott, de azért mégis legyűrték a markos fickók, s Apolka minden könyörgése dacára elhurcolták abba a börtönbe, ahonnan évek előtt báró Behenczy Károlyt szöktette meg Estella.

A dulakodás robajára előrohantak a várbeli urak. Pruzsinszky a roskadozó Apolkát kísérte át a szobáiba, Pamutkayra pedig a gróf förmedt rá:

- Szamár kend, ezredes. Hozzon hamar másik ügyvédet.

A jó úr tehát szép csendesesen kifordult az ajtón, felült újra az urasági bricskára, de most már okosabb volt, mert mindjárt két ügyvédet hozott Zsolnáról, akik elkészítették a kérvényt a királyhoz az Apolka adoptálása iránt.

*

Minden kisváros bizonyos vonásokban egyforma, van egy híres prókátora, akinek az eszét csodálják, van egy legszebb háza, amelynek falai fönséget, méltóságot látszanak lehelni a járókelők előtt, vannak kikapó asszonyai, vannak szépek és hozzáférhetlenek, van egy gazdag kereskedője, akinek vagyonáról beszélnek, van egy gavallérja, akinek az öltözködését, modorát utánozzák, s ha nagy volt, még halála után is él egyes mozdulataiban, amint a sétatotját lóbázta, amint a kalapjával köszönt a hölgyeknek. S éppen úgy megvan a hatása emberöltőkön át, mint egy szónoknak, vagy színésznek, szokásai, formai allűrjei, sőt még az arcfintora is tovább élnek.

Minden kisváros, akármilyen icipici legyen, még ha Zsolna is, egy egész bevégzett világ, ahol minden megvan, ami az öt érzéket foglalkozásban tartsa. Az események, tragédiák, konfliktusok igen kicsinyesek, de éppoly idegizgatók. Hogy például Malinák János városi tanácsos nem kapott meghívót a főispáni bálra, az volt olyan esemény, mint a porosz király inzultálása a francia követ által. Szegény Malinákné, majdhogy meg nem bolondult szégyenletében. Ennél csak a Pongrácz hadai tettek nagyobb szenzációt. Az Apolka eltűnéséről már nem beszélt senki.

Azóta csak kisebb rangú dolgok történtek. Klivényi írnok elítélése (rajtakapták valami enyves dolgon, és most ott csücsül őkelme a trencsényi tömlőcbe), Tarnóczy Gáspár halála (egyéb-iránt nem nagy kár érte), s Emil fiának a leköszönése a városi hivatalról.

Bizony bolondot tett, mert polgármesterségig is fölvihetne volna, olyan becsületes, derék fiú. S még azt mondják, hogy az alma nem esik messze fájától!

Emil megkapta a vagyont és ügyvédi irodát nyitott, elhatározván, hogy amint a gyászév letelik, fölkeresi kis unokahúgát és feleségül veszi. Még egyre emlékében éltek a kerti idillek, még egyre melegítették a szívét azok a bogarakért, növényekért kapott csókok. Minden nyíló növény, minden röpködő bogár ezekről beszélt neki... Hej, de nehéz volt azt az egy évet bevárni. S még más dolog is aggasztotta. Az öreg Blázy, akivel közölte a tervét, rájlesztett ezekkel a szavakkal:

- Nehéz lesz azt, öcsém, abból a várból kihozni.

- Talán hallott valamit a bácsi?

- Hallottam egyet-mást, éppen azért mondom.

- Jó, jó, de csak nem sárkány őrzi, mint a mesékben?

- A sárkánynak hét feje volt, azért volt veszedelmes, Pongrácznak ellenben az az egy feje se jó, ami van, azért aztán még veszedelmesebb a sárkánynál. Bolond embert nehéz kapacitálni.

- No, én mégis kihozom azt a leányt egy év múlva.

Hanem alig egy pár hónapra a Gáspár halála után, halálosan megbetegedett Trnowszky Péter is. Mintha csak azt gondolná magában: Utána megyek annak a gazembernek a másvilágra, hogy ott is üldözhessem, bosszanthassam.

Trnowszky rosszulletének gyorsan híre futott, még annak is, hogy délutánra magához hívatta Kurka ügyvédet (Kurka volt a leghíresebb prókátor Zsolnán), mert végrendeletet akar csinálni. Tudni vélték azt is, hogy mi lesz a végrendeletben. Némelyek szerint kibékül halálos ágyán testvéröccse szellemével s minden vagyonát Emilnek hagyja, mások szerint a Matica öröklí az egészet. De a legvalószínűbb verzió az volt, hogy a világba szórt Trnowszky Apolka lesz az általános örökös. Maga az öreg állítólag már pedzette is a környezetének:

- Ugyan ne sírjatok, bolondok. Tudom, hogy úgysem sajnáltok. Szép fehér kezecskékbe kerül itt a gyeplő, semmit se féljete!

No, ha így lesz a dolog, és bár csak így lenne, micsoda parti lesz abból a leányzóból!

A becsületes Emilt nagyon megijesztette ez az eshetőség. A rossz hírű apák gyermekei, ha jók, sokkal érzékenyebbek a többi jó embereknél, mert önekik megsúgja az ösztönük, hogy a szülei hibáit is expiálni kell, s hogy őrölük emiatt jobban lerí minden szenny.

Szinte belesápadt abba a gondolatba, hogy ha Apolka öröklí Péter nagybácsi vagyonát, mely jóval nagyobb volt a Gáspárénál, akkor talán hozzá se megy, nagy nevű nemes urak versenyeznek a kezéért, de el sem veheti, hivatkozni se mer régi szerelmére, mert az egész világ kapzsinak tartaná. »Persze - fogják mondani -, előkereste a hamupipőké, mert már rajta van a lábán az aranypapucs.« No, ez is csak olyan cudar jellem, mint az apja.« Még talán az Apolka is azt hinné.

Pedig Tarnóczy Emil nemes érzésű ifjú volt, tele idealizmussal, aki úgy nézte a világot, mintha éppen most kelt volna fel az Arthur király kerek asztala mellől, mintha csak az imént koccintotta volna össze a kupáját Lancelot lovaggal.

Hiszen persze, minden csak hiúság, ostobaság, az élet, a világ, a törekvés, a tudás, a pénz és minden, de igazán minden. Csakhogy ezek az ostobaságok és hiúságok nem egyformák. Az élet például olyan ostobaság, amelyhez mindenki ragaszkodik. A többi apróbb ostobaságok közül azonban ki-ki az egyéni ízlése szerint választ. Egyiknek abban telik a kedve, ha gazdaggá lesz, egy másik arra dolgozik, hogy okosnak tartsák, másik a hatalom után fut. Van olyan csacsi is... akarom mondani, van olyan ember is, aki abban találja az ambícióját, hogy ő jó. Találkoznak egyéniségek, akik a földi boldogság összes eszközei közül a »csász. és kir. kamarás« címet szeretnék. Sőt ennél is nevetségesebb alakban hegyeződik ki a hiúság. Ösmertem egy urat, aki arra volt hiú, hogy az ő sógora megveszett. Éveken át beszélte mindenkinek a kutyaharapástól támadt veszettség fázisait, amint azt megfigyelte rajta, hozzátevén nem minden kevélység nélkül: »A tulajdon sógorom volt.« Egyszóval mindenkinek van egy főbolondsága a mellékbolondsága mellett. A Tarnóczy Emilé az volt, hogy ő talpig becsületes.

És az is volt. Egyenes, nyílt, jóakarátú, tiszta lelkű, nemes érzésű. De ezzel nem elégedett meg; nem érte be, hogy ő valóban becsületes, hanem annak is akart látszani. S ez néha kényelmetlen

feladat, mert éppolyan könnyű nem lenni becsületesnek és mégis annak látszani, mint becsületesnek lenni és nem látszani annak.

Tarnóczy, mihelyt neszét vette a végrendelet-csinálásnak, átszaladt a kollégájához, Kurkához, s minthogy pár nap előtt vesztette el tifuszban Róza nevű hajadon leányát, mindenekelőtt meleg szavakkal fejezte ki részvétét a kedves kisasszony halála fölött, mire a híres prókátor szeméből kibuggyant a könny.

- Köszönöm, kedves kartárs úr. Igazán jólesik. Meghalt, meghalt. De hát mit tesz az? Hiszen nekem fáj, nagyon fáj, de a világ azért tovább megy.

Kivette a zsebkendőjét, megtörölgette a szemeit, de azok újra átnedvesedtek. Kezeivel az ablakra mutatott, melyen át láthatók voltak a jövő-menő furmányos szekerek, káposztafejekkel megrakva, kofák a kosaraikkal, csintalan menyecskék enyelegtek a kapuajtókban a budetini katonákkal. Egy ember egy hordót gurított maga előtt a piac felé nagy énekszóval.

- Látta, az emberek élnek, járnak és nevetnek. Ők semmit se tudnak arról. Rá se gondolnak. Fogadni mernék, hogy az a hordós ember ott nem is ösmerte a Rózát. Olyan nehéz a szívem, kolléga, olyan nehéz, pedig nincs igazam. Nincs, nincs. Mert mi az voltaképpen, hogy Róza meghalt? Hát meghalt. S minden egyéb maradt rendjében. Pedig úgy szeretném, ha valami nagy szög kiesett volna a világ küllőiből, hogy valami történt volna. Mert számár vagyok, hogy ilyet szeretnék. Miféle jogn? Hiszen Napóleon is meghalt. Az volt a nagy eset! Jézus Mária, csak kimondani is sok. Napóleon meghalt. És mégis meghalt. De Kurka Róza! Ugyan bizony! Hát nem mindegy az ennek az országnak, hogy él-e, vagy meghalt? Hát micsoda egy Kurka Róza? Semmi. Az már más, ha egy Deák Ferenc hal meg. Micsoda katasztrófa, micsoda csapás százezreknek, millióknak, és mégis meg kell benne nyugodni. De Kurka Róza! Az csak bliktri, kartárs úr. Az csak olyan, mintha egy morzsa leesik az ember tenyeréről és megint földdé lesz.

Igyekezett magát elnyomni, legyőzni. Az emberi állat küzdött a filozóffal és legyőzte a filozófot; zokogva borult az asztalra, amiért az a morzsa leesett a tenyeréről...

- Bocsássa meg, Kurka úr, hogy talán szomorítottam, de egy különös ügy hozott ide.

Ügy! Ügy! Az »ügy« szóra felemelte fejét az ősz ember, hosszú, nehéz lélegzetet vett, mint a harcsa, ha pálinkás kenyeret tesznek a szájába. Rózáját eltemette a földbe, magát pedig eltemette az ügyekbe. Nagy könnyebbülés volt ez neki.

- Beszéljen, kartárs úr.

- Ön ma délutánra, úgy tudom, Trnowszky Péter nagybátyámhoz van elhíva végrendelet-csináláshoz.

- Hm, igen. De nem látom át, mit segíthetnék én ott önnek?

- Oh, nem is azért jöttem, Kurka úr. Én nem törődöm a végrendelettel.

- No, no. Hisz ön esetleg örökséghez juthat ezen a réven.

- Azt kevésbé érdekel, hogy én kapom-e, vagy más valaki. Ha valami óhajításom lenne, az nem oda vág, hogy melyikünk kapja, hanem, hogy melyikünk ne kapja.

- Ugyan? - kérde Kurka úr kíváncsian. - Ki lenne a kitagadott, ha öntől függne? No, persze, mindjárt eltalálhattam volna, hogy a Matica.

- Nem, a Trnowszky Apollónia lenne az.

- Ah! - szólt meglepetve a vén ügyvéd. - Az a boldogtalan árva leány. Isten ellen való véték lenne. Tehát ön is kartárs úr? Igazán csodálkozom. Nagyon, de nagyon csodálkozom. Mit vétett önnek szegényke? Hiszen persze akadémikus diskurzus az egész, mert se nem tőlem függ, se nem öntől függ, hanem egy harmadik személytől, akinek minden dolgát egész életében egy negyedik személy súgta... Ez a negyedik személy.

- Csak nem ön volt?

- A negyedik személy az ördög volt. Énreám, bár fiskálisa vagyok, sohasem hallgatott, hát most se fog. De önt nem értem, kartárs úr, hogy miért tenné ezt a gyermekkel, ugyan miért?

- Mert el akarom venni feleségül.

- Ön? A Trnowszky Apollóniát? És mégis őt zárná ki az örökségből? Hát azt hiszi, hogy most már értem önt?

- Mindjárt meg fog érteni. Ha unokahúgom kapja a nagybátyám vagyonát, akkor ő gazdagabb lesz nálamnál, de nem attól félek, hogy nem jön hozzám (ámbár ez is megeshetik), hanem félek a világ nyelvétől, hogy pénzeért vettem el, ha hozzám jön. Nos, én azt a leányt még ma meg akarom kérni feleségnek.

Az öreg prókátor gondolataiba elmélyedve játszott a kabátja csont-gombjaival.

- Hát énnékem ahhoz mi közöm van?

- Azt is előadom egymásután; most hallottam a vendéglőben, hogy a nedeci gróf gazdatisztje, bizonyos Pamutkay, azért jött, hogy ügyvédet vigyen a várba a beteg grófhhoz, ahol Apolka is tartózkodik.

- Bolond egy világ - dohogta az öreg Kurka -, azelőtt a haldoklók a jövő világra gondoltak és papot kívántak, most az itteni világon jár az eszük és bennünket hívatnak.

- Pamutkay is önhöz készül, hallottam, amikor mondta, azért siettem annyira, hogy megelőzzem.

- Engem akar kivinni?

- Önt.

- Nem mehetek.

- Éppen arra jöttem kérni, hogy helyettesítse magát általam. Ez a véletlen úgy hullott le nekem, mint a mennyei manna. Okvetlenül beszélnem kell Apolkával. S a várba bejutni, kivált a belső szobákba, mondják, nagyon nehéz. Tegye meg nekem ezt a szívességet.

- Hm - morgott az öreg -, jó, jó, én nem bánom, de hátha valami főbenjáró ügy, valami zsíros falat. Hát mindenekelőtt tisztázzuk az eszméket, kartárs úr; mi lesz a honoráriummal?

- Legyen a honorárium az öné.

- Hova gondol? Én becsületes ember vagyok, gentleman vagyok. Hogy mer ön engem megsérteni? Hanem felezzük meg a honoráriumot, kartárs úr.

- Jó, ha így akarja.

E pillanatban kopogtattak kívülről az irodaajtón.

- Tehát a fele. Ebben maradunk. Szabad!

Pamutkay uram volt a jött, s miután Kurka úr nagyfontosságú, sürgős teendők által volt akadályozva, Tarnóczy Emilt ajánlotta maga helyett, kit aztán, amint láttuk, el is vitt Nedecre Pamutkay.

De még aznap este visszatért Zsolnára Pamutkay, meghált a nagyvendéglőben és korán reggel újra beállított Kurkához, hogy jöjjön azonnal Nedecre.

- No, no. Hát Tarnóczy nem volt ott?

- Ott volt, de mind kevés.

Kurka csodálkozott. Kevés? Egy fiskális semmihez sem kevés. Nem olyan az, mint mikor ökröt ütnek le taglóval, vagy a bőrét nyúzzák, hogy még egy szelindek kellene hozzá, vagy még egy mészároslegény. Az ügyvéd akár egy egész vármegyét meg tud nyúzni egymaga.

Még jobban álmélkodék azonban, mikor a bricskát, amin ültek, a temető-utcában megállította Pamutkay a Flóris János ügyvéd zöld sarampós háza előtt s odaszólt a kocsisnak:

- Menjen be, János, a tekintetes úrért.

S ezzel átült a kocsis mellé az első ülésre, hogy az érkezőnek helyet adjon.

Kurka úr apprehenzívus képet vágott:

- Hát nem vagyok én elég önöknek?

- Mind kevés, kérem alássan. Ha nagyobb volna a kocsi, még egy csomó ügyvédet vinnék magammal.

- Az ördögbe! - dünnyögött Kurka úr. - Miféle ügylet lehet az? Nem tudja, tisztartó úr?

- Bizony, nem szolgálhatok vele.

Miután Flóris ügyvéd úr is elhelyezkedett egy Deák-köpenyegbe burkolózva, megindultak. De Kurka úr kíváncsisága csak nem tudott lelohadni, s mert Flóris kollégával úgysem beszélgethetett (Flóris kolléga süket volt), folytonos kérdezősködéssel nyaggatta útközben Pamutkayt, úgylis szokása lévén sokat kérdezni és keveset felelni.

- Tehát a Tarnóczy kollégát is ott találjuk?

- Nem gondolnám - felelte Pamutkay rejtélyesen.

- Úgy? Ő már végzett?

- Igen, ő már nem lesz ott.

Kurka úr egyre kíváncsibb lett, az első kortyok még csak nevelték tudás-szomját.

- Úgy? Már visszajött? Persze, csinos honoráriummal. A gróf gavallér ember, jól fizet, ugyebár?

- Túlságosan is - morogta a tisztartó.

- Tehát meg van elégedve Tarnóczy?

- Meg vagyok győződve, hogy kevesebbel is beérte volna.

- Hm. És nem tudja véletlenül a tisztartó úr, hogy mi volt a honorárium? Nagyon lekötölezne e közléssel, mert...

Pamutkay uram zavarba jött, kelletlenül vakargatta vastag, vörös, kálvinista nyakát és szörcsögtette pipáját, látszott rajta, hogy tudja, csak nem akarja elárulni.

- Majd megmondja ő maga annak idején. Mire való az a nagy kíváncsiság?

Kurka úr egy kis burnótot szítt fel szelencéjéből, aztán bizalmasan hajolt a tisztartóhoz, hogy a kocsis ne hallja:

- Őszinte leszek. Azért szeretném tudni, mert a fele engem illet, úgy egyeztünk meg.

Pamutkay meg nem állhatta, hogy el ne mosolyodjék:

- Jól teszi, ügyvéd úr, ha az egészset neki hagyja.

Erre azután Kurka úr elkezdett pattogni, hogy minek nézi őt a tisztartó, tékozlónak-e, vagy bolondnak, de Pamutkay uram ezután is hajthatatlan maradt.

- No, én bizony mégis azt tanácslom.

Valami átláthatatlan homályt, valami különös szimatolt a Kurka úr orra, s minél tovább haladt oknyomozó elmélkedéseiben, a körülmények latolásában és a szálak összeszedésében, még csak inkább nőtt a homály.

Pongrácz István gróf egyedül fogadta a két ügyvédet, Apolka se volt most bent. Kurtán végeztek. A gróf előadta szándékát Apolka adoptálására nézve s megkérdezte őket, megcsinálják-e a kérvényt, igen vagy nem? A sok beszédnek nincs értelme - mondá.

Mindketten vállalkoztak. (Flóris úr a magával hozott tubussal fogott el minden szót.) A ravasz várúr kiváló üzleti érzékről tett tanúságot (de iszen van annak elég esze), azt kérdezvén tőlük:

- Nos, hát melyikük csinálja meg olcsóbban?

Mire a két ügyvéd, szégyen ide, szégyen oda, elkezdett lefelé licitálni, ami alapján igen mulatságos jelenet volt és jó kedélyre hangolta a beteget. Végre is Kurka úr annyit engedett, hogy már szinte ingyen volt, még talán a bélyegköltség se futja, mert Kurka úr többet tudott, mint Flóris úr (Kurka úr már azt is tudta, hogy a vármegye *leggazdagabb* kisasszonyát teszi most kontesszé - majd meglesz ennek a jutalma más oldalról), tehát Kurka úrra lett rábízva az adoptálás keresztülvitele, az okmányok beszerzése és a kérvény fölszerelése.

Kurka úr különös beszélő kedvében volt, szeretett volna még csevegni a klienssel, egyet-mást kikérdezni tőle, különösen az érdekelte, hogy Tarnóczyval mi történt, de a várúr aláírván a felhatalmazást, ridegen bocsátotta el őket. Odalent az udvaron már várta a friss fogat, mely visszavigye. Pusztá, kihalt volt az udvar, mint egy elátkozott váré; sehol egy élő lény, csak egy vizsla őgyelgett a kút körül és Pamutkay állt a kocs mellett.

Elbúcsúzával tőle, lépésben indultak meg a lovak a kapu-ívezet alatt; de amint a bricska derékig kibukkant a kapu alól, egyszerre valami csillámló tárgy pottyant a Kurka ölébe, mintha az égből hullana le.

Fent az emeleten egy nyitott ablak csapódott be.

Kurka hirtelen a fényes tárgy után kapott, hát egy kis ezüst gyűszű volt, és a kis gyűszűbe belegyömöszölve egy keményre összehajtogatott papírdarab.

Kibontogatta óvatosan, föltette pápaszemét és a következőket olvasta a finom női írásból:

»Tarnóczy Miloszláv börtönbe van vetve, itt ül a várban. Jólelkű emberek kéretnek kiszabadítására.«

- Ehol ni - dünnyögte Kurka úr magában -, kezdem már érteni Pamutkayt.

NEGYPEDIK RÉSZ AZ ÉJ

Villámhirtelen terjedt el Zsolnán, hogy Tarnóczy Emil fogságban ül, amihez a legkülönbözőbb hírek és kombinációk fűződtek, kivált néhány nap múlva, mikor Kurka úr újra átrándult Nedecre, hogy a fölszerelt kérvényt bemutassa és aláírassa, amely alkalommal azt kérdezte tőle a gróf, hogy mi az a »capitis deminutio«?

Van-e még a jus gladii-nak valami hatályossága? S hogy mi a büntetése, aki jogtalanul él a régi pallosjoggal?

- Bizony halál - mondá Kurka úr.

Pongrácz István rábámult bambán, merev, üveges szemekkel, és csak nagy sokára kérdé:

- Hátha egy örült teszi?

Ilyen vészjósló részletek szivárogtak ki ráadásul a meztelen tényhez, hogy fogva van, s addig-addig keringtek a Tarnóczy sopánkodó barátai közt, míg végre az egész eset belejutott, természetesen cikornyás hozzáadásokkal, valamelyik pesti lapba »Egy oligarcha garázdálkodása« cím alatt.

A lapközlemény éppen szűk időben jött, mindjárt nyakon fogta egy éhes ellenzéki képviselő és meginterpellálta a belügyminisztert, hogy tekintettel erre, meg arra, szándékozik-e valamit tenni?

A belügyminiszter azt válaszolta, hogy hivatalos tudomása nincs a dologról, a lapoknak pedig nem lehet hinni (már akkor se lehetett nekik hinni s mégis olvassák őket azóta is), hanem majd beszerzi a hivatalos adatokat s azok értelmében fog eljárni. (Élénk helyeslés jobbról.)

A ház, ez az óriási lomha test, egyet lépett tovább s ezzel vége volt - de a belügyminiszter még onnan az ülésből sürgönyözött a trencsényi főispánnak, hogy azonnal tegyen jelentést.

A trencsényi főispán már maga is hallott valamit a bebörtönzött ügyvédről, s nyomban lovas huszárt menesztett Nedecre atyafiságos levéllel Pongrácz Istvánhoz, hogy az elfogott fiskálist (ámbár csak örül az ember lelke, ha az effajta nép húzza a rövidebbet) haladéktalanul bocsássa szabadon, mert őtőle jelentést kíván a miniszter, s ezt úgy óhajtana megkoncipiálni, hogy ez mindössze kedélyes vendégmarasztalás volt a régi idők szellemében, és a nevezett fiskális ez idő szerint már nem is tartózkodik a várban.

István gróf elolvasta a levelet, kétszer, háromszor egymásután. Már akkor fent járt, de nagyon halványan nézett ki és a szemei zavart tükrében ott ült egy idegenszerű rém.

Egy egész óráig hiába várt választ odalent, toporzékoló lovon, a megyei huszár.

Pruzsinszky lépett be:

- Nem akarsz a levélre felelni?

Összerezcent. A váll-lapockáit félénken húzta össze:

- Hát mit feleljek?

- Előbb azt kellene tudnom, hogy mire.

- Szemtelen vagy Pruzsinszky. Nem mondom meg, mi van a levélben. Mert mikor ezek a kutya ugatnak, akkor az isten alszik. Lábujjhegyen járj olyankor.

Tétova tekintete az ősök arcképein bolyongott. A szavaiban alig látszott valami helyes összefüggés.

- Üldöznek, Pruzsinszky - mondá és a levelet összemorzsolta. Majd az ősök felé fordult és rájuk kiáltott: »No hát, mit csodálkoztok, apuskák!«

- Nagyon izgatott vagy, István.

- Ah, dehogy. Hát adj egy ceruzát, Pruzsinszky.

Pruzsinszky előkeresett neki egy ceruzát és egy levélpapírost.

- Hahaha, milyen nevetség. Egy ceruzát! Ahelyett, hogy azt mondanám, adj egy kardot. Milyen világ ez! Az emberek megőrültek. De úgy kell lenni. Ide hallgass, Pruzsinszky! az éjjel azt álmodtam, egy öreg ember jött hozzám, ősz szakállal, ágyam fölé hajolt, szívemre tette a kezét, ezeket mondva: »Állj meg!« És azóta megállt a szívem, nem ver.

- Ugyan, ne képzelődj, az lehetetlen.

- Hát nézd meg, tapogasd meg, Pruzsinszky - és felgombolta a mellényét.

Pruzsinszky odatette a tenyerét és mennyre-földre esküdözött, hogy olyan szépen jár, akár egy malomkerék, ha sok vize van.

- Nem igaz. Megcsalsz. Esküdj meg!

Pruzsinszky elmondta az egész eskü-formulárét, csakhogy megnyugtassa, de István gróf búsan, elcsüggedten rázta a fejét:

- Mégsem igaz... mégsem.

- Ne is gondolj arra, kedves grófom, hanem inkább valami egyébre. Felelj inkább arra a levélre.

- Igaz, igaz.

Megfogta a ceruzát és izgatottan írta fel a papírra kuszált betűkkel, ördögösen görbe sorokban:

A macska megfogja az egeret és megeszi, ha akarja, de a lajhár nem fogja meg a macskát, tehát meg sem eszi, ha a macska nem akarja.

Így szól hozzád, Kubicza, a cica. A prókátorból nem esztek.

IV. Pongrácz István,
de Óvár et Szent-Miklós.

Összehajtotta a papírost, aztán maga vitte le az udvarra, átadta a megyei huszárnak, de előbb megparancsolta a strázsán álló öröknek, hogy kerítsenek záptojásokat a kulcsárnétól és a főispán huszárját hajigálják meg vele, mikor a kapuból kilovagol.

Ahogy ezeket a szétfolyó betűket egyenkint felösmergette, összerakta és megértette a főispán, rögtön tisztában volt a szomorú helyzettel, de miután a fiskálist mégis csak ki kellett szabádtítani a tömlöcből, a viceispánnal együtt elrendelték a brachiumot, útnak indítva a végzéssel egy csapat pandúrt, a csendbiztos vezetése alatt, Nedec ellen.

A toronyőr messziről megpillantotta őket a fölvert porfellegben s jelentvén a grófnak, az bezáratni rendelte a vár kapuját s elsüttetett elejükbe egy szakállas ágyút, mire azt jegyzé meg a csendbiztos a legénység előtt: »Furcsán csörög a szarka, fiúk!«

De azért mégis közelebb mentek. Hajh, vesztükre. Mert mikor a csendbiztos a delfint ábrázoló bronz ajtókopogtatóval megütögette a kaput, mogorva felelet jött a kémlelő lyukon:

- Mit akarnak?

- Bebocsáttatást a törvény nevében.

- Majd ide hívom a méltóságos grófot - felelte az előbbi pöszögő hang belülről. (Akárki beszél is, mintha kása lenne a szájában.)

Várták, várták, jó félóraig várták a választ, midőn végre megjelent a várúr képiben Pamutkay és kiszólt a nyíláson:

- Mi járatban vannak?

- Nem leszen bántódása senkinek - felelte a csendbiztos -, mi csak a rabot akarjuk. Nyissák ki a kaput!

- Mindjárt, mindjárt!

Nemsokára megcsikordult sarkaiban a roppant súlyos, vasszögekkel kivert kapu, de mekkora lett a rémület ott künn, mikor nyolc dühös bika csörtetett ki rajta a pandúrok közé a szuronyos karikákkal a szarvukon. Uccu, vesd el magad! Futottak örülden a pandúrok, ki merre látott, néhányat felökleltek vagy letapostak a bikák, mások az erdő felé menekültek, némelyek a garádba lapultak meg, úgyhogy a bikák nyomában kirohanó kozákok játszva verték aztán kékre, lilaszínre az alabárdjaik nyelével. »Csak a fejét paskold, csak a derekát üsd, hogy meg ne sántuljon!« - kiabálta Pruzsinszky nagy gyönyörűséggel az emeleti ablakból. Néhány perc múlva szétszóródtak mindnyájan, mint a polyva, csak a csendbiztost fogta el Szlimák János (mert annak az elfogatására tíz icce törkölypálinka volt kitűzve), megkötözték ketten Sztercsó Miklóssal és a várúr elé hurcolták, ki a toronyból nézte az ütközetet.

István gróf nyomban haditanácsot hítt össze a fogoly fölött a címer-terembe, ahol ő elnökkölt egy trónszerű széken, de Pruzsinszky vitte a szót, ő maga szenvtelenül, mereven bámult egy pontra és egy szót se szólt. Kovács a csendbiztos szabadon bocsátását óhajtotta, Pamutkay uram ellenben odáig ment, hogy azt mondja, most már megvan a győzelem, megmutattuk, mit tudunk, legyünk nagylelkűek és tegyük szabadlábra Tarnóczy ügyvédet is.

István gróf vadul fölugrott erre, nekirohant Pamutkaynak és fojtogatni kezdte vérben forgó szemekkel s a körmeivel egészen benn vájkált a nyakában.

- Hallgass, gazember! hallgass, hallgass! Hát nem tudod - hörgé -, hogy az Apolkát el akarja tőlem venni.

S e nagy indulatkitörésből úgyszólván átmenet nélkül zokogásra fakadt, beült egy kuckóba, griffalakú vasfigurákkal megvasalt ládára és sírt hangosan, mint egy gyermek, a könnyei sűrűn folydogáltak le rótt szakállán.

Sápadtan, megdöbbenve néztek össze az emberei és összesúgtak: »vége van«. Néhányan átsompolyogtak a szomszéd szobába tanácskozni, hogy mit tegyenek vele.

A káplán azt tartotta, hogy az elmekór most már napok óta mutatkozik, jelentést kellene tenni a hatóságnak és értesíteni a rokonokat, vagy pedig meg kellene csalni és elvinni Bécsbe, esetleg a budai tébolydába.

- Hogyisne! - vágott közbe Pruzsinszky méltatlankodva. - Ellenkezőleg, el kell titkolni a dolgot, amíg lehet. Ha jelentést teszünk, vagy elszállítjuk, a rokonok rögtön ráteszik a kezüket Nedecre és elkergetnek bennünket. Nekem pedig semmi kedvem sincs tél idején az országúton találnom magamat. Ha az urak szeretik az ilyesmit, megtehetik. De én nem látom be, hogy ha ő megbolondult, mi is bolondot cselekedjünk. Csak a *lenfojtó vadóc* teszi meg, hogy ha len

között él, olyan alakúra nő, mint a len, de még ez a hitvány plánta se butaságból teszi, inkább ravaszságból, alakoskodásból.

Azután példákat hozott fel: Ott van a XVI-ik században egy kassai prépost esete, kinek a holttestét egy félesztendeig tartották jégen a rokonai, hogy a jövedelmeket húzhassák.

- Higgyék meg, uraim - tette hozzá -, hogy a legokosabb, ha mindent eltitkolunk, s ha becsukjuk a kaput és nem eresztjük be az idegeneket, hogy semmi hír ki ne szivároгjék az állapotáról.

Az öreg Kovács helyeslőleg integetett a fejével, Bakra is ehhez a felfogáshoz csatlakozott, csak Pamutkay dörögte panaszkodóan:

- Hiszen igaz, igaz, de egészen felhasogatta a nyakamat. Becsületemre mondom, föl nem venném mástól ezért az egész várért.

Mire visszatértek a címer-terembe, István gróf már egészen élénk volt és szinte ruganyos. Gyorsan váltakoztak nála a kedélyhangulatok. Volt olyan lucidum intervallumja, hogy visszatért élénk szelleme, okosan beszélt és sziporkázó ötleteket eregetett. Különösen, ha sok fekete-kávét ivott. Egy nagy öblös ezüst ibrikkel állt mindig készen az asztalon, úgy hogy tizenöt csészényit is megivott egymásután.

- Nos, urak - szólt majdnem vidáman -, határoztam a fogoly csendbiztosra nézve.

- Várjuk a méltóságod parancsait - szólt alázatosan Kovács uram.

- Személyesen fogom elintézni.

Lement a várudvarra, megveregette a megkötözött csendbiztos vállát, mondván szelíd, kegyteljes mosolygással:

- A hadiszeregcse forgandó, jó uram. Egy csöppet se restellje a helyzetet. Ön szabad lesz. Adja át alázatos tiszteletemet a méltóságos főispán úrnak és a tekintetes alispán úrnak.

Azután az ott álló kozákok felé fordult és elrendelé, hogy a foglyot, miután a lovát ledöfte az egyik bika, így megkötözve egy szamár hátára ültessék, s a hatodik határig kísérje két kozák, egy papír-táblácskát ragasztván a nyakára hátul, amelyre Bakra uram ezeket a szavakat írja fel, olvasható nagy betűkkel, tótul:

»Én vagyok a nemes vármegye.

Lovon indultam el, számáron érkezem.«

A csendbiztos fölszisszent, rimánkodott, könyörgött, hogy inkább lője föbe a nemes gróf, de ezt a csúfságot ne kövesse el rajta.

- Nem, nem - toppantott a lábával Pongrácz -, hadd olvassák azt a táblácskát a falvakban. Hadd lássa a világ, hogy mi lesz azokkal, akik egy Pongrácznak az akaratába belecsukorítják a kezüket.

A nemes vármegyét vérig háborította ez a violencia. Ez sok volt tréfának. Ezt nem lehet többé zsebre tenni. Erre már az aludttelej köcsög is felforrta. Megmozdult tehát a vármegye, pörbe fogván Pongrácz Istvánt a Tarnóczy jogtalan letartóztatásáért és a hatóság elleni lázadás büntetéseért. De hát az hosszú nóta. Előbb még a bíróságnak ki kell őt kérni a méltóságos főrendiháztól, hogy engedi-e odaállítani a törvény sorompói elé? A főrendiház talán engedné is, de van annak egy mentelmi bizottsága, előbb ahhoz utasítja a dolgot, s e mentelmi bizottság tagjai arról nevezetesen, hogy nem szeretnek egymással találkozni. Bizony meg is öszülhet Tarnóczy, míg ezen a réven a levegőre kerül.

Hanem addig is, míg István grófot kiadja a méltóságos ház, katonai erőért fordultak a budetini honvédparancsnokhoz. Nem lehet másképp, ostrommal kell bevenni Nedecet és úgy szabadítani ki az ügyvédet. Nem az ügyvéd miatt - jegyezte meg az alispán -, mert piócat a nádasban is lehet kapni, de a rend és a vármegye becsülete miatt.

- Igaz - szólt a parancsnok -, az ügyvédet ki kell szabadítani. Különb is igen becsületes fiú, személyesen ösmerem.

- Eszerint a parancsnok úr rendelkezésünkre bocsátja a szükséges erőt?

- Természetesen, hiszen felsőbb parancs van erre a kezemben.

- És mikor?

- Most mindjárt.

- No, az derék, és hány embert?

- Hát egyet.

Az alispán idegesen mozdult meg a székén s különben is tudván a parancsnok rokoni viszonyát a nedeci várúrhoz, gyanakodva nézett a szemei közé.

- Egyet? Ön is gúnyolni akar bennünket?

- A világért sem. De a szükséges erő ehhez a hadiművelethez éppen egy ember, még az sem egészen.

S ezzel kiszólt az előszobába, hogy rendeljék ide a »Vakarcsot«.

A Vakarcs volt a legkisebb honvéd, azért hítták így, tömzsi, apró cigánylegényke egy posztócsillaggal az atilláján. Bejött és szalutált.

- No, ugye, nem egészen egy ember - szólt kedélyesen a parancsnok -, valami híja van még, és mégis kiszabadítja a foglyot.

- No, azt szeretném én látni.

- Hát pedig igen egyszerű, kedves alispán úr. Budetintől Nedecig járható föld alatti út vezet, amelyet a Vakarcs igen jól ösmer. Ha szorult a kapca hajdan az egyik várban, ezen az úton menekültek a népek a másikba.

- Ezer ördög - kiáltá az alispán -, hogy ezt nem tudtuk előbb.

- Miért nem kérdezték tőlem? Hanem mármost gyűjtson rá, alispán úr, egy csibukra, te pedig, Vakarcs barátom, rakd meg a tarisznyádat eleséggel, vedd a kulcsokat, aztán menj isten hírével a föld alá és hozd ki nekünk a fiskálist.

- De hogyan jut el a börtönbe? - aggódott még mindig az alispán.

- Hisz éppen az egyik vár börtönéből a másik vár börtönébe vezet az alagút, csak egy ajtót kell felnyitni, amit a fogoly észre nem vehet a falban a szuroksötétség miatt. Szunyogh István csináltatta valaha titokban a nedeci börtönhöz, hol fogva tartották a szép Nedeczkyt, Czobor Erzsébetet. Erre hozta ki a kópé. No iszen, érdemes is volt egy ilyen lyukat ásatni egy asszonyért.

...Igaz, ami igaz, nagy bolondok voltak azok a régiek is.

*

Szállj, szállj, zümmögő méh, aki ott szívod a nedeci kertben vadszegfű édességét, veled mit beszéljek? Te már a huszadik méhöltőben vagy, mit tudsz te már arról, hogy a huszadik őseiddel még egy szép leány osztozkodott itt a virágokon... Talán éppen erre járt, ezen a barázdán... kis cipője nyomán hogy zörögtek azok a sárga, lapos kavicsok; de te nem tudsz erről. Ezek az öreg fák még talán hallották bánatos sóhajtásait: »Mikor megy el innen?« Később is hallották még bánatosabban: »Mikor jön el ide?« Bizony, nem értették, miképp búsíthatja az is, hogy itt legyen, az is, hogy ne legyen. Pedig volt értelme mind a kettőnek, mikor még Tarnóczy szenvedt rabságban s mikor már szabad lett, csodálatos módon eltűnve egy napon a börtönből.

Ezek a növények is milyen álnokok, hiúk, fennhéjázók. Valaha teljesek voltak e violák, ezerrétűek a rózsák, most már elvadultak, mióta nem nézi női szem, elhagyták magokat, elzüllöttek, *egy szoknyában* jár a virágjuk. Mindezt te nem bánod, zümmögő méhecske, szállj, szállj, nincs kérdeni valóm.

De te, öreg bagoly, aki most ott huhogsz a düledező toronyban, ahol hajdanában a Korenyák kürtje hitta össze a hadi népet, te talán mindent tudsz, te már talán akkor is így huhogtál valahol a bástyáromokban és hívogattad azokat a kísérteteket, árnyakat, melyek a becsukott kapun át is, mikor már ide a madár se röpködhetett, belopóztak, besuhantak, rémítették, üldözték a várurat, utána lépegettek, hitták, ingerelték.

Ki küldte azokat? Alaktalan árnyékok, fantazmagóriák, honnan jöttetek akkor és hová mentetek azóta? Mert ha egyszer vagytok, itt vagy ott, mindig lennetek kell valahol.

Milyen szelídek voltak azok a saskeselyűk, amelyek megették a Prometheusz máját, ti falánkok, az agyvelejét ettétek meg ennek az embernek.

És miért? Ej, hogy miért? Hát ki tudhatja azt, hogy a nagy fazekas, a végzet, mit miért csinál? Hiszen az ő fazeka az emberek. Az ő dolga az, hogy hol és miképp tetszik neki azokat összetörni.

Te talán többet tudsz, öreg bagoly, aki ott huhogsz most, ahol Korenyák kürtje szólt, de tőled sem akarom megkérdezni.

Hiszen csak az kell nekem, hogy mi történt, s nem, hogy miért történt.

A fogoly Tarnóczy kimenekülése, melyet senki nem tudott a várbeliek közül megmagyarázni, egészen összetörte Pongrácz Istvánt. Félelem fogta el és csodálatos sejtelmek kezdték kínozni.

- Elveszik tőlem a leányt - mondá és a fogai vacogtak.

Hiába magyarázták neki, hogy először nem veszik el Apolkát, de ha elvennék is, hát az se lenne olyan nagy szerencsétlenség. De ugyan ki is venné el? Bizony örül Tarnóczy, hogy a saját irháját megmenthette, nemhogy még egyszer eljönne. Van annyi lány Zsolnán, mint pipacs a rozsban, talál magának.

De a várúr a fejét rázta; az ördög szabadította ki Tarnóczyt, az ördög segíti és nem földi erő. Az ördög bosszút áll, egyszer csak itt toppan és elviszi őt is, t. i. István grófot. Apolkához hozzá nem nyúlhat. Oh, hogy is nyúlhatna Apolkához. De Apolkáért eljön a szerelem, ami az ördögnél is erősebb. Rokonságban is van vele, unokaöccse az ördögnek anyai ágon (apain az égé).

Hallucinációi voltak, víziói; éjjel nem aludt, fel-felriadt és segítségért kiáltott, néha nappal is lefutott az udvarra, egyszer egy rohamban teljesen ruha nélkül, s Kovács uram és Pruzsinszky utána iramodának, erővel lefogták és elvitték a szobájába, jeges borogatásokat rakván a fejére, ettől lecsillapodott.

Napról-napra soványodott, nem volt már emberi formája. Panaszkodott, hogy egy kígyó lakik benne, hogy érzi néha, s annyira félt, hogy a káplánnak mindenüvé utána kellett mennie, s ha leült a kertben vagy a folyosón, egy szentelt kört kellett csinálnia körülötte, amin az ördög át ne léphessen.

- Asmódi - szólta meg egy-egy láthatatlan árnyékot -, ne okoskodj, ne gyere közelebb, mert megjáród.

Szánalmas volt ránézni erre az összegémberegett, megtört, együgyű alakra, aki még daliás, életerős volt nemrég. Napról-napra sápadtabb lett, a szemei beestek s valami tompa szürke réteg ült rajtuk, csak akkor villogtak rémletesen, zöld fényben, ha ingerült volt. A szemek alatt egyre nagyobbak lettek a kék karikák. Néha megnézte magát a tükörben és észrevette a foltokat: »Az Asmódi csizmapatkói - panaszkodék -, egész éjjel rugdalta a pofámat.«

Csendes, nyugodt napjaiban (mert még voltak ilyen napjai) órákig merengett, nézett a semmibe és jó volt. Órákig elfeküdt hasmánt a szőnyegen, kártyát kevert, osztott s kiadogatott. Ha Apolka bejött és megkérdezte, hogy érzi magát, fontoskodva susogta: »Kártyáztam az istennel és nyertem.« Vigyorgott, víg volt, ha nyert, és végtelen levertség látszott rajta, ha veszett.

Kérdezte Apolka, hogy *mibe* játszanak. Lesütötte a fejét, olykor sírva fakadt, de nem vallotta ki. Jámbor hangulatában még dudorászott is, egészen ki lehetett vele jönni, nézte a keresztes pókját, hogy mit csinál (biz az semmit se csinált). Délutánonkint betekintett az istállóba, cukrot vitt a Waterloo-nak, simogatta a sörényét, veregette a lapockáját; néha meg is csókolgatta az okos, fehér lámpásos fejét; vagy lement a kertbe, hol hozzá nem nyúlt a nemes kertészeti növényekhez, a kaméliákhoz, a jácintokhoz, a magnoliákhoz, hanem ahol mezei virágokat látott a barázdákon, füvek között, azokat letépdelte, körülűzdelte vele a kalapját.

A bolondok rendszerint a mezei virágokért rajongnak. A mezei virágok a föld vad gondolatai, nyílnak magoktól szeszélyesen összevissza. A bolondok gondolatai az érzésnek az ész által meg nem nyesegetett vadvirágai. Testvérek.

A várkert alsó részén, túl a filagórián, egy kiszáradt patak kavicsaiból kiválogatta a színeseket, teli rakta velök a zsebeit. Különösen a sáfrányszínűeknek örült, fenn aztán kiöntögette a címerterem közepére; már egy egész garmada volt, s mikor Pruzsinszy jött vagy Pamutkay, kevélyen mutogatta, mintha India kincsei volnának.

- Hm, no, gyűjtöttem valamicskét a leányomnak. Lesz mit aprítania a tejbe, ha én behunyom a szemeimet.

Mindig arra a leányra gondolt... Sajátszerű lázas ragaszkodás volt ez, mely kivált akkor nyilvánult, ha rossz napjai voltak. Ilyenkor zúzott, tört, borzasztó volt. Káprázatok kínozták, hangok támadtak a falból, a bútorokból, tompák, zuhogók. Alakok jártak-keltek előtte, akiket más nem látott, csak ő, ősapák szellemei szólították, csak ő hallotta és beszélt velök, birokra kelt láthatatlan ellenségekkel, sorba vagdalta hozzájuk a drága vázákat és mindent, amihez ért. Ilyenkor aztán futottak Apolkáért, aki bejött és szemrehányóan megfeddte:

- Az isten szerelméért, negyedik István, mit csinál ön? Ej, ej, IV. István!

Különösen ez a »negyedik István« megszólítás imponált neki. Az Apolka tekintetétől megjuhászodott, lázban villogó szemei megteltek könnyekkel, karjai leestek, melle megszűnt hörgögni és zihálni. A fenevadból gyámoltalan ember lett, akit a leányka kezén fogott s elvezetett, mint egy kezes bárányt, az előszobába, ahol mindig volt készen egy vödör jeges víz, amiből hideg borogatást tett a halántékaira. Iszonyodott a hideg víztől, de mégis állta, didergett, a foga vacogott, de mégsem mert ellenkezni, csak a kiaszott kezeit tette össze könyörögve:

- Kegyelem, Apolka!

A káprázatok és látományok csak kivételesen voltak némi összefüggésben a valósággal. Egy este azzal futott ki a szobájából, hogy a holdat lelopta az égről Makovnyik és Komár, éppen most lopták le, maga látta az ablakon át, mikor egy nagy létrán másztak fel érte. A zsvány Makovnyik a csizma sarkával lerúgott egy csillagot is. Egészen föl volt emiatt háborodva s elrendelé, hogy verjék vasba Makovnyikot és Komárt.

Hát biz azt meg kellett tenni, mert a hold csakugyan nem volt a helyén (valami apró felhő alá csúszott hirtelen). István gróf látni akarta, hogyan vasalják meg őket, másnap is kíváncsi volt, hogyan ülnek vasban, többször megnézegette, de mikor aztán a következő éjjel ismét feljött a hold, hanyatt-homlok rohant le, hogy kiszabadítsa őket, mert a holdat visszatették.

- Igaz, hogy egy jó nagy darabot már megettetek belőle, gazemberek!

Mikor aztán levették a vasat a lábukról, magához intette Makovnyikot és nagy hamiskásan, pajtáskodón kacsintott rá a bal szemével.

- Nagy oktondik vagytok. A hold nem sokat ér se nektek, se a világnak. A hold a békák gyertyája. Hanem, ha már valamit akartok - súgta a Makovnyik fülébe -, lopjátok el a napot. Hallod-e fiam, Makovnyik, a napot. Ez lesz a nagy parádé.

A hű Makovnyik kezét csókolta engedelmesen és a fejével bólintott, hogy jó, el fogja lopni a napot, ha a méltóságos úr úgy parancsolja.

Ennek aztán annyira megörült, hogy behítta nagy bizalmasan a szobájába Makovnyikot és Pamutkayt is.

- Ez nagy dolog lesz, hallod-e! Ez egy kitűnő eszme. De persze, ezt maga nem érti, »ezredes«. Te ellopod a napot, Makovnyik, de nem holnap, se holnapután, hanem majd én megmondom, mikor. A Pamutkaynak sok pénzt adok, de igen sok pénzt, hogy ami csak kész gyertya van és faggyú a gyertyamártáshoz az országban, azt mind összevásárolja előbb, s mikor bekövetkezik az örök éj, akkor azt borzasztó áron eladjuk. Hát nem vagyok én furfangos ember, Pamutkay? Hát szóljon már, mi?

Tapsolt, ugrándozott, hogy ilyesmit kigondolt, széles jó kedvében zsebébe nyúlt és megajándékozta Makovnyikot egy kék kavicsal.

- Itt van neked egy kis előleg, Makovnyik.

Látszott, hogy bizonyos vékony szálak még kötik az egyik gondolatát a másikhoz, de mennyire vékonyak. Jaj, ha azok is elszakadnak!...

Azontúl gyakran emlegette Makovnyikot, hogy hol van, mit csinál, mindig titkosan, suttogva, mint ahogy egy cinkos tudakozódik a másiktól. Amellett egynéhányszor szólott Bakrának és másoknak is a bekövetkezendő nagy változásról. Egyszer valami szó volt a kalendáriumról, komolykodva ütötte fel fejét, mint egy professzor.

- Ostobaság! Az emberek együgyűek, Pruzsinszky, a színek után számítanak. Egy darab fehér világ egy nap, egy darab fekete világ egy éj, a másik darab fehér világ két nap, a másik darab fekete világ két éj, de majd meglátnád, ha a világ mindig egyszínű lenne, hogyan számítanák össze a napokat. Mi is lenne az, hehehe! Pedig az így lesz, Pruzsinszky, neked megmondhatom, ha tovább nem adod.

Több ily jel mutatta a beavatottak előtt, hogy az agyrendszere még nem mondott fel minden törvényt. Az egyik kerék küllője még itt-ott beillik a másiknak a rovátkáiba. Még örültek is neki, hogy olyan következetesen várja az örök éjt.

És jött is az lassan, lábujjhegyen és mégis biztosan, egyre közelebb-közelebb, de csak az ő számára.

A külső események csak elősegítették. Levél érkezett Zsolna polgármesterétől, Blázytól, hogy a Nedecen tartózkodó Trnowszky Apollónia megörökölvén az elhalt Trnowszky Péter vagyonát, számára gyámul és a végrendelet végrehajtójául ő (t. i. Blázy) neveztetett ki, minek folytán felkéri a méltóságos grófot, méltóztassék a nevezett kisasszonyt a törvényes kezekbe kiszolgáltatni, joga lévén azonban felszámítani összes költségeit, kiadásait és a tartási díjat. Ellen esetben pört volna kénytelen indítani stb.

Pongrácz István fölkiáltott:

- Hát indítsa meg a pört, Blázy uram. Én az Apolkát ki nem adom, mert az nálam haditűsz és nem kosztos leány. Maholnap a saját leányom lesz, Pongrácz grófkisasszony.

S ezzel tizenkét pálcaütést rendelt vágatni a levél hozójára és két-két fegyveres őrt állíttatott éjjel-nappal az Apolka lakosztályának ajtaja és kívül az ablakai elé, hogy el ne lophassák.

Most már aztán Blázy uramnak se maradt más útja, mint a törvény; összefogóztak Tarnóczyval, egyik a gyámleányát akarta, másik a menyasszonyát. A dolog egyre sürgősebb lett, amint kiszivárogtak a vészjósló tünetek a gróf elmeállapotában. Nem szabad tovább ott hagyni. Vének volna. Ki tudja, mi történhetik. Mindenekelőtt meg kell akadályozni az adoptálást. És ez könnyen is ment. A miniszter már magától nem terjesztette fel a kérvényt a felség elé, hanem egy széljegyzettel, mely valószínűleg a trencsénmegyei képviselők informálásából támadt, s melyet, pro memoria, maga őexcellenciája írt ceruzával ilyen bürokratikus formában: »Elméje részben távol van«, hevert az örök pihenésre szánt akták között.

Jártak ketten Bécsben a királynál, jártak a minisztériumnál, a képviselőknél, de a szánandó alak, ez emberroncs, akinek már a saját cselédei is csupán kíméletből, meg a saját, ideig-óráig tartó jólétükért engedelmeskedtek, még mindig nagy, félelmetes hatalom volt ott, ahol pedig egy szál ember olyan kis súllyal esik a latba. Hja, a *kilenc szarvú* ember másképp számít. A kilenc szarvával kilenc felé dőlhet.

Egy Pongrácz grófot kímélni kell. A kilencágú korona mögé nem üti be okos ember az orrát. S a magas állású férfiak mind okos emberek, vonogatták tehát a vállukat:

- Igaz, igaz, és ennél fogva majd meg is ítéli a leányt önöknek a bíróság.

Meg, de mikor? Egy egész halmaz vád került már együvé a bíróságnál Pongrácz István ellen, de mit ér, ha a főrendek mentelmi bizottsága sohase bírt együvé kerülni.

Végre mikor már mindenfelé jártak, mikor már hírlapilag is szellőztették a »zsolnai fogolyleány történetét«, és az se használt, azt a jó tanácsot adta nekik a budetini parancsnok:

- Hiszen semmi sem könnyebb, mint a leányhoz hozzájutni, csak a módját kell eltalálni. Én ösmerem István öcsémet, most nem tudom, hogy van, mert engem se eresztenek be a kapuján hónapok óta, és ez gyanús körülmény, egyébiránt az egész környezete léhűtő, élősdű nép, de ha megmaradt valami az eszéből, akkor megvan a férfias karaktere is, egy bizonyos hóbertos becsület. A leány tús nála, hát ki nem adja, csak ha az Estellát hozza neki vissza a besztercei magisztrátus, de akkor, a fejemet teszem rá, szó nélkül kiadja. Fogadj erre, Blázy!

- E biz igaz lehet! - kiáltott fel a fiatal ügyvéd, mohón kapva az egyszerű gondolat után. - Hogy ez eddig eszembe nem jutott.

- Hm! - felelte Blázy. - Megpróbáljuk a dolgot. De hol találjuk meg Estellát?

- Egy gombostűt is meg lehet találni, ha az ember nem sajnálja érte a fáradságot. A besztercei magisztrátus előkerítése meg éppen könnyű. Tegnap olvastam valamelyik lapban, hogy Lengeffy Losoncon tart előadásokat.

A terv megtetszett Tarnóczynak s mindjárt másnap elindult Estellát fölkeresni Besztercebányára. Ott csak annyit bírt kinyomozni, hogy évek előtt elmentek innen lakni Érsekújvárra.

Egy tehetős varga beszélt neki róluk, odatevén a végére:

- No, ha találkozik vele, ugyan említse meg, hogy már megküldhetné a száz forintomat.

Érsekújvárt is csakhamar találkozott egy kollégájával, aki emlékezett rá, hogy régente csak-ugyan lakott itt Behenczy egy figyelemre méltó hölgyecskével, hanem csak rövid ideig, később átköltözött Vágújhelyre. Neki magának is adósa maradt hetven forinttal.

- Ugyan, említse meg neki, ha valahol megtalálja.

Tarnóczy ennek is megígérte, hogy megemlíti és Vágújhelyre ment. Ott arra a hírre, hogy valaki Behenczyt keresi, mindjárt összeszaladt vagy negyven zsidó, akiknek mind tartozott Behenczy. (Itt, úgy tetszik, hosszabb időt töltött öméltósága.) Ahelyett azonban, hogy ő kérdezősködhett volna a zsidóktól, azok rohanták meg ravasz kérdésekkel annak a kiszimatolására, hogy miért keresi.

A zsidók egyébiránt mindent tudtak. Hogy most éppen az az idő van, amikor a Behenczy bárók a Krivánka melletti ócska kastélyban tartózkodnak, bizonyosan ott lesz Estella is, ha azóta meg nem szökött valami katonatiszttel.

- Hogyan? Ismeretsége volt itt valami katonatiszttel?

- Nem is eggyel.

- Tehát azt gondolják, hogy talán elszöktette valamelyik?

- Az csak rajta fordult meg.

Az egyik hitelező, Brüll Ármin, lovagiasan közbevágott:

- No, az nem igaz. Én még két év előtt láttam Kassán a Behenczy báróval.

- Bah! De hátha azóta szökött meg...

- Nem hiszem - felelte Brüll úr rossz magyarságával -, mert az most már a katonatiszteken fordulja magát.

Tarnóczy tehát minden pihenés nélkül azzal a reménnyel indult a krivánkai ócska fészket felkeresni, hogy Estellát megtalálja.

Egész Krivánkáig tengelyen lehetett utazni, de azon túl csak gyalogösvény vezetett szűk hegyhasadék közt, sziklába vájt grádicsokon, hegynek fel, mélységeken át a Behenczyek kastélyához. Úgy el volt az rejtve, fellebbe nyújtózkodó hegyek között, az ember szinte kiérezte, mire volt jó a Behenczyeknek hajdanta; valami kincset eldugni benne, teszem azt, egy szép asszonyt, akit szerettek, féltettek, de nem mutogattak, mert nem volt törvényes feleség.

Mélyen bent, a sztrahói völgyben volt egy púp, egy pörsenés, vagy négy holdnyi, beültetve szelíd gesztenyékkel. E domb közepén, néhány százados fenyőtől körülvéve, mintha szuronyok strázsálnák, állt ez a kis kastély. És éppen az volt a baja, hogy *állt*. A jelenlegi Behenczyek sokszor kívánták magokban, bárcsak minduntalan át lehetne tolni más vidékre.

Talán, hogy nem tetszett nekik ez a vidék? Dehogya. A vidék elragadó volt, de nekik be nem vágott, mert már nagyon ösmerték itt őket. Mindig más-más helyen vígan lehetett volna éldegélni.

Tarnóczynak gyalog kellett indulnia Krivánkáról, ott hagyva a fogadott szekerest a falusi korcsmában, hadd bámulja addig az ivóban felakasztott Jánosik képét, ki itt valamikor népszerű zsivány volt és nagy gavallér: hét likra kapcsolódott a hasszíja.

Egy suhancot vett vezetőnek maga mellé, aki azt állítá, hogy jól ösmeri az utat és a bárókat.

- Voltál már náluk?

- De hányszor!

- Hát azt a szép leányt is ösmered?

A legényke csodálkozó szemeket meresztett:

- Nincs ott más, csak egy gazdasszony, de az csúnya, ráncos.

- Tudom, tudom, hallottam róla, valami Rozsákné, de azonfelül...

- Ej no, a Rozsákné régen letette már a kanalat.

- Mit értesz ezalatt?

- Hogy már nem eszik többet. - Ámbátor akkor se evett ökelme, isten nyugosztalja, amikor még élt.

- Hát meghalt?

- Hiszen váltig azt beszélem. Alkalmasint azért halt meg szegény, hogy nem evett.

- Hát miért nem evett?

- No, mert nem adtak neki a bárók.

- És miért nem adtak?

- No, mert maguknak se volt.

- Úgy? És most új gazdasszony van?

- Az van.

- Más nő nincs a háznál?

- Nincs.

Tarnóczy kedvetlenül harapdálta a kis szőke bajszát, s nyakazta egyre-másra botjával a dér-csípte fonnyadt növényeket az út két szélén.

- Az új gazdasszonyt hogyan hívják?

- Estellának.

- Akkor hát siessünk isten nevében.

S vígan, ruganyosan kettőztette meg lépteit, fel a »Kokol« hegyre. Innen már meg tudta mutatni a suhanc a kinyújtott kezével, hogy merre van a Behenczy-kastély.

- Ott, ahol az a füst látszik?

- Idébb. A kastélyban ritkán van füst. Az pásztortűzből való.

Kis negyedóra múlva elérték a »Blato« nevű fenyőerdőcskét, ahol egy kanyarodónál előbuk-
kant egy torzonborz ember nagy csizmákban, kopottas télikabátban, a báránybőrsapka egészen
le volt húzva a tarkójára.

A suhanc megdőfte az ügyvédet.

- Ni, az öreg báró!

Tarnóczy ösmerte az öreget, látta egypárszor Zsolnán, de esze ágába se jutott, hogy ez legyen
az az elegáns, finom monoklis alak, ezzel az elhanyagolt hajjal és szakállal. De amint közelebb
jött és jobban megnézte, kezdett apródonként ráösmergetni. Hm, persze, itt nincs kéznél se
fodrász, se divatkereskedés.

- Jó napot, báró úr! - üdvözölte kalapját leemelve.

- Pszt, pszt! - sziszegett a báró és a kezeivel mutogatott, hogy menjenek odább.

Tarnóczy és a suhanc szót fogadtak, mire Behenczy is követte őket vagy negyven lépésnyire,
ahol nyájas mosollyal tette kezét a fiatal ügyvédébe:

- Kihez van szerencsém?

- Én Tarnóczy Emil zsolnai ügyvéd vagyok, azt reméltem, ösmer a báró úr.

- Hogyne, hogyne! - szólt örvendezve, bár látszott rajta, hogy nem emlékszik rá - isten hozta,
isten hozta! Milyen szerencse, kutyamája! (És a kezeit dörzsölte.) Bocsássa meg, hogy olyan
udvariatlan voltam... de féltem, hogy elhessenti a fenyvesmadarakat... pedig nagy fogás lesz,
nagy fogás...

- Ah igen, a báró úr...

- Nos, igen, igen, féltem, hogy belelép a hurkokba, hogy elrontja a vesszőimet...

- A vesszőit?

- Ej, én istenem. Annyi az üres időm itt a birtokon. És valami sportot csak kell csinálni. Végre
is nem vadászhatok oroszlánokra. Egyszerűen abból az okból...

Végigtekintett piszkos kabátján, s ez megzavarta némileg, szórakozottan egészíté ki a
mondatot:

- Abból az okból, mert puskaaporom nincs. Azaz, hogy ez nem volna elég ok... ámbátor az is
elég ok volna, de az ördög vigyen el, ha nem azt akarom mondani, hogy azért, mert oroszlánok
nincsenek.

- Hát persze.

- Azért hát csak a fenyvesmadarakra vetem magam. De az is igen szép mulatság. Az ember
nem öl, nem ont vért. Ez a humánus század sportja. A madarak maguktól mennek be a
hurokba. A többi főurak is az ilyen sportot csinálják Budapesten, a bankok, pénzintézetek élére
állva. Hát nincs igazam, spektábilis?... De ne beszéljünk erről, mondja inkább, hol veszi itt
magát, ahol csak a madár jár?

- Éppen a báró urat keresem, azaz hogy inkább a fiatal bárót.

- No, no - szólt gyanakodva -, valami adósság?

- Oh nem, egészen más természetű ügy.

- Titok?

- Nem.

Behenczy a fiatal ügyvéd karjába fűzte a magáét, olyan bizalmasan, melegen, mintha örökké ismerték volna egymást.

- Hát halljuk. Hozott nekünk valamit? - unszoló finom mosollyal.

- Nem. Vinni akarok valamit.

De már erre meghökkent Behenczy, ez megzavarta; kereste elméjében, hogy mit vehetne ...ez el... tőlük, de nem talált semmit.

- Az Estellát akarom elvinni.

A báró szája nyitva maradt bémésködésében. Az Estellát? Mintha azt mondta volna, hogy a mohot jött leszedni a kastély fedeléről, hogy elvigye. Azon gondolkozott, hogy mire való lehet az Estella valakinek?

- Az Estellát? - szólt és még egyszer a szeme közé nézett. - Igazán?

- Azért jöttem.

- Hm. És minek önnek az Estella?

- Boldogságom függ tőle.

A báró akaratlanul elmosolyodott, hajlandó lett volna a fejét csóválni, de csak mégis tartóztatta magát, végre is de gustibus non est disputandum. Vannak különös szenvedélyek a világon. Flugentius Artos a maga nagyanyjába volt szerelmes, James Clartont egy csonka lábú asszony gerjeszté gyöngéd érzelmekre, még talán Miss Pastrana is tetszett valakinek. És ami fő, a dologból valami jó is cseppenhet. Bizony, rájuk férne most egy »véletlen«, mert nagyon »gyengén« vannak. Sőt napok óta várt valami ilyen égi mannát, de mégis a kétely és félelem egy nemével kérdé:

- És mikor látta ön Estellát utoljára?

- Sohasem láttam.

- Akkor egyszerűen nem értek egy szót sem azokból, amiket ön mond, fiatalember - jelenté ki kesernyés, csalódott hangon.

- Majd elbeszélem útközben.

Intett a suhancnak, hogy maradjon el és csak messziről kövesse őket.

Így mentek karonfogva, le a völgynek, a borókaillatos erdei úton, miközben Tarnóczy elmondott őszintén mindent, miként került az ő menyasszonya a Beszterce ellen induló Pongrácz István kezébe tús gyanánt, Estella helyett - s hogy az egyedüli mód hozzájutni, az Estella visszavitele.

Pál báró egészen nekiderült arccal helyeselte tervét és így szólt:

- Valóban, igen praktikus gondolat, de félek, hogy a fiam nehézségeket fog csinálni. Ő, tetszik tudni, nagyon megszokta a szegény teremtetést annyi év óta... Ah, ők meglehetősen össze vannak fűződve.

- Tehát azt hiszi a báró, hogy hasztalanul jöttem?

- No, no, azt éppen nem mondanám, hanem hogy...

- Legyen, kérem, őszinte hozzám.

- Hogy lesznek különféle akadályok.

- Például?

- Hát teszem azt, hogy csak egyet említsek, Estella ez idő szerint a házvezetőné tisztét teljesíti. Mit csináljunk mi egy ilyen ügyes, kipróbált házvezetőné nélkül, ha ön elviszi? Hol kapunk helyette másikat? Mi szegény emberek vagyunk, uram, nekünk Estella sokat ér, ki kárpótol érte?

- Ha csak a pénzbeli kárpótlásról van szó, báró úr, arra én kész vagyok.

Az idősebb Behenczy a kezeit dörzsölte, de amellet méltatlankodó arcot vágott.

- Oh nem, uram. Nem a hitvány materiális szempontot veszem, oh nem; de veszem azt a szeretetteljes ragaszkodást, mely melegített, azt a lelkiekben esett rövidséget, mely távozásával érne. Ami a pénzt illeti, pokolba a pénzzel! Sem én, sem a fiam el nem fogadnánk egy garast sem. Csak még az kellene, uram! Nem mondom azonban, hogy pillanatnyi helyzetünkben egy kis kölcsönt visszautasítanánk, ha jó baráttól jön.

- Parancsoljon velem.

- Nos, kedves barátom, én rajta leszek - szólt a báró, s hirtelen elhatározással kezét a Tarnóczyéba csapta -, én megvallom, rokonszenvet érzek ön iránt, s ahol egy jó tetre nyílik kilátás, ott én sohasem hozakodom elő az önérdekkel. Mindig a fiatalság barátja voltam, s az is maradok, kutyamája...

- Köszönöm, báró úr. Eszerint lesz kegyes pártfogolni kérésemet a fiatal bárónál...

- Itt a szavam rá, s még ma, vagy legkésőbb holnap, megkapja Estellát. Hova vigyem önnek?

- Nem mehetek most mindjárt érte?

- No persze! Ne legyen annyira türelmetlen. Juventus ventus. Minden legyen s mindjárt legyen. Türelem, édes fiam. Azt tartja a tót közmondás: Nye kazal sa Pan Boch blaznit. (Az isten nem ajánlotta a bolondozást.) Lassúság és okosság. Idő kell és rábeszélés kell. Csak bizza ön rám és menjen vissza nyugodtan a szállására. Hol van szállva?

- A krivánkai korcsmában.

- Hát ott lesz az Estella ma vagy holnap, punktum.

A fiatal prókátor boldogan hálálkodott az öregnek, mire meleg kézszorongatások között elváltak a Palugyai-féle akolnál, ahol nagy csatarával csörtettek eleibök az ugató juhászkutyák; Tarnóczy visszafordult Krivánka felé, a báró pedig a kastélyba indult, de alig tett pár lépést, mintha véletlenül ötlene eszébe, rákiáltott a fiatalemberre:

- Hophó! Vissza csak egy kicsit, kis spektábilis! Elfelejtettem valamit.

Tarnóczy készségesen fordult vissza és futott feléje.

- Parancsoljon kérem!

- Nos, igen - szólt kissé zavartan -, kényes ügy, kellemetlen ügy, de túl kell esni rajta... azt gondolom, jobb lesz, ha túlesünk... A kölcsönkéről van szó... (s fitymálva biggyeszgette az ajkait.) A fiú könnyelmű egy kicsit, könnyelműen van nevelve, az én hibám is, de az övé is. Egyébiránt ezen most már nem lehet segíteni. A kölcsönt okvetlenül meg kell neki említenem. Én istenem, ez már a század, ez az átkozott század! A legszebb tettekhez is hozzá kell tapadnia egy kis prózának. Az isten verje meg ezt a XIX-ik századot! Hát hány forintot mondhatok neki?

Tarnóczy habozva felelt:

- Nem tudom. Igazán nem tudom. Talán kétszáz forintot.

Behenczy Pál gúnyosan felkacagott:

- Bagatelle! Kétszáz forint! Az egy napra való a kölyöknek. Oh, istenem, önnek nincsen fogalma, hogy mennyire rosszul van nevelve ez a fiú. Aztán tessék meggondolni, hogy az Estellát már maga Pongrácz István hatszáz forintért vette Zsolnán. És kitől? Egy közönséges komédiástól! Nem, nem, ön túlságosan fõsvény, édes fiam, egy Behenczy báróval szemben. Ön egy igazi Harpagon (s tréfásan veregette meg az ügyvéd vállait). Kutyamája, ön egy hatszáz forintos jószágért kétszázakat akar ígérni.

- Igen, de akkor még valószínűleg szebb volt - jegyzé meg az ügyvéd kedélyesen.

- Bah - pattant fel Pál báró -, de ön nem a szépségéért akarja bírni. Mert igaz, hogy szebb volt akkor, de most okosabb, kövérebb.

Ez a tónus felbőszíté kissé az ügyvédet, akaratlanul is csípős lett:

- Csak talán nem akarják font számra eladni?

- No, no, fiatalember. No, no. Nem az eladásról van szó, de egy kölcsönös szívességről. Becsületemre mondom, semmi másról. Mikor én a walesi herceggel vadásztam, ezelőtt egypár évvel, akkor így szólt hozzám a walesi: »Egy róka, kedves Behenczy, amelyiknek a farka még nincs a kezünkben, senkié.« A dolog még szétmehet. Tegyük úgy, mintha semmit se beszéltünk volna.

- Hát jól van - kiáltott fel az ügyvéd -, szívesen szolgálok a hatszáz forinttal.

- Top - mondá hirtelen a báró s újra belecsapott az ügyvéd tenyerébe.

Ezzel ismét az előbbihez hasonló meleg kézszorítgatások közt váltak el, s Pál báró meg sem állt többé, csak otthon, a kastély gyommal, labodával benőtt udvarán, ahol Estella tinoragombát terítgetett egy szalmagyékényre.

Hanem bizony nagyon beleharapott az idő a fizimiskájába, petyhüdt volt az arcbőre, a festék látható marásaival, ráncon ránc: a termete is összeesett, úgy nézett ki, mint egy csutak. Csak a hajdan szép álla viselte magát derekasan, eresztvén magából egy vice-állat. Talán hogy az egyiket a Pál báró csipkedje, a másikat pedig a Károly báró.

- No, hol a madarak? - kérde a betoppanó Behenczytől.

- Nincs kincs! - felelte jókedvűen, majdnem sugárzó arccal.

Estella kedvetlen képet vágott s erre még csúnyább lett, az orra lefittyedt, mint a pulykáié, mialatt a két tenyerével (de milyen kérgesek voltak már azok is) rácsapott a cafatos, foszlányos szoknyáira.

- Hát azt hiszi, hogy ezeket a rongyokat adom el húsért a zsidó mészárosnak, hogy maguknak vacsorát főzzek? Hát elfelejtette, hogy ma gombát és fenyvesmadarat kell vinnem neki Krivánkára?

- Ugyan ne hápogj. Ma úgysem mehetnél Krivánkára. Hol a kis báró?

Estella mély alázattal hajtotta meg magát, ahogy a nevelőbeli lányok szoktak a madame előtt s gúnyos pátosszal felelte:

- A báró úr öméltósága bent az ebédlőben zsákot foltoz, amiben a gombát és a madarakat kellene elvinnem. Nagyon meg fog örülni az uraatyjának.

Valóban ott ült a kis báró az *ebédlőben*. A gonosz Estella gúnyosan nyomta meg előbb ezt a szót, mert inkább a denevérek tanyája volt ez, mint a báróké, s a denevérek se ebédlőnek használták, hanem hálósobának. Károly úr még törekenyebb, véznább volt, mint mikor utoljára láttuk, s csakugyan egy lyukas zsákon öltögetett egy szögnyi vastagságú tűbe szúrt fonállal.

- Hozol-e madarakat, öreg? - kérde mogorván a belépőt.

- Nem igen - felelte az öreg hősies nyugalommal, s ez önérzetes egykedvűségében volt valami rejtélyes, amit Károly úr rögtön észrevett.

- Egyet sem?

- Egyet sem - ismétlé vidor tekintettel. - Ki az ördög bíbelődnék efféle madarakkal? Már a szagukat is utálom.

- Hm. Hát mit hoztál akkor? - és kíváncsian tette le a tűt.

- Hahaha, hogy mit? Hát minek is nevezzem? Egy elefántot hoztam, legalább is egy elefántot. Nem, egy rinoceroszt!

- Te be vagy csípve, apuskám!

Az öreg fáradtan ereszkedett le egy vén karszékbe, melynek hepehupás talajából kíváncsian kandikált ki itt-ott egy lószőr.

- Ugorj fel, fiú, és csukd be legelőbb is az ajtót, hogy a leány ne hallja, töltsd meg a pipámat és hozd ide, aztán nyisd ki a füleidet.

- Hát miből töltssem meg? - szólt a kis báró habozva.

- Van dohányod.

- Egy csöpp sincs. Ugyan hol venném?

- Eltagadod előttem, gazember!

- Nincs, ha mondom.

- Így görbülj meg? (karikába hajlította a mutatóujját.)

Erre aztán elnevette magát a kis báró és megadta magát.

- Az utolsót is kicsalod tőlem. Igazán rossz apa vagy. Visszaélsz a puha fiúi szívemmel.

Kihúzott egy disznóhólyagot, akkor csimbókkal, mint egy pogácsaalma, a padlózat alúl, mert a padlózat redves volt és hiányos, itt-ott a puszta föld látszott, s alája lehetett nyúlni a felszakadozott deszkának.

- Ej, hát oda szoktad dugni?

- Hát nem jó hely? Nyirkosan tartja a dohányt.

Megtöltötte az öreg úr cseréppipáját, melynek meggyfaszára egy lúdtollban végződött, odavitte neki, a szájába dugta, kedveskedően, mint ahogy illik egy jó fiúhoz, még fidibuszt is csinált az asztalon heverő számlák egyikéből:

- No, tata, most már hallgatlak.

Az öreg megvárta előbb, míg jól lélegzik a szerszám, aztán fontoskodva kezdé mese alakjában:

- Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy ember, akinek a menyasszonyát egy várban őrizte egy bolond ember és semmiképpen se akarta kiadni, hacsak úgy nem, hogy visszaviszik a bolond embernek egy elszökött kedvenc majmát. Erre elindult a vőlegény. Nyakába vette a

világot, a majmot feltalálni. Hát amint megy, mendegél, találkozik egy másik bolond emberrel, aki fenyvesmadarakat fogdos egy erdőben. Kérdezi a bolond ember az utastól, mi járatban lenne; elmondja az utas a szándékát, hogy egy majmot keres, amely ilyen és ilyen embernél van. Feleli erre a bolond ember: »Jó helyen jársz, hékás, mert az az ember az én fiam!«

Behenczy Károly élénken ugrott fel:

- Az Estelláról van szó?

- Óróla.

- Teringettét! Ugye a Pongrácznak keresik? Hallottam valamit arról a zsolnai lányról. Pompás egy komédia volt.

- Igen, a leány visszavétele miatt kell a mi Estellánk.

- De csak nem ígérted oda?

- Már hogyné ígértem volna! Hát minek nekünk? Hiszen már úgyis ráuntál, el akartad kergetni. Gondold meg, milyen szerencse? Hatszáz forint kölcsönt ad az amice. Szerelmes a számár. Egy olyan üzlet ez, Karcsi fiam, amely föltétlen becsületes, mert mindenki jól jár mellette. Jól jár a zsolnai ügyvéd, mert a menyasszonyához jut, jól járunk mi, mert egy kis pénzmag csordul, és végül jól jár Estella, mert olyan helyre kerül, ahol élhet, úszkálhat tejben-vajban, ahova úgyis egyre visszavágyik.

- És hol van az az ügyvéd? - kérde Behenczy tompán.

- Krivánkán van a korcsmában, és amint odavisszük a leányt, rögtön kész...

De nem végezhette be a mondatot a meglepetéstől, mert a kis báró villámgyorsan felugrott, és leakasztván a falról egy vén karabélyt, az egyetlen, mely a megfakult zöld ráján lógott, ádáz haraggal fölfordított:

- Lelövöm azt a gazembert, felnyársalom, huh, megeszem!

- Az egyetlen jóltevőnket, Károly! - csillapítá az öreg. - Ilyet egy kannibál se tenne.

S megfogta a fia kezét szelíden, szeretetteljesen.

- Károly, Károly, legyen eszed!

De Károly kiszakította magát dühösen, a hangja reszketett a felindulástól, közbe a fogait is csikorgatta.

- Menj, hagyj engem! Csodállak, hogy nincsen érzéked az ilyesmihez. Ez a fickó meggyalázott, azt tételezve föl, hogy egy Behenczy pénzért adja el a megunt szeretőjét. De teneked semmi a fiad becsülete. Ilyen mocskot nem tűrök, nem, soha! Meg kell halnia a kutyának.

S fogván a kalapját, kirohant s futott, futott tüskön-bokron keresztül, Krivánka felé.

Az öreg utána iramodék, de utolérni nem bírta, hát inkább elmaradt, kétségbeesve kiáltozván:

- Fordulj vissza, fiacskám, ne okoskodj. Károly! Károly!

Estella pedig ezalatt még egyre terítgette a gombokat a gyékényre s egykedvűen mondá:

- Már megint össze méltóztattak veszni?

*

A kis báró elérvén Krivánkára, megtalálta Tarnóczyt a korcsmában, udvariasan köszöntötték egymást, bemutatkoztak, mire Behenczy félrehívta egy szögletbe és így szólt:

- Ma este megkapja ön Estellát, de rögtön menjünk el innen Privodára (Privoda volt a szomszéd falu), ott különben is jobb korcsma van.

Tarnóczy befogatott s átmentek együtt Privodára, de a Klopanka felé vezető úton, a mezőkön fordulván el ellenkező irányba. Privodán volt Behenczynek egy bizalmas vénasszonya, aki dajkálta valamikor, bizonyos Zubek Andrásné, azt elküldte nyomban titkos megbízásban két sornyi írással Estellához, hogy azonnal jöjjön és az öregnek ne szóljon, ha otthon volna.

Dehogy volt azonban otthon az öreg Pál, az anyóka egyedül találta már Estellát, az öreget elűzte a belső nyugtalanság Krivánkára, hogy ott nyélbe űsse a dolgokat, de miután Krivánkán hűlt helye volt az utasnak is, Károlynak is, rosszat sejtve, ballagott át a falusiak beszédje nyomán a pléhtornyú Klopankára, csak mikor ott se találta az embereit, tért vissza késő éjjel, a csudálatos rejtélyen tűnődve, a Behenczy-kastélyba.

Csendes és szomorú volt: kapuja, minden ajtaja nyitva-tárva. Csak a denevérek röpdöstek pajzánan és a bagoly huhogott kísértetiesen.

- Estella! - kiáltá az öreg. - Hol vagy, Estella? Fiacskám, Estellácska!

De senki sem felelt.

Benyitott a hálósobájába, üres volt a szegényes vacka, keresztülszaladt a szobákon, de sehol sem volt az Estellácska. Szuroksötétség volt, de az elméjében világosság kezdett derengeni.

»Kutyamája, az az átkozott kölyök kijátszott a hatszáz forinttal.«

- Tolvaj, tolvaj! - bömbölte dühösen, ide-oda száguldva a szobákban, ahol nem kellett félnie, hogy megbotlik a fölösleges bútorokban.

Privodáról egyenest Zsolnára vitte Estellát Tarnóczy. (Behenczy Károly pedig meg sem állt a hatszáz forinttal Budapestig.)

A polgármester annyira megörült a fonnyadt komédiásnőnek, hogy maga emelte le a kocsiról.

- No, ez derék dolog, öcskös, hogy elhoztad, de még nem elég. Mert olyanforma ez, mint a régi kolostorok pecsétje, hogy két részre volt szedhető, az egyik része Lengeffy. Hát most már eredj Losoncra Lengeffyéért. Addig én vigyázok az izére... hogy is mondjam csak, mert nem egészen merem kisasszonynak szólítani.

- Pedig bátran szólíthat - szólt Estella tréfás hahotával.

- Hm - morogta a polgármester -, hm - és még egyszer megnézte a »kisasszonyt«.

Tarnóczy nem akart időt veszteni, rögtön indult Losoncra; azalatt a polgármester hozzáfogott az Estella kiruházásához, hogy illő módon vihessék Nedecre. Szép májszín selyemruhát varratott neki, s minthogy soha életében nem látott divatképet, odavitt a női szabóhoz, Limpa Valeriuszhoz egy amerikai Kossuth-bankót, azon volt egy női kép, a legszebb asszony az ő fantáziájában és az egyetlen, akiért szenvedett. Két esztendeig ült érte Kufsteinban.

- Ilyent varrjon - rendelé s még a frígiai sapkát is megcsináltatta, hogy tökéletesen olyan legyen. Bizonyára vegyült egy kis hiúság is a polgármester úr cselekményébe, egyrészt megmutatni, hogy milyen nemes ízlése volna, ha ő akarná, másrészt hadd lássák az asszonyok, hogy milyen férj lett volna öbelőle.

Limpa mester megnézvén és megmértvén Estellát, nagyon kedvezőtlenül nyilatkozott a délelőtti sör mellett, mondván a polgármesternek:

- Nehéz belőle valamit csinálni!

Míg a ruhát varrták, azalatt levél jött Tarnóczytól, hogy Lengeffyvel megalkudott. A jövő pénteken Zsolnára jön a »szenátorokkal« egyetemben úgyhogy szombaton megtörténhetik a »nagy eset«. U. i. »Az akasztófára való Lengeffy nagyon meghúzott az árra nézve s addig is az egész truppot traktálnom kell, de semmi, csak aztán foganatját lássuk.«

Erre a jó hírre mindjárt pennát fogott Blázy is, értesítvén gróf Pongrácz Istvánt, hogy minekutána öméltósága túsul tekinti Trnowszky Apollóniát, ezen kijelentésének mindenki meghódol, s akarata szerint a jövő szombaton hazaviszik neki a beszerceiek Estellát, akit sikerült immár előkeríteniök.

István gróf éppen kártyázott (valószínűleg az istennel) a szoba szőnyegén guggolva, mikor a kapuőr felhozta a levelet, nem eresztvén be a levelet hozó lovast, mert Pamutkay szigorúan eltiltá idegen embernek a várba lépni.

A várúr feltörte a levelet, elolvasta, sokáig belebámult, aztán falhoz csapta a kártyákat és felkiáltott:

- Vesztettem. Fizetek.

Az őt ott állott, mint a cövek, várta a feleletet, de a gróf észre sem vette, fáradtan dőlt végig a díványon, üstöke izzadt, szemgolyói elborulva bebújni látszottak az üregeikbe, halántékán kidagadtak az erek vastagon, olyan volt az arca, mint egy mappa, csupa kék folyamokkal.

- Elmehetek? - kérdé félénken az őt.

- Állj! - rivallt rá Pongrácz. Megnézte figyelmesen és megdicsérte: - Jól tudsz állni, fiam, szép, egyenes tartásod van, hát csak állj.

Ezzel ő maga elhagyta a termet és a folyosón keresztül az Apolka lakosztályába lépett váratlanul. Egy nagy asztalnál ült Apolka, éppen uzsonnánál a tizenkét apró hölggyével. Valóságos pendantja volt a híres úrvacsora képnek, csakhogy ez a Mária udvara volt. A szakállas apostolok helyén tizenkét sima pofácska tündökölt, tizenkét virágbimbó ült. Nevettek, viháncoltak, Apolka felgyűrvén smaragdszínű bársony köntöskéje ujját, nehogy bepiszkítsa, ujjáival a tejes tepszi kormát kapargatta, mivelhogy éppen abban fáradozott, hogy bajuszt pingáljon az udvarhölgyeinek. Kész is volt már kettőnek s ez okozta a csattogó jókedvet, derűtséget.

Galambok rebbennek úgy szét, ha a héja lecsap, ahogy rémült sikoltozással szétfutottak a gyermekek István gróf váratlan beléptére, csak Apolka sietett eléje nyájasan, kedvesen, ragyogó mosollyal, mint egy édes hajnal.

- Ah, ezek az én kicsikéim - szólt az ő természetes naivságával -, hogy óhajtották előbb a festett bajuszt és most hogy megijedtek egy igazi bajusztól.

István mogorván nézett maga elé, lesütött szemekkel, de Apolka fürkésző tekintete mégse vett észre semmi közvetlen veszélyt. Valami nyugodt határozottság látszott a vonásaiban; szinte olyan volt, mint egy normális ember.

- Apolka - szólt sajátos melankóliával -, egypár nap múlva eljönnek érted és elvisznek tőlem.

- Kik? - kérdé a leányka fojtott hangon.

- Gonosz emberek. Ő, az az ügyvéd, hiszen tudod. Hogy elvörösödtél, Apolka! De szép vagy most, mint egy piros szegfű. Vagy mások visznek el, mit tudom én. Jövő szombaton eljönnek érted és én odaadlak.

Olyan hangosan vert az Apolka szíve, hogy szinte hallani lehetett.

- Odaadlak, mert tudod, a hadi regula kívánja. Egyszóval, a hadi regula. A hadi regula nagy dolog.

Valami különös keménység ropogott ki a szavaiból. A kezeit hátratette egymáson keresztbe, a nyakát kinyújtotta, a mellét kidüllesztette, mint aki érzi, hogy bámulatra méltó nagy dolgot végez.

- Hát készülj! Szedd össze minden holmidat, rakd be az összes Pongrácz-ékszereket a ládádba. Minden a tied, kis »hadizsákmánykám«.

A leányka szemeiből kibuggyantak a könnyek, s midőn hozzálépett, a bolond ember odavonta szép fejét a mellére és érezte, amint átnedvesedik az inge a könnyektől, meglóban szemeiben az értelmi fény még egyszer, meglehet utoljára, valami delejes meleg futott keresztül az erein, s lázas, remegő hangon kérde:

- Maradni akarsz, Apolka?

A leányka még csak mélyebben bújta a kosztos fejével (mert a gróf gépiesen szétbontotta szőszke hajfonatait) a testéhez, a kabátja két szárnyát a fejére vonván, onnan mondotta halkán, szégyenlősen:

- Sokszor fogom önt meglátogatni. Sokszor, sokszor. Minden héten egyszer. Jó lesz-e?

A Pongrácz István karjai, amelyek a hónyak körül fonódtak, letörve hulltak alá. Valami végzetes erő egyszerre rájuk ütött.

- Hát mégis el akarsz menni? - hörgé.

Újra bárgyún nézett maga elé, a lélek elröpült szemeiből, arcából, megfordult és kisompolkodott a szobából, mint egy megforrázott kutya.

Apolka utána kiáltott:

- No, hát ne haragudjon, István gróf, hiszen eljövök én kétszer is hetenkint. Kétszer meg maga jöhet hozzánk. Mindig együtt leszünk. Csak úgy fogom szeretni azután is.

Ment, ment a folyosón, mintha nem is hallotta volna, mellére csüggesztett fejjel, tétova léptekkel, dühösen kalimpálva kezeivel a levegőben.

Az őr még akkor is ott állt rendületlenül a szobájában.

- Mit vársz? - kérde tőle.

- Az üzenetet, méltóságos uram.

- Milyen üzenetet?

- A lovasnak, aki a levelet hozta.

- Igaz, igaz. Küldd föl azt az embert.

A vén Rebernyik János lépett be (az a hajdú, aki egyszer a Vág mellett szedte föl Apolkát.)

- Mondd meg az uradnak, hogy amit Pongrácz István megmond, nem üres levegő. Megkapjátok szombaton a leányt.

Aztán fölvelt az íróasztalról két szép művű pisztolyt és odaajándékozta Rebernyiknek:

- Nálam vagy huszonöt botot lehet kapni, vagy egyebet. Menj isten hírével, öreg!

Szinte megkönnyebbült, ahogy a Blázy embere távozott. Egész délután dúdorászott, még füttyült is. A várbeliek egyre mondogatták: »Valami víg dolog lehetett abban a levélben, amit az

urunk kapott.« Senkinek se beszélt róla, még Pruzsinszky előtt is titkolta, pedig, ami már régen nem történt, azzal hívatta Pruzsinszkyt, hogy »ma egy kis víg napot csapunk, cimbora«. Ittak egész estig, a nagy ezüst billikomokból, az apród nem győzte hordani a bort a pincéből, István gróf, mint hajdan, széles kedvbe gurult, behívatta este a papot, Bakrát és Pamutkayt s mindnyájuknak kórusban kellett énekelniök:

*Jó a bor reggel, jó a bor délben,
Jó a bor este, jó a bor mindig;
Hétfőn, kedden, csütörtökön,
Jó pénteken, jó szombaton,
És az egész vasárnapon.*

Maga István gróf is dalolt és verte a taktust a dallamtalan, groteszk nótához... Bizony, még meg találja hozni az eszét ez a pompás nedű!

Egyszerre aztán, mintha valami húr pattant volna meg benne, a legjobb kedvéből sírni kezdett, megölelgette az embereit egyenként, összecsókolgatta s kiosztogatván közöttük az ezüst serlegeket emlékül, leszaladt az udvarba, onnan a várkertbe és leült a méhesbe az ott felállított köpük közé, mintha maga is köpű lenne, s ott ült egész kivirradtig, merev szemekkel bámulva a holdat, a Göncölszekérnek fénylő, sziporkázó kerekeit.

Egy csöppet sem aludt s mégse volt álmos, sokat ivott s mégse volt részeg. Korán reggel elküldte Sztercsót Lapusnyára, hogy hívja el az odavaló asztalost, Matyej Görgyöt. Hozza el magával az összes szerszámaikat.

Jött Matyej György nyomban, még a reggelijét is otthagya, szokva volt a főúr szeszélyeihez.

István gróf nyájasan fogadta, megkínálta tokaji borral, éppen azt ivott ő maga is. »Jó-e?« kérdé az asztalostól. »Jó lehet - felelte -, mert kicsivel adják.« Erre aztán földhöz vágta a kis szilvóriumos poharat István gróf és egy öblös ezüst serleget töltött meg, azt nyújtotta oda.

- Hát miért hívatott a méltóságos úr?

- Nem kicsi dolog az, Matyej György. Olyat még te nem is csináltál.

- Csináltam már én mindent a világon, még kalodát is.

- No hát csinálj nekem, Matyej György, egy diófa koporsót, másfél öl széleset, másfél öl magasat.

Matyej György elbámult, a szája nyitva maradt.

- Hiszen az olyan lenne, mint egy hombár, mint a Noé bárkája.

- Semmi közöd hozzá. Te jó mester vagy, hát megcsinálod. A diófa megvan hozzá, minden megvan hozzá. Addig el nem mozdulsz egy tapodtat sem, míg meg nem csinálod.

Matyej hozzálátott a munkához, szakadatlanul faragott, gyalult a kocsiszínben, senki sem bírta eltalálni, mire rontja azokat a pompás diófadeszkákat. A várúr hol-hol lement megnézni, mennyire haladt már, látszott, hogy érdekli, amit csináltat.

A többi idő alatt hallgatag volt, fel s alá járt a szobában, vagy kikönyökölt az ablakon s minden arra menőt felhívott a palotatermekbe s megajándékozta valamivel; a vásárosokat, ismeretlen utasokat, neki az mindegy volt. Szétosztogatta a fegyvereit, tőreit, kardjait, a kedves csecsebecséit. Pruzsinszky nem győzte szemrehányásokkal:

- Az isten szerelméért, István, mit csinálsz? Nem értem a dolgot.

Ravaszul mosolygott, de ebben a mosolyban volt valami titkolódzás, valami elrettentő utógondolat.

- Hej, sokat nem értesz te a világon, Pruzsinszky.

Utoljára is úgy segített a dolgon Pruzsinszky, hogy öröket állított fel egy-két puskalövésnyire a vártól, akik irgalmatlanul elkergessék a közeledőket.

A harmadik napon azok, akik benéztek a kocsisín hasadékain, elborzadva kezdték suttozni, hogy egy óriási koporsó készül odabent, amelyikbe belefér az összes várnép. Már össze is van állítva, most politúrozza Matyej György. Megfagy a vér az emberben, ha rátekint. No, gyerekek, már ez félig sem tréfa, ebből ez egyszer nem jó lesz.

A Pruzsinszky fülét jókor megütötte a koporsó híre, lement leselkedni, s amint meggyőződött a valóságról, egy mukkot se szólt többé, csak elsápadt, felment a szobájába, összezsomagolta a könyveit, ruháit, minden holmiját, aztán benyitott István grófhhoz, azzal a jelentéssel, hogy a testvéröccse halt meg Lembergben, hát el kell utaznia azonnal.

- Jobb volna, ha üzennél neki.

- De hiszen meghalt.

- Nem tesz semmit - szólt kurtán a főúr és megint fölvette a rejtélyes, megdöbbentő mosolygását.

Pruzsinszky egy kis kölcsönt kért az útra, István kikeresett minden fiókot, kifordította minden zsebét és végre felajánlotta neki a pókot, ami most már az ötödik numerus kihúzásán dolgozik. Ezzel bizony lehet pénzt csinálni, kivált Lembergben (ott van a legjobb lutri), csak egy kis szerencse kell hozzá.

De Pruzsinszky nem fektetett a pókra valami különös súlyt, inkább arra kérte Pongráczot, adja oda neki a zafirokkal, rubintokkal kirakott menteláncot, amit a cseresznyefa-szekrényben látott egyszer, ami a híres Pongrácz Péteré volt.

- Hát jól van - szólt egy megvető kézlegyintéssel, mintha a naivsága miatt nézné le -, hát jól van, te csacsi, ha te azt többre becsülöd a póknál.

S odaadta neki a láncot, aztán megveregette a vállát és így szólt:

- Mikor jössz vissza?

- Egy pár nap múlva.

Hogy ím, Pruzsinszky odébb állt, nagy bolhát eresztett a többiek fejébe. Hm, a patkány menekül. A lengyelnek esze van és orra van. A lengyel megérzi a veszedelmet, mint béka az esőt. S az a koporsó, jaj, az a koporsó aligha van hiába megrendelve.

A következő éjjel elpárologott Bakra, s a vár katonái, cselédei közül is kereket oldottak néhányan. Valami rejtélyes veszedelem lógott a levegőben. A környék összes kuvikjai odajártak éjjelenként a kastély előtti jegenyefákra; péntekre való éjjel, éjfélkor az anyatyúkok elkezdtek kukorékolni (minden jó lélek vessen ilyenkor magára keresztet), a Waterloo kanca ugyancsak azon az éjszakán egy gödröt kapart maga alatt az istállóban, első ballábával. Jaj, fusson innen, aki futhat!...

Pénteken reggelre azt parancsolta a várúr, hogy nyergeljék fel neki Waterloot, látogatásokat akar tenni a környéken. Mindenki csodálkozott. Már másfél éve nem mozdult otthonról. Sápadt volt, beteg volt, s úgy jött ki a beszédje tompán, fahangon, mintha egy pincéből szólana ki, mintha valaki más volna az ő földi hüvelyébe elbújtatva. Pamutkay, aki látta a gödröt, amit

a Waterloo ázott, sírva intette, óvta: »Ne üljön fel, uram, arra a kancára, mert nem jó vége lesz, ne tegye, ne tegye.« De csak mégis felült, mintha nem is hallaná, amit körülötte beszélnek; intett Makovnyiknak, hogy kövesse a másik lovon, aztán sarkantyúba kapta a Waterloot s elszáguldott, mint a nyíl; a gyönyörű kanca negédesen hányta-vetette a hosszúkás fejét, szemkáprázón rakta a négy vékony lábát.

- Ezt se látjuk többet - sóhajtott utána Pamutkay. - Üres nyereggel jő haza a paripa, fogadni mernék rá. Úgy nyom, úgy fojtogat valami rossz előérzet.

Legelőbb Gbelára nyargalt Pongrácz István, ahol Forget őrnagy lakott, a hajdani csatajátékokból a komenciós ellenfél. Az öreg őrnagy el nem bírta képzelni, miért jött. Honnan ez a nagy szerencse?

- Hát búcsúzni jöttem önhöz, őrnagy, ahogy illik egy gentlemanhoz, mikor messze útra indul, még egyszer kezet fog a régi fickókkal, szomszédokkal, akikkel együtt élt.

- Ej, ugyan van jó dolga, hogy utazik? És hová utazik?

- Sehova. Csak éppen hogy egy kicsit meghalok.

- Mikor lesz az még!

- Az holnap lesz.

Az őrnagy nevetett, belenézett az arcába és jól oldalba ütötte:

- Nem látszik meg magán a facies hippocratica. Nem szép, hogy így megijesztgeti a jó embereit, valami jobb tréfát is faraghatott volna a megpihent eszével azóta, ahogy látott. Ezer esztendeje, hogy nem beszéltünk együtt.

- No, vagy négyezerig ezután se igen beszélünk.

Ezzel választ se várva, megrázta Forget kezét melegen és újra felült lovára, hogy útba vegye Podzameket, ahol Starvich báró lakott az év ezen szakában; a nyár egy nagy részét Morvaországban szokta tölteni az osztrák birtokán.

Starvichtól éppen úgy búcsúzott, mint Forgettől, de e nagyfejű, hirtelenszöke emberke is csak az István gróf egyik új hóbortjának vette a látogatási ürügyet, s még ő panaszkodott, hogy ezt az életet már nem képes tovább kiállni ezzel a két különböző birtokával.

- Ha Morvaországban vagyok, ott Kossuth-kutyának neveznek, ha itt vagyok, »vörös német«-nek csúfolnak.

Starvichtól átlovagolt az Ordódyakhoz, Motesiczkyakhoz, ez utóbbiak megmarasztották ebéden, s ott olyan csendesen viselte magát, olyan összefüggésben beszélt, hogy ezt jegyezte meg róla Motesiczky Erzsébet, Vereczkey Pálné: »Ez az ember csak néha bolond«. Igaz, hogy vissza is vonta elváláskor, mert István itt is így szólott:

- Az isten áldjon meg benneteket. Azért jöttem, hogy még lássalak egyszer. Holnap már üt az én óráim.

Babonás fantaszta Pamutkay uram, mert ló, lovas ép-egészségesen tértek haza estefelé. Itthon sürgöny várta: arról értesítik pesti rokonai, hogy a főrendiház bizottsága kiadta személyét a kopogtató törvénynek: minthogy nemsokára bíróság elé fog állani, küldenek neki egy kitűnő ügyvédet, aki már holnapután ott lesz Nedecen.

István gróf egykedvűen gyűrte össze a sürgönyt és legott megírta ceruzával a választ: »Van nekem kitűnőbb ügyvédem annál, aki már holnap itt lesz Nedecen.«

Átadta Pamutkaynak:

- Küldje el, ezredes, korán reggel a távirdára, hogy ne fáradjon a prókátor, akit rám akarnak szólni. Az ördög pörlekedjék a holtá után...

Egész jó kedvvel ültek vacsorához. Pongrácz beszédes volt, tréfálgatott, politizált, mint ahogy minden közönséges eszű magyar ember teszi borközi állapotban a világ eleje óta. S voltak helyes, találó megjegyzései, például, hogy teljes paritás csak akkor lenne, ha »azok« is felakasztanának tizenhárom tábornokot a magukéból. Pamutkay, Kovács nem győztek csodálkozni. Nem látszik ezen annyi elmezavar sem, mint a körömfeketéje. Isten különös csodát mivelt vele, világosságot öntvén a közelgő homályba. Mondták is odakünn egymásnak: »Bizony, bizony, még ember lehet az urunkból.«

Bár lefeküdni küldé kíséretét, ő maga alkalmasint nem aludt, be sem hunyta szemeit azon éjjel. A kulcsárné, aki alatta lakott, legalább azt beszéli, hogy egész hajnalig hallotta a lépéseit.

Már hajnalban talpon volt, bezárkózott Matyejjal a kocsiszínbe és felszegezték a koporsóra a Pestről érkezett betűket. Sokáig kopogott kísértetiesen a kalapács. Rettenetes volt azt hallani. Oh, istenem, kinek a nevét verik rá!?

A roppant szepegés csak akkor lohadt le egy kicsit, mikor kijött Pongrácz István a színből egykedvűen, majdnem vidáman s elrendelé, hogy a Waterloot fel kell nyergelni. Adják rá a legszebb szerszámot a régiek közül, amik fenn vannak a fegyvertárban, gyöngyvarrottas kantárt, színezüst zablával, meggy szín bársony nyergeset brokát takaróval.

Míg a paripát nyergelték künn az udvaron, ki okos szemeivel gyöngéden, engedelmesen nézegetett a gazdájára, felszólt Pongrácz István a kedélyesen pipázgató toronyórához.

- Fújd meg a kürtödet: gyülekezzék a nép! Lesz még ma itt látni és hallani való.

Ahogy aztán kész volt a paripa, hozzámment, megsimogatta, saját kezeivel nemzetiszín pántlikát font a sörényébe, megcsókolta a lámpásos homlokát. »A viszontlátásig, pajtáskám!« s odaintette a vártán álló öröket, akiknek a puskája mindig meg van töltve:

- Lőjétek le! Egy, kettő, három!

Két lövés eldőrdült, a kanca felágaskodott, fájdalmas vihogást hallatva, aztán összeesett vonagló teste, s két patakban kezdett folydogálni piros vére, az a sokat érő nemes angol vér, betöltvén apránként nagy darabon a kikövezett udvar mélyedéseit.

A lövések zajára rémülten futottak szét a várbeli fehérnépek, a szolgálók, az Apolka hölgyei bebújtak az ágyak alá, zugokba, kuckókba, csak Apolka maga mert előjönni hófehér reggeli ruhában, s még a nagy vértócsától sem ijedt meg, mely karmin-pirosból át kezdett változni granátszínbe, odalépett a grófhhoz vakmerően, megfogta a kezét.

- Már megint mit csinál, IV. István! Ej, mit csinál. No, jöjjön fel hamar, jöjjön, úgy akarom.

Szelidség, édesség volt a hangjában most is, vadakat megfélemező varázs, még a lábacskaival is toppantott, hogy úgy akarja, de István grófra nem hatott most, rárivallt majdnem durván:

- Menjen fel a szobájába, kisasszony, azonnal. Össze vannak-e már csomagolva a holmijai? Vezesd fel, Makovnyik!

Apolka elpityeredett erre a hangra, hisz azelőtt mindig csak gyöngéden szólt hozzá, először életében magázta most; szép piros ajkait összeszorította, érezte, hogy a hatalma elveszett az ember fölött, most először kezdett félni tőle, úgy elszorult a szíve, úgy megkábult a feje, hogy ha Makovnyik nem támogatja, útközben összeesik. Pedig inkább örülnie kellene. Hisz ma van a

szabadulás napja. Várta és mégis fázott tőle. Pedig ugyancsak ragyogó pompában bukkant ki a naptenger a »Semiramis« mögül. Aranyból van a tányér, de mi lesz rajta szervírozva?

- Hozzátok elő most a koporsót! - parancsolá Nedec ura.

Négy kozák cipelte ki rudakon a Matyej művét; hátborzongató volt arra csak nézni is; félelmetes alkotmány, nagy, mint egy óriási szuszék, felül egy fekete kereszttel, az oldalán faragott koponyákkal, közbül ezüstös betűkkel kiverve ragyogott:

ITT ÜL ÓVÁRI ÉS SZENTMIKLÓSI
GR. PONGRÁCZ ISTVÁN
WATERLOO NEVŰ LOVÁN,
BÉKE PORAIKRA!

Monstrum egy gondolat. Az öreg Kovács elájult, mikor megpillantotta és elolvasta a feliratot. Csak Matyej dörzsölte a kezeit megelégedetten. Tetszett neki, hogy bámulják az alkotását.

- Emeljétek bele a lovat, ha majd végképp lefut a véréből.

A várúr arcán volt bizonyos kifejezetlen gyönyör, szinte szürcsölte lelkével az őt körülálló közönséges emberi lények meghökkenését. Átszellemült, valami magasztos pátosz dolgozott benne, egy jóleső, tüdőt tágító érzés, mint a költőben, mikor megfogamzott gondolatait formába önti. Talán arra gondolt, hogy milyen legenda lesz ebből valamikor... az unokáiknak fogják mesélni az aggastyánok.

Mikor beemelték a szegény állatot, hat ember is alig bírta, alázatosan kérde Sztercsó Miklós, hogy rászégezhetik-e a fedelet?

- No persze, te marha! - szólt bosszúsan. - Hát még a lovas?...

Azzal megfordult, s kevély, katonás léptekkel sietett fel a szobáiba, magára vette a legszebb díszruháját, olivazöld dolmányát a mogyoró alakú aranygombokkal, sáfrányszín nadrágját ezüst paszománttal, sárga szattyáncsizmát aransarkantyúval. Ujjára húzta a nagy családi pecsétgyűrűt, amit eddig az óraláncán viselt. Az órát kicsapta a zsebéből. Ki az ördög mérícskélje ott az időt, ahova ő most megy - annyi van ott abból!...

Amint öltözködött, valami neszt hallott. Összerezzent. Ki jár itt? Csak nem a halál? »Ej, csak akkor jön az, mikorra én rendelem.« Bizony nem a halál volt, hanem az Apolka egyik leánykája, ki éppen ide menekült félelmében a lövés után és az István gróf közelgő lépteire a dívány mögé bújt. Ott kuksolt szegényke reszketve, dobogó szívvel, sápadtan. Láttá, hogy öltözik, haját megfésüli, bajuszát kifesti, azután kinyitja átellenben a fekete szekrényt (»Patikának« nevezték a várbeliek), ahol mindenféle alakú üvegek álltak, mindenféle folyadékokkal megtöltve, abból kivesz egyet és kiissza. Uram, én teremtem, ha most benézne a dívány alá...

De nem nézett be, hanem jó szerencse, elhagyta az öltözőszobát, átment a nagytermen, hálósobájába és becsöngette az apródját.

- Hidd ide Pamutkayt, Kovácsot, Apolkát, a kulcsárnét, Makovnyikot, a káplánt és a nőcselédet.

Csakhamar összejöttek valamennyien.

- Húzzátok az ágyamat egészen az ablakhoz, hogy lássam, mi történik odakünn.

Mindnyájan bámulták, ragyogó öltözkéiben még szinte csinos, daliás volt, összedúlt vonásain elszántság és dac ült, szemei csodálatos tiszta fényben ragyogtak, homloka égi nyugalmat lehel.

- Csak nem akar a méltóságos úr lefeküdni?

- De igen. Meg fogok halni.

- Hiszen nem is beteg méltóságod.

- Azt én jobban tudom.

Az ágyat az ablakhoz húzták, Pongrácz belefeküdt, de előbb az agátköves kardját is felkötötte, csak a kalpagot helyezte maga mellé egy kis szekrényre.

- No így, most jó lesz. Húzd ide a székedet, Apolka, és meséld el, mit álmodtál az éjjel. Te pedig, kis apródom, mondd meg a toronyőrnek, jelezze, ha porfelhőt lát a Nedec felé vezető úton.

- Jelezte már.

- No, annál jobb.

- Kegyelmed pedig, Kovács uram, nézze meg, hogy megjött-e már a lapusnyai banda.

- Megjött.

- Rendelje őket ide a szomszéd szobába, hogy kéznél legyenek.

Kovács uram kiment, kocogtak a szegénynek a térdei ijedtében.

Pedig senki sem hitte, hogy beteg a gróf, mindenki szeszélynek tartotta. Egy új változata eszelősségeinek, hogy most halni készül. Hiszen éppen az a borzasztó, hogy mikor ilyen csendes örültnek kitanulják a szokott hóbortjait, egészen újakat, frisseket csinál.

Hanem amint aztán látták, hogy elkezd az arca lassan-lassan átváltozni, ónszínűvé, szederjessé, azután olyanná, mint a föld, koronkint vonaglik a belső kintől, egyszerre megszállt mindenkit a rémület, és Apolka elfakadt sírva.

- Ne sírj, kis hadizsákmánykám. Ne okoskodj. Nézz ki csak az ablakon! Látod-e, kik jönnek?

Maga is félkönyökére emelkedett s úgy nézte az érkező három kocsit. Az egyikben Estella ült Lengeffyvel, a másikon a szenátorok, a harmadikon Blázy és Tarnóczy. Egyenkint meg lehetett őket ösmerni.

- Ki kell nyitni a kaput előttük! - mondá síri hangon Pamutkayhoz.

Apolka semmit se látott, el voltak borulva a szemei könnyekkel, csak azt az egyet látta, hogy István gróf csakugyan rosszul van.

- Fáj valamije?

- Nagyon fáj - hörgé.

- Hamar, hamar orvosért! - kiáltá Apolka.

Nem felelt, csak a fejét rázta; ugyancsak azt tette, mikor a káplán hozzálépett:

- Feladjam a halotti szentséget?

- Nem szükséges, nincs semmi bűnöm. Amit én kívántam az istentől, abból ő nem teljesített semmit, amit ő kívánt tőlem, azt én mind teljesítettem.

Összerázkódott és arccal a párnákba feküdt, mialatt az egész teste rángatózott. Hosszabb idő múlva, mintha csillapodnék szenvedése, fölemelte fejét, szemei megnyíltak, de már hólyagosan, befelé fordulva a kék karikáikkal.

- Hadd szóljon a lapusnyai banda! - mondá.

A lapusnyai banda rázendítette halkan a Rákóczi-nótát, mire a fejével integetett, hogy igen szép; egy fél percig figyelmesen hallgatta, majd odainté Pamutkayt:

- Lóháton akarok lenni a másvilágon, Pamutkay, tegyenek egy koporsóba a lovamra. Tudom, hogy úgy egyenesen nem lehet, de nem tesz semmit, ha rézsút is. Megértette, ezredes?

Pamutkay intett a fejével, hogy megértette, a könnyek végigfolydogáltak a hosszú szakállán.

- Nagy gyerek maga, Pamutkay!

Teljesen az eszénél volt, mindent látott, mindenre figyelt. Homlokáról csurgott a verejték. Apolka törülgette a keszkenőjével.

- Te jó vagy, hadizsákmánykám - susogta szelíden.

És újra behunyta a szemeit. Percekig feküdt nyugodtan, csendesen, mintha semmije se fájna, mintha álmodnék. Azonban hirtelen felriadt s bizonyos mohósággal kiáltott a kulcsárné háta mögött álló nőcselédekre, béres asszonyokra:

- Gyertek ide, vénasszonyok s igazítsátok el kezemet, lábamat, ahogy lenniök kell. Ti már értitek ezt. Hamar, hamar, mert nem akarom, hogy holtom után babráljatok rajtam a piszkos kezeitekkel.

Azok odasiettek és gyöngéden tették össze kezeit a mellén; aminthogy aztán úgy is maradtak örökké.

Egyet se mozdult többé. A szemeit még kinyitotta egyszer, halkan, elhalón susogta:

- Tedd össze te is a kezeidet, Apolka, és imádkozz!

A zenét elhallgattatták künn, Apolka összetette kis kezeit és imádkozni kezdett: »Miatyánk, ki vagy a mennyekben...«

- Megfúlok - hörgé -, nyissátok ki az ablakot.

Az ablakot hirtelen föltépték. Szűzies napfény ömlött be akácfa-illattal, s velök egy alamuszi darázs osont be szemérmetlenül röpdösve az ágy fölött, rejtélyes, méla döngéssel.

Még egy fél mondat az imából, midőn egy mélyet sóhajtott a gróf, feje leesett, szemei fölfordultak. A sóhaj belevegyült az ima halk szavába és együtt összefonódva szálltak az égbe mind a hárman: az ima, a sóhaj és Pongrácz István lelke.

Pamutkay föléje hajolt, kezét a szívére tette. Az nem dobogott többé.

- Az utolsó várúr meghalt! - mondá tompán, ünnepélyesen.

A jelenlevők mélyen megilletődve térdepeltek az ágyhoz, a káplán imádkozott az áhítatos csöndben. Csak az Apolka fájdalma tört ki zavaró szavakban, míg a halott kezét egyre csókolgatta, őt magát életre hította erőszakkal:

- Csakugyan meghaltál? Igazán nem élnél, apám helyett nekem aki apám voltál. Oh, nézz rám még egyszer! Szólj hozzám valamit! Lehetetlen az, hogy többé ne szólanál.

Hiába csoszogtak-kopogtak ezalatt künn idegenek, senki sem vetett reájok ügyet, senki sem kiáltott szabadot, pedig ugyancsak türelmetlenkedtek már, kivált Lengeffy uram. Végre is rácsábította a vele született kíváncsiság, kinyitá az ajtót csikorgás nélkül, nagy óvatosan, s látván, hogy bent sokan vannak, belépett méltóságteljesen, mint egy Bánk bán, kezén vezetve Estellát, nyomukban a szenátorok, Blázy és Tarnóczy.

Senki sem vette tekintetbe a bejövőket, amin felette megütközék Blázy, gyöngéden megérintve a Kovács uram vállát:

- Mi történik itt? Hol találjuk a méltóságos grófot?

Kovács gépiesen mutatott az ágyra.

- Ott fekszik.

- Csak nincs valami baja?

- Nincs. Meghalt.

Blázy az ajtónak tántorodott a meglepetéstől és olyan fehér lett, mint a fal. Tarnóczy azonban se nem látott, se nem hallott, szelesen rohant Apolkához, szenvedélyesen átölelte és meg akarta csókolni.

Az kifejtette magát a karjaiból, ránézett tiltón, de mégis gyengéden, bánatosan:

- Nem, nem most, Miloszláv. Ez a nap nem az öröme. Egy halottat csókoltam. Hátha sértené őt most mindjárt az élőtől kapott csók...

Csak Lengeffy nézte Nedec mozdulatlan urát közömbösen, ily szavakat ejtván:

- Oh, mily rettentő a halál keze.

Mylordok, ladyk, im okuljatok,

E por tegnap még parancsolt...

Mylordok és ladyk nem lévén jelen, hogy okulhattak volna, csak Estella tette a következő észrevételt:

- Jó, jó, de mi lesz mármost énvelem?

*

Pongrácz Istvánt eltemették, nem úgy, amint ő kívánta, híres fekete kancáján ülve - hanem csak gyalogosan és egyedül, ahogy a többi ősök fekszenek a csöndes varini sírboltban.

A temetésen, sőt már előbb is, azt sugdosták az emberek, hogy mérget ivott volna, hogy az egyik kisleánya látta is, de a család nem óhajtotta a boncolást. Nem okvetlenül szükséges mindent megérteni. »István különben is mindig érthetetlen marad.«

Bolond volt-e valóban, vagy csak játszott néha a bolondot, azt magam sem óhajtottam teljesen eldönteni. Hadd maradjon ez is titoknak. Elfér a többi között.

Egyébiránt meglehetősen hűséggel beszéltem el, amit róla hallottam. A mese folyása nem az én érdemem. Alig komponáltam valamit közé. Hanem hogy hozzá mertem nyúlni e szokatlan, groteszk tárgyhoz, az teljesen az én hibám. Tudom, hogy különös az, de szeretem a különöset...

És most már, midőn olvasóimtól búcsút veszek, még csak azon tépelődöm, nem felejtettem-e ki egyet-mást? Talán a Tarnóczy esküvőjéről kellene még szólanom valamit?

...Ej, hiszen benne volt akkor egész terjedelmében a »Vágvölgyi Lap«-ban. Még az Apolka öltözkését is leírták. Ha jól emlékszem, szürke útiruhát viselt, orgonavirágos szalmakalappal.

FÜGGELÉK

NYÍLT LEVÉL NAGY MIKLÓSHOZ, A »VASÁRNAPI UJSÁG« SZERKESZTŐJÉHEZ

1896

Kedves barátom!

Jókait a minap vacsorára híttam az »István«-ba. Azt mondja a nagy öreg úr:

- Elmegyek, legalább ott nem talál rám a Nagy Miklós.

- Dehogynem - feleltem. - Hiszen ha én olyan helyet tudnék a világon, ahol a Nagy Miklós nem talál meg, mikor kéziratot ígértem neki.

Látod, ilyen rossz híred van teneked. De még ez hagyján, most még mivel tetézed meg szerkesztői voltodnak rettenetességét.

Elkezdted, mint hallom, kutatni, hogy a »Beszterce ostroma« című regényemből mi az igaz, mi a nem igaz. Exhumáltatod sírjából Pongrácz István grófot, a regényhősömet, s tanúkat állítasz fel (pajtásaiból, ösmerőseiből), akik elmondják, milyen volt, mit tett, megállapítsák karakterét, életfolyását, elmesélik bolondságait, kalandjait.

Ej, ej, Miklós! Sohasem hittem volna, hogy te is hozzájárulj a világ felfordításához.

Azelőtt nem volt szabad hazudni se papnak, se mesterembernek, se újságírónak, se politikusnak, senkinek sem, de a regényírónak szabad volt. (Igaz, hogy ezenkívül még a fiskális is tette, de már azt megszólták érte.)

Most aztán, mikor mindenki fel van szabadítva beszélni, amit neki tetszik, akár igaz, akár nem igaz, annak a kutatásába vágta bele, hogy mi a nem igaz a »Beszterce ostroma«-ban. Hát mi akar ez lenni? Hát már nekünk, elbeszélő íróknak se szabad kigondolni egyet-mást? Még bizony rámondjátok egyszer például a »Szent Péter esernyője«-re, hogy »aljas koholmány«, mert a Wibra György ügyvéd neve egyetlen ügyvédi kamara lajstromában sem fordul elő - Glogova pedig nincs bent a helységek névtárában.

De mindegy. Jól tudom én, te ezt csak azért teszed, hogy üres idődben még a személyeimet is zaklathasd, hogy azoknak se legyen nyugodalmuk. Ösmerlek, Miklós! Ilyen vagy.

De ez egyszer szinte örülök rajta, mert a kritika részéről is, mely bár érdemen felül magasztalta »Beszterce ostroma«-t, hallatszott imitt-amott egy-egy észrevétel, hogy az vagy emez a rész, például a katonamenetelés Zsolnáig, - vagy István gróf leírt garázdálkodásai lehető-e a XIX. század második felében, a mai jogállamban? Érdekes volna - mondák -, ha az író magyarázó jegyzeteket csinált volna a történetéhez némely részekről, miután a középkori mesét különös módon szőtte be egész napjainkba.

Hát, mondom, örülök puhatolódzásaidnak, sőt ha meg nem előztél volna, talán magam kértem volna vizsgálatot a szereplő személyzetem ellen.

*

Egyetlen egy eleven emberrel beszéltem, akiről regényt írtak. A »Kaméliás hölgy« Armandjával, egy öreg kalandorral, aki a Gleichenberg melletti Bertholdstein nevű tündérvárában lakott mesés kincsei közt.

E meggörnyedt hátú, villogó fekete szemű öreg urat Seffert pasának hitták. Származására lengyel gróf volt, sokat tartózkodott itt Pesten is régebbi időkben, fiatalkorát azonban Párisban töltötte s Gautier Margittal való viszonyát (a leányt persze nem így hitták) maga beszélte el ifj. Dumasnak.

Egy ízben kérdezősködtem tőle a világhírű regény fundamentuma felől.

Kedvetlenül rágicsálta nagy, tömött fehér bajuszát.

- Ah, hagyja, kérem. Dumas egészen tönkretette a témát. Sohasem bocsátom meg neki!

Hát bizonyosan én is tönkretettem a témát. De nem erről van most szó, hogy mi igaz, mi nem, s ha már kihallgatod erre nézve, kedves Miklós, a tanúkat, engedj előbb szót a vádlottnak. Hiszen magamtól is bevallok mindent töredelmesen.

Ami a »Beszterce ostromá«-ban igaz, az mind nem valószínű. Csak az a valószínű benne, amit én gondoltam bele, azaz, ami meg nem történt.

Igaz benne a leghihetlenebb, az t. i., hogy Pongrácz István úgy élt, ahogy élt, hogy katonakötelezettségre szorította a környékbeli parasztokat, akik azt a feles földéért uruknak szívesen teljesítették.

- Még talán hitték is, hogy tartoznak vele.

Hogy a vármegye miért nem szólt bele e játékba? Hát miért szólt volna bele? Kinek volt az ártalmas? (Persze Burkusországban nem volna ilyesmi lehetséges, - de nem is Burkusországban játszik az én regényem.)

Annyira nem bánta ezt a hatóság, hogy a budetini honvédség is Mayer parancsnoksága alatt a szokott éjenkénti hadgyakorlatait István gróf hadi népe ellen végezte. (Olcsóbb volt így az aerariumnak.) Forget őrnagy élő személy (a nevet se változtattam meg). E Forget egy szomszéd faluban élt, mint nyugalmazott császári kir. őrnagy, s István gróf fizetést adott neki, hogy a háborúiban (többnyire mint ellenfél) vezesse seregének egy részét.

Ami mármost a mesét illeti - abból teljesen igaz, hogy Pongrácz Zsolnán 600 forintért egy kötéláncosnét vett, azt házához vitte, s midőn egy idő múlva onnan megszökött valami fiatalemberrel és Besztercére menekült, István gróf utána ment, de a vasúton oly különös zagyva dolgokat beszélt egy szinte Besztercebányára utazó úrnak, mutatván a helyet a kupé ablakából, ahol a jövőre legnagyobb háborúja fog megvívni, hogy az idegen utas, kivel egy vendéglőbe szálltak, figyelmeztette a vendéglőst a vele jött úrra, mint örültre. »Jó lesz egy kicsit vigyázni rá.«

István gróffal most már furcsán kezdtek bánni a pincérek, amit ő is észrevett s valóságosan rabiátus lett. Erre a rendőrséghez fordultak, amely letartóztatta a gróft, mint örültre. Csak nagy ügyel-bajjal bírta kiszabadítani másnap az ottani honvédparancsnok, gróf Pongrácz Károly, a mostani képviselő.

Ez volt a casus belli. Már ekkor megfenyegette a várost:

- A földdel teszem egyenlővé!

S hazaérvén, összegyűjté hadinépét, fölrakta ágyúit szekerekre és megindult a bányaváros elpusztítására, mely violenciát követett el személyén és a leányt is visszatartja.

A Böszörményi által szerkesztett »Magyar Ujság« egyik újdonsága emlékezik meg e menetelésről, de hiszen sok élő tanú van erre. A hadak (több mint száz fegyveres) egész Zsolnáig értek, ahol is az »Urak Háza« nevű vendéglő előtt István grófnak több ismerőse sörözött, kiknek a kedvéért megállott és végigmulatott velök egy éjszakát. Ez urak, kik közt jelen volt a budetini m. kir. honvédparancsnok is, rávették a visszafordulásra.

Hogy mivel vették rá, azt nem tudom. Ezt már egészen nekem kellett kigondolni, s így szőttem bele az Apolka alakját, a Trnowszy testvérek villongását, Lengeffy színész truppját. A magas arisztokráciát is én ajándékoztam meg a Behenczy bárókkal. (Azóta egyébiránt közönségessé vált már a bárócsinálás.)

István gróf tényleg olyanformán halt meg, ahogy én leírtam; halála előtt búcsúlátogatásokat tett ösmerőseinél, a nevezett Forget őrnagynál is, elmondván, hogy nagy útra megy az őseihez. Aztán lefeküdt ágyába, maga mellé vevén karikás ostorát, mellyel a bejövő cselédeket onnan az ágyból regulázta nagy ügyességgel. Két, három napig feküdt így látszólag egészségesen; harmadnap oda hította a várbeli vénasszonyokat s így szólt hozzájuk:

- Öltöztessetek fel, aztán igazítsátok el úgy a lábamat, kezemet, vén banyák, ahogy a halottak szoktak feküdni, ti már tudjátok, - mert nem szeretném, hogy holtom után babráljatok rajtam a piszkos kezeitekkel!

Megigazították, ahogy parancsolta, mire kiküldte őket, behunyta a szemeit és meghalt - mintha az is csak az ő kívánságára történt volna.

Abban a percben, mikor meghalt, a vár egyik legrégebbi részében a boltozat leszakadt.

Szóval sok mindent tudtam még, amit fel nem használhattam: nem minden téglát raktam be az épületbe, amim volt; soknak, amit beraktam, lealapácsoltam a végét, és sok újat a magam tégláiból tettem hozzá; - a malter persze mind az enyim.

Hogy mi az igaz, mi a nem igaz a könyvben, ezt most már magamnak is nehéz a malteren keresztül konstatálni, s te magad is olyan súlyos feladatra szabadítottad fel Pongrácz István ismerőseit, mint Hatvani professzor az ördögöket, mondván nekik:

- Válogassátok ki ebből az egy véka összekevert mákból és kölesből külön a kölest, külön a mákot.

Igaz barátod
Mikszáth Kálmán.

.oOo.